MAKONSKE BAJKE

BISERI
32

MAROKANSKE NARODNE BAJKE

Izbor i prevod:
Miroslav Stefančić
Ilustracije:
Mirjana Lehner
Naslovna strana:
Ljubiša Odžaklijevski

NARODNA KNjIGA
BEOGRAD 1964

POLUDELI SULTAN

U večnoj smeni godina, jednom je u Fezu, dobro čuvanom gradu, vladao sultan Abdel-Mumen. Bio je to okrutan vladar, nepravedan i krvoločan, i zato omrznut. Mrzeli su ga čak i oni kojima je bio naklonjen, a proklinjali i oni koji su se bogatili na račun njegove naklonosti, jer čemu bogatstvo kad svakog trenutka možeš zajedno s njim izgubiti i glavu. Ali uzaludna beše mržnja, niko se nije usuđivao da podigne ruku na despota — toliko su ga se bojali. Strah beše jači od mržnje.

U kraljevskoj palati u nekoliko prilika kovane su zavere da bi se tiraninu došlo glave, ali njih je svaki put nanjušio sultanov kepec-grbonja, Arbo, zlikovac veći od svog gospodara, na izgled nemaran, a stvarno uvek na oprezu i u zasedi.

Elem, u to isto vreme življaše u suku (čaršiji), nedaleko od Mulaj-Idrizove džamije siromašni ćilimar po imenu Gomari. Bio je mlad, skladna stasa i lepa lica, i jedina mu je mana bila što je bio bez imetka, ali ne i bez umešnosti. Istini za volju, on beše najveštiji tkač u Fezu, a dela njegovih ruku behu remek-dela njegovog zanata. Bilo je pravo uživanje posmatrati Gomarija sa cvetom za uvom za razbojem u skromnom dućanu. On Je uzimao raznobojnu pređu, sjedinjavao je i vezivao, tukao je i mešao, tako da je na kraju ličila na pravu kitu. Radeći, Gomari je pevao: srce njegovo beše radosno, jer se u njemu nastanila ljubav. Ona koju je tkač voleo beše Đenara, kći mujezina obližnje džamije. Đenaru je krasila neobična lepota, a njeno srce odgovaraše na Gomarijevu ljubav. Ne treba se, dakle, čuditi što je duša mladog majstora bila opijena i što mu pesma nije silazila s usana.

Otac ćilimarev i mujezin džamije behu braća od istog oca i iste majke, pa su i deca zajedno odrasla, tako da nije bilo neprilično da devojka ponekad poseti verenika u njegovoj radionici.

— Kad prodam još deset ćilima — govorio je Gomari devojci — moći ću kupiti veću kuću, u kojoj ćemo sviti svoje ognjište.

— Požuri da prodaš tih deset ćilima — odgovorila je Đenara — jer ću se istopiti čekajući da svoj život spojim s tvojim.

Jednog vrelog i sparnog dana, kad je bila sama u ćilimarevom dućanu, devojka smaknu malčice veo koji joj pokrivaše lice. Bez stida bio svako ko smatra da ovo treba izbrbljati, jer je devojče bilo leđima okrenuto ulici i niko od prolaznika nije mogao videti to lepo lice. Ali baš tog dana Arbo, strašni sultanov kepec, motao se po suku smišljajući neku od svojih gadosti. Tako stiže pred Gomarijev dućan; on je mrzeo Gomarija zato što je tkač bio lep a on ružan, što je ćilimar bio prav a on isKrivljen i grbav.

Primetivši da majstor deli svoju pažnju između svog posla i živahnog razgovora s nekim ko je bio okrenut leđima ulici, grbavko se uvuče u dućan nadajući se da će otkriti nešto što bi zabavilo njegovog gospodara.

Đenara, rekli smo, beše otkrivena. Njeno .lepo lice purpurnih usana, krupnih očiju kao u gazele, još istaknutih tamnom senkom načinjenom bojom, svežih belih obraza, tek malčice narumenjenih, mogao je da vidi onaj ko se hitro ušunjao. Spazivši je Arbo, kao vatrom opečen, uzbudi se: nije mogao ni sanjati da i jedno smrtno biće može biti tako savršeno.

Devojka hitro spusti veo, a Arbo klisnu iz dućana, praćen kletvama i pretnjama Gomarijevim.

Otada u nekoliko prilika, bilo da je išla u kupatilo ili na trg, bilo da se uputila vereniku ili kojoj prijateljici, pred Đenaru je iskrsavao sultanov kepec. Pokušavao je da joj se obrati rečima i jednog dana, smogavši hrabrosti, usudi se da joj rekne kako je bogat i spreman da zatraži od mujezina njenu ruku.

Devojče povika uz pokret gnušanja i gađenja:

— Đavolji sine, skamenio se, dabogda — skloni mi se s puta, jer bih radije umrla nego postala žena takvog prokletnika.

Od toga časa zmija-otrovnica sklupča se u Arbovom srcu.

Kad jednog dana sultan, koji je bolovao od neizlečive dosade, uzalud pokušavaše, šetajući vrtom, da svoj duh usredsredi na bilo šta, priđe mu njegov kepec, kome je jedinom bilo dopušteno da mu pristupi u svakoj prilici, i reče:

— Gospodaru, znam u Fezu sa hiljadu fontana devojče toliko lepo da bi hurije iv alahova vrta — hvaljeno budi ime njegovo — stavši kraj nje izgledale kao sudanske kćeri crna lica.

— Pa ko je ta lepotica? — upita sultan.

— Otac njen je mujezin Mulaj-Idrizove džamije, a ona je verenica nekog ćilimara iz suka po imenu Gomari.

— Video si je? Kakva je?

Arbo se zanese potanko je opisujući. Pomenuo je hiljadu njenih savršenstava, i mada mu izlaganje trajaše više od časa, nije uspeo da doreče sve što je želeo. Sultan ga prekinu:

— Nedopustivo je da takvo blago krasi dom običnog siromaha kao što je taj Gomari. Hoću da je uvrstim među svoje žene. Pripremi se.

Kepec se pripremi. I u trenutku kad se mujezinov glas u čas večernje molitve oglasio sa minareta, domogoše se sultanove sluge Đenare i odneše je u palatu.

Gomari nije od očaja sišao s uma samo zato što je bilo zapisano da neće izgubiti razum, ali njegov jad je prevazilazio sve što bi se perom moglo opisati.

Znao je da ne bi koristilo da ode kod sultana i da ga moli za milost, niti da se pred njim ponizi sa čelom u prašini. Ostalo mu je jedino da se pomiri sa sudbinom i da ćuti.

Đenarin lik beše toliko duboko u srcu Gomarijevom da se on odluči, uprkos propisima Korana koji su zabranjivali svako predstavljanje ljudskog obličja, da lik svoje ljubljene izatka i izveze u vuni i zlatu. Spuštenih kapaka na dućanu i uz svetlost slabašnog plamička radio je Gomari celu noć. Kad je slika bila gotova, on zajeca: i suviše ga je podsećala na onu koju je zauvek izgubio. Ovaj lik je bio veoma neobičan Đenara nije predstavljena kako, po svom običaju, sedi u radionici i čavrlja smerna i neusiljena, već uspravljena, otkrivena lica, pogleda puna mržnje, držeći u uzdignutoj

ruci bodež, kao da smera da ga zabije u srce nekog koga mrzi. Takvu ju je Gomari želeo — spremnu da prekine životnu nit svoga muža, sultana.

Kako sad ništa drugo nije radio već posmatrao svoje delo i divio mu se. u majstoru se rodi želja da ga pokaže i drugima, da bi mu se i oni divili. On, dakle, pozva Đenarinog oca i nekoliko rođaka, koji u noćne sate, kad se u suku sve smiri i utihne, dođoše da vide sliku.

Slika je zanela sve, jer ćilimarevo delo zaista beše čudesno lepo; osim toga, ona u svim srcima pobudi želju da se osvetnički pokret, predstavljen u tkanju, i izvrši u stvarnosti. U očima na slici beše toliko mržnje da se ona preli u srca onih koji su je posmatrali.

Uzbuđenje je bilo i suviše snažno i veliko: ljudi pozvani da vide Đenarinu sliku proneše glas o njenoj lepoti, a drugi zamoliše da i njima dozvole da uživaju u njoj, pa se tako svake noći počeše prikradati u radionicu spuštenih kapaka prijatelji i susedi; i svi behu očarani lepotom i snagom kojom je bila predstavljena.

Glas se brzo pronese po gradskoj četvrti, jer je tajnu teško nositi, te se ona deli s drugima, ali na kraju, suprotno drugim teretima, tajna postaje utoliko teža ukoliko više duša zna za nju. Tako je i Arbo bio obavešten o ovim noćnim posetama, pa i ne pomislivši da će lično moći učestvovati u njima — tome se zaista nije smeo nadati, jer mu nakaznost nije dozvoljavala da se preruši — posla jednog od svojih prijatelja, zlikovca sebi ravna, i tako saznade što je želeo. Razume se, iste noći bi o svemu obavešten u svojoj palati i sam AbdelMumen.

Sultan je likovao razdragan svim srcem: imao je sjajan izgovor da pogubi ćilimara, koji se usprotivio propisima Zakona, a niko mu ovaj put neće moći prebaciti za okrutnost i nepravdu ako ga kazni.

Žbiri njegovi provališe u Gomarij-Rvu radionicu, nađoše sliku i odneše je, a ćilimara u okovima baciše u tamnicu.

Kad grešnu sliku uneše u palatu i pokazaše sultanu, njega obuze čudno osećanje: mešavina srdžbe, divljenja i divlje radosti. On naredi da je obese u sobi u kojoj je obično spavao, pa reče da se sazovu dvorani i sluge, da im je pokaže.

— Evo, — reče on — kakvim se zabranjenim delima zabavljaju moji dragi Fežani. Pogledajte pokret ove žene. Ne sumnjam da bi mnogi među vama želeli da se on i izvrši. Ali neka znaju da sam ja na oprezi i da zbog same namere može da ih stigne sudbina što sam je namenio Gomariju, koji sad leži okovan u tamnici.

Od tada je sultan svakog dana to ponavljao zabavljajući se posmatranjem istog izraza mržnje u očima slike i u očima dvorana. On se igrao njima kao što se gospodar igra sa svojim snažnim psom razdražujući ga, da bi ga zatim kaznio kad pokaže zube.

Pošto se dovoljno nazabavljao izlažući sliku pogledima dvorana, sultan naredi da pozovu Đenaru.

Nesretna sultanija, iako je pokušavala da se savlada, provodila je sate i sate u haremu plačući i oplakujući svoju tužnu sudbu. Kad se nađe pred slikom na kojoj poznade svoj lik, ona nesvesno kriknu:

— Gomari!

Shvatila je na prvi pogled koje su se ruke, iz ljubavi prema njoj, mogle usuditi na svetogrđe.

— Da, Gomari je to učinio. On je imao drskosti da izatka i izveze taj lik. Ne znam kome tvoj bodež preti, ali zauzvrat znam koga će pogoditi. Taj čovek je u kazamatu ove palate i pre nego što sunce zađe, okončaće život.

Uveče Gomari bi smaknut. Po naređenju gospodarevom, glas o tome donese Đenari Arbo. Od tog trenutka sultanija presta da plače.

I ne samo da je prestala da plače već se njenom gospodaru činjaše da je stalno raspoložena. Pa i sam Arbo, s kojim je dotada postupala sa više prezira nego što ga ljudi pokazuju prema psu, nagrađivan je otada njenom naklonošću. Govorila je s njim ne pokazujući mržnju, a često mu je prijateljski i otvoreno poveravala svoje male tajne, pa je kepec bio uveren da je zadobio gospodaričinu milost.

— Vidiš, gospodaru — govorio je on Abdel-Mumenu — malo odlučnosti i strogosti pobedi žensku ćud. Da nisi kaznio onog Gomarija kao što je zaslužio, kraljica bi još uvek ronila suze i igrala očajnu ženu. Odsad će biti vesela i tvoje srce može biti radosno.

— Zaista — potvrdi sultan — ali me to i čudi. Ona ne žali svog verenika.

— Ništa me neće pokolebati u uverenju — podsmevao se u sebi Arbo — da ona nije ni volela tog Gomarija i da se pretvarala da ga žali samo zato što se plašila njegovih poduhvata.

— Oštrouman si, plemeniti Arbo, i verujem da si u pravu.

Ovaj sultan nije bio od onog soja ljudi koji svoje raspoloženje iskazuju većom naklonošću, već narav suprotna tome. U sedmici koja dođe posle ovih događaja velikom veziru i upravniku dvora behu odsečene glave. Jedina je razlika bila što je sultan izdao naredbu o izvršenju kazne smešeći se i šaleći se, umesto da ih isprati psovkama i uvredama. Mala uteha za žrtve.

Novi veliki vezir i upravnik dvora tek što su uvedeni u dužnost, a već su drhtali za svoj život.

— Kako doći glave — govorio je veliki vezir — ovom krvoločnom čudovištu koje vlada nad nekad srećnom zemljom?

— Danju ta ne napušta njegova crna garda — odgovori upravnik dvora — a noću nad njegovim snom bdi Arbo. Trebalo bi da se javi neko ko bi imao snage da se žrtvuje, samo gde naći tako omelog čoveka?

Ali jedne noći zbi se nešto drugo: Arbo nije bio u dvoru kraj svog gospodara. U sumrak ga beše pozvala Đenara i rekla mu ovo:

— Prijatelju moj„ bolujem od želje za jednom narukvicom neprocenjive vrednosti koja se nalazi kod Rabija Jakuba što živi na kraju geta. Da je čovek dobije za novac, trebalo bi hiljade dinara, a ja se ne usuđujem da ih tražim od gospodara. Ne postoji li kakav način da se do nakita dođe jeftinije?

Strašno lice kepeca nabora gnusan osmeh. Predviđao je dvostruko uživanje. Zadovoljavajući i ovaj gospodaričin hir napredovaće u njenoj milosti, a osim toga napakostiće nekome.

— Gospodarice — odgovori on ulagujući se — tvoje želje su za mene naređenja. Večeras ću otići u geto i kad Jevreji odu na počinak, uvući ću se u Rabijevu kuću. Ne zvao se ja Arbo ako ti ne donesem narukvicu. Opiši mi je da se ne bih prevario.

Sultanija poče potanko opisivati jednu zamišljenu narukvicu, nabrajajući rubine, safire i smaragde umetnute, da kažemo, u alku od zlata.

Tajac i tama obaviše palatu i natkriliše Fez, dobro čuvani. Unutrašnje sultanove odaje utonuše u tišinu, koju su prekidali samo prigušeni smeh i ćaskanje crnaca čuvara pred vratima, i udaljeno urlanje lavova u kraljevskoj menažeriji.

Na svom divanu, ispod slike koju je izatkao Gomari, odmarao se sultan.. . Plamičak svetiljke koja se nikad nije gasila goreo je slabašnom svetlošću.

Odjednom sultanovo uvek nespokojno uvo razabra lagani šum. On se probudi i s usana mu se ote krik užasa:

— Arbo! — viknu iz sveg glasa — Arbo!

Uspravljenu kraj svog ležaja vide on Đenaru, sultaniju. U desnoj ruci držala je bodež visoko, baš kao i Đenara sa slike.

— Arbo, Arbo! — kriknu još jednom sultan, obuzet užasnim strahom.

Arba nije bilo. Bio je u getu, zauzet haranjem Rabijeve kuće. Ali sluge, garda, dvorski činovnici, evnusi, veliki vezir, upravnik dvora dotrčaše čuvši krike. Zbijeni jedni uz druge, zbunjeni, nisu se usuđivali da pređu prag. Neki su nosili fenjere koji su sad osvetljavali odaju lelujavom svetlošću.

Đenara se povukla do samog zida. Bila je tu, priljubljena uz sliku, čuvenu sliku koju je izatkao njen verenik. Slučaj je hteo da se devojka postavi tačno ispred svog lika i da ga prekrije. Pri nesigurnom osvetljenju nije se razlikovala od njega. Ostala je stojeći, nepomična kao pri svetom obredu, spremna da umre.

Prvi se osmeli upravnik dvora i upita sultana, koji je drhtao od straha na svom ležaju.

— Gospodaru, šta je?

— Tamo, tamo. Ona hoće da me ubije, uhvatite je — govorio je vladar promuklim glasom.

— Veličanstvo — odgovori upravnik dvora pokušavajući da razuveri svog gospodara — ja vidim samo sliku koju si nam toliko puta pokazao. Ti si nešto rđavo sanjao.

— Psu, nije to slika, već žena. Video sam je kako se miče. Naređujem ti da je uhvatiš i odvedeš u tamnicu.

— Gospodaru — javi se sad veliki vezir — san je zaveo tvoja čula, upravnik dvora govori istinu, ono što su tvoje oči videle da se miče stvarno je samo slika.

— Ti si saučesnik ove zmije, izdajniče. Zlikovče. Glavom ćeš platiti svoj zločin. Čuvari, probodite ga svojim mačevima, naređujem vam.

Nepomični, kao statue, užasnuti prizorom ove ponoćne more, čuvari ne poslušaše.

— Gospodar je lud — prošapta sasvim tiho upravnik dvora.

— Lud je — ponovi isto tako tiho veliki vezir, a posle njega ponoviše isto to evnusi, sluge. vojnici.

AbdelMumen se grčio na divanu, penio se od besa pred ravnodušnošću svojih slugu. Velike senke koje su bacale svetiljke još su povećavale njegov strah.

— Ubijte je, ubijte je, podlaci, nevernici. Ubijte je ili ću vas sve pogubiti.

Veliki vezir dotače upravnika dvora.

— Ti znaš — šaptao mu je na uvo — gde se nalazi Sidi Ahmed, koji treba ovoga da nasledi.

— Znam — došapnu mu upravnik dvora.

Sudbonosne reči uznemiriše uši svih prisutnih.

— Gospodar je lud, lud je.

— Ubijte je, ubijte je, naređujem vam — kreštao je sve tiši i sve promukliji glas bednog sultana zgrčenog na divanu.

Sasvim tiho, na vrhovima prstiju, odvoji se bosonog vezir od skamenjene grupe i iziđe. Upravnik dvora mu beše za petama. Jedni za drugim, evnusi, robovi, vojnici, činovnici iskradoše se iz odaje u kojoj je umirao od straha njihov vladar.

Kad poslednji od njih napusti odaju, zatvoriše se teška vrata okovana zlatom i srebrom. Straža ih zatim zamandali spolja gvozdenom prečkom. Zar lud i mrtav nisu isto?

Upravnik dvora beše krenuo i veliki vezir ga stiže nasred dvorišta.

— Kamo ćeš, kamo ćeš — upita ga bez daha.

— Idem. ..

— Ideš — odseče vezir — da obavestiš Sidi Ahmeda. Hoćeš da mu prvi odneseš veliku novost, nadajući se da će njegova milost, velika zbog radosti, pasti samo na tvoju glavu.

— Pođi sa mnom — reče mu upravnik dvora, skrivajući svoje nezadovoljstvo.

Dva lisca izvedoše mule i iskradoše se mračnim ulicama Feza ka domu u kojem je živeo, prognan s dvora, naslednik prestola Sidi Ahmed. Pošli su da ga obaveste da je slavni Abdel-Mumen — neka ga veliki alah blagoslovi — pozvan pred alahovo svemoćno lice, a oni su došli da ga pozovu da uzme vlast, kako to prilike zahtevaju.

Zatvoren u sobi kao u grobnici, pri jedinoj svetlosti žiška, grčio se u užasnom očaju sultan, napušten od svih i krunio bez prestanka zrna psovki. Da je čovek slušao, čuo bi reči isprekidane i koje obično ne idu zajedno:

— Izdajnici. . . Psi. .. Milost... Gomari. . .

Jadan, vukao se ka slici na zidu. Možda su, ipak, ovi ljudi u pravu, možda je sve samo priviđenje, možda se u mori sna slika samo prividno pokrenula. Ljubav, mržnja, radost zbog izvršene osvete mogli su da obmanu čula. Uprkos strahu hteo je da bude siguran.

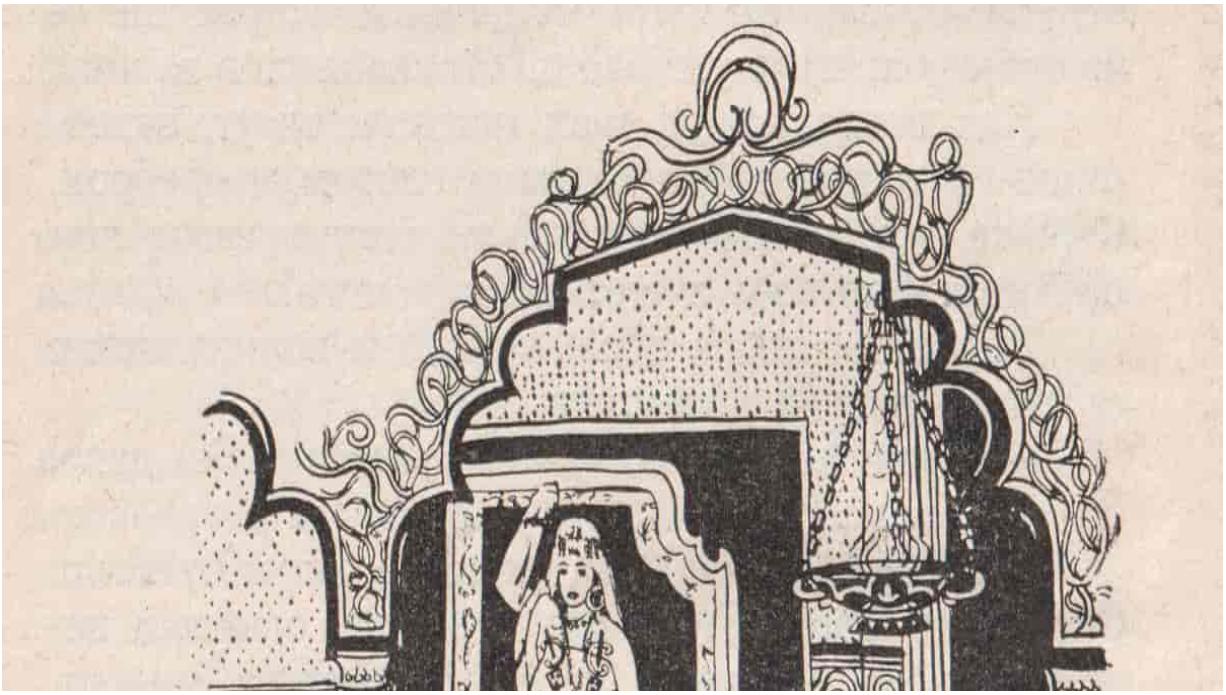

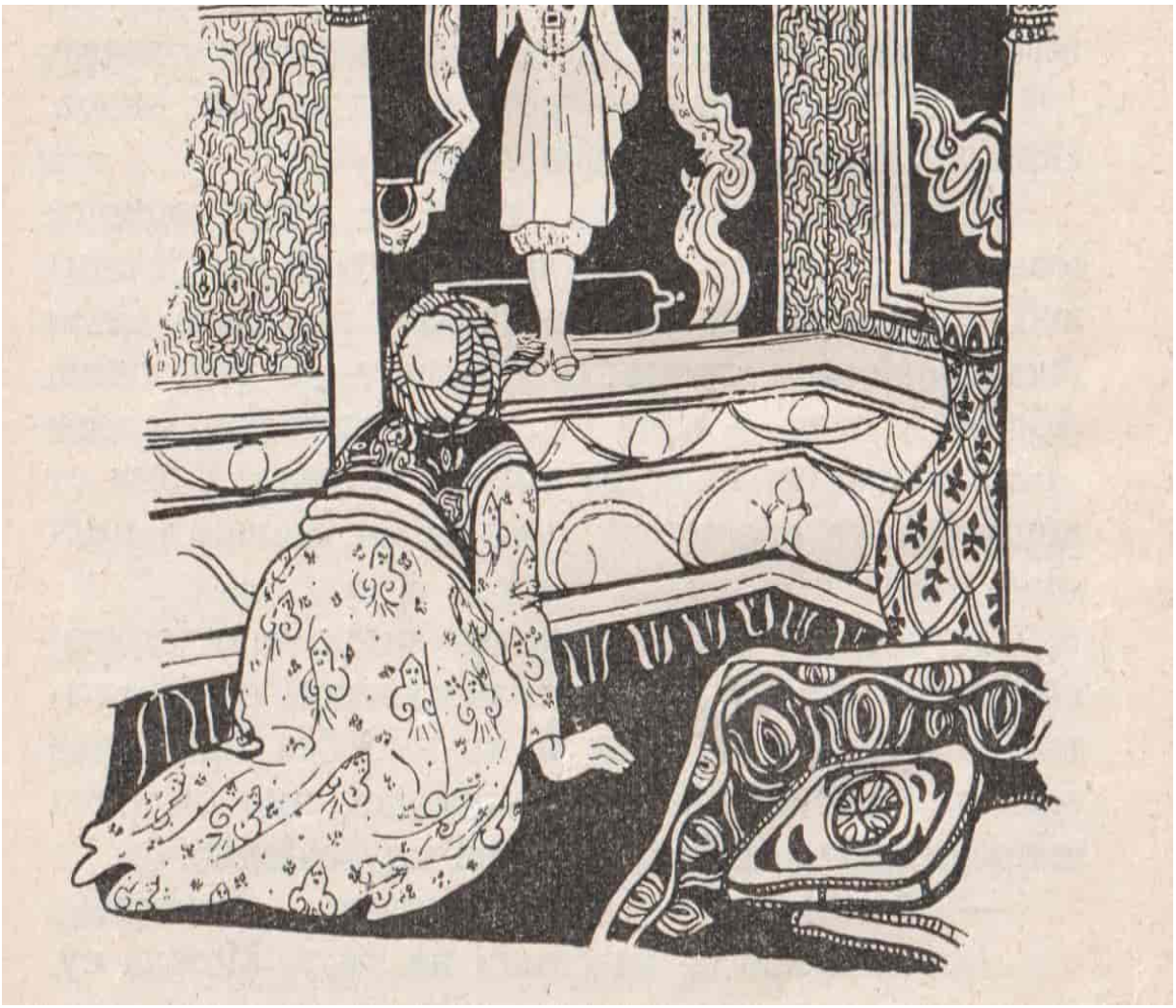

Pa da, to je samo slika, slika žene s bodežom u ruci. Kakvu je glupost učinio što je ovaj ćilim ostavio u sobi. I on je pogazio propise svete igre, pa mu je anđeo Džibril — vinuo se on u visine na krilima svojim — poslao ovu noćnu moru da ga opomene. Već sutra će narediti da se iznese zabranjena slika, da se spali, a zanemeće zauvek i usta onih koji videše vladaočev užas. Takvi ne mogu živeti, psi koji bi mu se rugali i širili po besramnom Fezu priču kako je sultan maltene umro od straha pred običnom slikom. Ali, pre svega, treba proveriti stvar.

Puzeći, Abdel-Mumen stiže do zida. Pruži ruku prema slici da je dotakne. . . Ruka sa slike zamahnu i nož mu se zabi do same drške među pleća.

Ujutru, Sidi Ahmed uze vlast u palati pošto najpre sasluša kazivanje svih svedoka noćne scene. Zatim naredi da se što

opreznije otvore vrata Abdel-Mumenove odaje.

Kad to učiniše, pred očima prisutnih se ukaza strašan prizor: na divanu je ležala sva u krvi sultanova trupina, a kraj nje se smejala, smejala do iznemoglosti, jedna žena.

ZLATNA JABUKA NA KUTUBIJI

Kutubija je ponos Marakeša. Ona je i nešto više od toga, jer na svetu postoje još samo dva minareta koja su joj ravna po lepoti: seviljska Hiralda i minaret Hasanove džamije u Rabatu. To je četvrtasti toranj sa sedam spratova, šezdeset sedam i po metara visok i dvanaest i po metara širok. Sem toga, Kutubija je više od Hiralde i Hasana sačuvala svoj prvobitni izgled.

Graditelj Hiralde El Džebr beše doveden u Marakeš kao zarobljenik sultana Abu Jusufa, poznatog u istoriji pod imenom Jakubel-Mansur.

Neimar je sa sobom doneo planove seviljske džamije i njenog impozantnog minareta. Planovemu ukrade jedan sultanov ljubimac koji se s njim upozna i predloži sultanu el-Mansuru da mu sagradi džamiju dostojnu njega. Sultan sa oduševljenjem prihvati predlog, ali se desi nešto neočekivano. El Džebr uspe da pobegne iz tamnice i optuži varalicu. Pravedni sultan okuje svog ljubimca, a gradnju džamije poveri onome čiji su bili i planovi.

Završetak radova bi obeležen velikim svečanostima. El Džebru beše darovana sloboda, a nekadašnji sultanov miljenik bi obešen na samom minaretu.

Eto, otada pa do dana današnjeg Marakeš nadvisuje Kutubija blistajući bakarnim sjajem svojih triju kutli koje podsećaju na ogromne jabuke postavljene jedna na drugu, od kojih je svaka sledeća manja od prethodne, a sve su probodene istom stabljikom.

A sad čujte priču koja će vam kazivati možda manje o ovoj džamiji, a više o nestalnom ljudskom srcu:

„U doba kad je Jakubel-Mansur, svemoćni sultan, gradio Kutubiju, u vreme kad je ona gotovo bila završena — samo da se na njeno sleme postave tri pozlaćene bakarne kutle — u haremu sultanovu plakaše jedna žena. Ta žena beše sultanija Ajša, toliko lepa da joj ne beše ravne. Da je bilo kom muškarcu bilo dopušteno da joj vidi otkriveno lice„ on bi verovatno sišao s uma od divljenja pred takvim savršenstvom. Njena je put imala belinu mleka, a njene oči umilnu blagost očiju gazele, luk njenih obrva kao da beše načinjen jednim jedinim mekim i čistim potezom, a ruže koje su cvetale na njenom licu bacale su u zasenak cvetove iz sultanova vrta.

Ova lepota beše očarala sultana i on je ženu voleo koliko samo čovek voleti može. Poklanjao bi joj sve što može jednoj ženi da se svidi, da je ukrasi i ulepša. Teške narukvice od zlata obavijale su joj ruke i gležnjeve na nogama, zlatno prstenje blistalo je na njenim prstima, sa vrata joj se na grudi spuštali u deset strukova đerdani zlatnih pucadi, od zlata behu njeni pojasevi što su joj isticali lomni struk, od zlata grivne koje su joj pridržavale kosu boje ebonovine. Najskupocenije drago kamenje — i ono što blista kao vatra crvenim odsajem, i ono koje zrači blagim sjajem letnje mesečine, i ono što treperi poput zvezda — sve to beše umetnuto u njene nakite.

Ajša je bila srećna. Ona se manje radovala lepoti ovih darova, a više pomisli da je svaki od njih zalog ljubavi njenog muža i gospodara. Ali je srce u ljudi nestalno i menja se kao i vetar koji podiže pesak pustinje: druga jedna žena zarobi sultanovu nežnost. On zavole Ćamu, crne puti, razroka pogleda i trapava hoda.

Jadna Ajša oseti da je napuštena.

Njena stara dojkinja joj dođe i reče:

— Gospodarice, zli dusi odvratiše misli gospodareve od tebe ka nedostojnoj Đami. On se u svome srcu nosi mišlju da te pusti, da bi se oženio onom kćeri noći. Još isti ovaj mesec će videti tvoj pad i njen trijumf.

— Avaj! — zajeca nesrećna sultanija — kakvu sam crnu sudbinu dočekala! Kad moj ljubljeni gospodar naredi, kad me se po propisu svete knjige tri put odrekne, vratiću se čemerna domu svoga oca.

— Nesrećna Ajšo — produži starica — ni to nije sve. Onoj bestidnici nije dosta što je zauzela tvoje mesto u domu tvoga

gospodara, već sad zahteva da joj on da i sav skupoceni nakit koji je tebi poklanjao. A to joj treba da bi imala čime ukrasiti svoju rugobu.

Kad ču te reči, Ajša zaboravi na svoju tugu i planu gnevom. Pomisao da će uspomene na njene srećne dane biti darovane drugoj, izazva u njoj odluku da ih na neki način spase od takvog skrnavljenja.

Ali veoma brzo uvide koliko će biti teško da se spreči sultan da ne ostvari šta je naumio. Zajedno sa svojom dojkinjom pretresla je sve mogućnosti tražeći tajna skrovišta kojima bi mogla poveriti svoj nakit. Ni jedno joj ne izgledaše dovoljno sigurno. Da ih da kome na čuvanje? Ali ko bi se usudio da skrije takvo blago i izloži se svakojakim neprilikama.

— Gospodarice — doseti se nečeg starica — kraj nove džamije živi jedan veoma mudar čovek, koji će ti sigurno pomoći svojim savetom.

— Jadna majko, godine su te već dobro pritisle, pa ne znaš šta govoriš. U koga se na ovom svetu mogu pouzdati? Nema ni jednog stanovnika Marakeša koji ne zna da bi ga čuvanje takve tajne moglo stajati glave. Svaki bi pohitao da ono što sam mu otkrila oda mom gospodaru i tada bi moj život visio o koncu.

— Eh, Ajšo — odvrati starica —; znam šta govorim. Taj čovek se zove Bušaib, a nadimak mu je El-Meskin1, jer je veoma siromašan, a ipak propusti kroz svoje ruke svakog dana više zlata nego što to učini celog svog života najbogatiji trgovac u sugu.

— Kroz ruke mu prođe toliko zlata, a ti reče da je siromašan! — začudi se sultaiija.

— Pa, ako baš hoćeš da ti kažem, on se bavi pretapanjem zlata. Donose mu tu plemenitu kovinu da je pretopi i preradi u svojim posudama, ali od tog blaga mu vrlo malo ostane na prstima. On radi samo sa bogatim svetom, a zna se da bogatstvo i plemenitost ne idu zajedno.

— A kako ti tvrdiš da će taj Bušaib sačuvati moju tajnu i da je, iako siromašan, neće prodati za nekoliko zlatnika?

— Zato što je on sin moje sestre i što neće učiniti ništa što bi me ožalostilo. Jemčim svojom glavom da će ćutati.

— E, pa onda se pobrini da dođe. Poveriću se njemu.

— Biće ovde sutra uveče — reče dojkinja.

— A zašto ne još večeras?

— Eh, Ajšo, iako si mlada, ti nešto gubiš iz vida što ne bi smela. Znam, tuga te čini slepom. Misliš li da ću Bušaiba uvesti tajno u dom tvog gospodara, da ga primete špijuni koje milostivi sultan drži oko tvojih odaja i da ga obaveste da primaš tajne posete. To bi taman bilo kao da sam vas oboje, dva bića koja na svetu najviše volim, izručila smrti.

— Šta ćeš, dakle, učiniti?

— Poći ću sutra na očigled svih da odnesem Bušaibu jednu od tvojih narukvica da je popravi, a on će sam uveče doneti svoj rad.

— U pravu si, majko, tako treba uraditi, ali veruješ li ti da će tvoj sestrić pristati da navali na svoja pleća tako težak teret?

— Znam da je vrlo dovitljiv i da ima više umešnosti i snalažljivosti u svom malom prstu leve noge nego svi veziri tvog gospodara zajedno u svojim glavama.

— Još jedno pitanje, majko: koji će ga razlozi navesti da mi posluži?

—Njegova ljubav prema meni i zatim. . .

— Šta još?

— Rekla sam ti da je siromašan čovek. A sad ću ti još dodati da umire od ljubavi za Ranom, kćerkom jednog suknara iz suka, i da je ne može uzeti jer nema otkupa za nju. Godine će proći dok svojim radom skupi taj otkup, a tada će ona biti već možda tuđa žena. Kad bi bio i najveći tupavko među ljudima i bez ikakve hrabrosti, ljubav bi mu dala hrabrosti i naučila ga snalažljivosti.

Ajša pljesnu rukama.

— Budi sigurna, majko, da će dobiti nagradu veću no što mu treba da plati otkup za Ranu. Sad verujem u celu stvar, jer kad je u pitanju ljubav, onda ništa nije nemoguće.

Sutrašnji dan bio je veoma tužan za nesrećnu Ajšu. Znala je da se žuri sa pripremama za svečanost koja će označiti završetak izgradnje Kutubije. Svog muža je videla samo za trenutak, ali po

njegovu pogledu shvati da je doneo odluku i da samo čeka priliku da je se triput odrekne, da bi se oženio Đamom.

Pred veče se pojavi dojkinja prateći jednog mladog čoveka lepog izgleda, ali čija je đelaba bila sva u ritama, pa se videlo da je veoma siromašan. Bio je to Bušaib, topilac zlata.

— Donosim ti, gospodarice — reče on glasno — rad kojim si me udostojila. Nadam se da će ti biti po volji.

Zatim izvuče iz rukava narukvicu i pruži je Ajši. Ona je uze i stade je tobože pažljivo razgledati, a onda će reći veoma glasno:

— Ovo je osobit rad. Juče sam razbila jedan đerdan i želim da mi ga popraviš. Pođi za mnom!

Pošto su ove reči bile izgovorene da bi odvratile sumnje špijuna koji su sigurno prisluškivali, Ajša povuče Bušaiba u svoju sobu, tako da niko nije mogao čuti njihov razgovor. Starica za svaki slučaj ostade na pragu.

— Htela bih da sakriješ moj nakit na tako skrovitom mestu da ga niko ne može naći. Za tu uslugu daću ti nagradu kojom ćeš moći da platiš otkup za onu koju voliš.

Izraz radosti pređe preko tužnog lica majstorovog, a zatim on odmah utonu u razmišljanje. Na kraju, progovori:

— Gospodarice, postoje, dakle, četiri elementa kojima se može poveriti neko blago. To su zemlja, voda, vazduh i vatra. Prva misao koja se u svakome javi je da svoje bogatstvo sakrije u nedra zemlje.

— Da, zaista, u pravu si.

— U ovom slučaju to bi bilo besmisleno. Sultan Jakub — neka ga alah blagoslovi — ima dovoljno robova, još više vojnika, a i zarobljenika da može da naredi da se prevrne celo carstvo moćnog Magreba, i blago bi se našlo.

— Gle, na to nisam mislila.

— Tu je i voda. Blago se može baciti u neki od ribnjaka koji ni leti ne presuše, u jezero ili, čak, u more.

— Da, to bi bilo bolje.

— Bilo bi ludo. Sultan Jakub el-Mansur — bog mu ruku vodio — može narediti roniocima da pretraže ribnjake, jezera i more.

— Pa šta nam onda ostaje?

— Ostaju vatra i vazduh i, ako imaš poverenja u mene, njima ćemo poveriti tvoje blago.

— Kako?

— Pomoću vatre ću pretopiti tvoje narukvice, tvoje prstenje, đerdane, pojaseve, dijademe. Načiniću od toga kuglu, a u nju ću zatvoriti drago kamenje sa tog nakita. Tu kuglu ću poveriti vazduhu.

— Vazduhu?

— Da. Tri kutle različite veličine treba da se postave sutra na novi minaret koji je sultan naredio da se sagradi. Sve ću napraviti tako da naša kugla bude ista kao najmanja od onih što će se ponosno uzdizati u nebo. U toku noći ću zameniti zlatnu kuglu njenom bakarnom posestrimom i niko nikada neće posumnjati da je blago sultanije sakriveno u vazduhu.

Taj se predlog svideo Ajši. Ona predade Bušaibu kovčeg u kojem su se nalazili svi darovi koje joj beše ispoklanjao njen gospodar, a osim toga ona ga bogato nagradi i majstorovo se srce ispuni radošću. On, pak, postupi sa nakitom onako kako beše rekao i tajno zameni bakarnu loptu određenu za vrh minareta zlatnom kuglom ispunjenom dragim kamenjem.

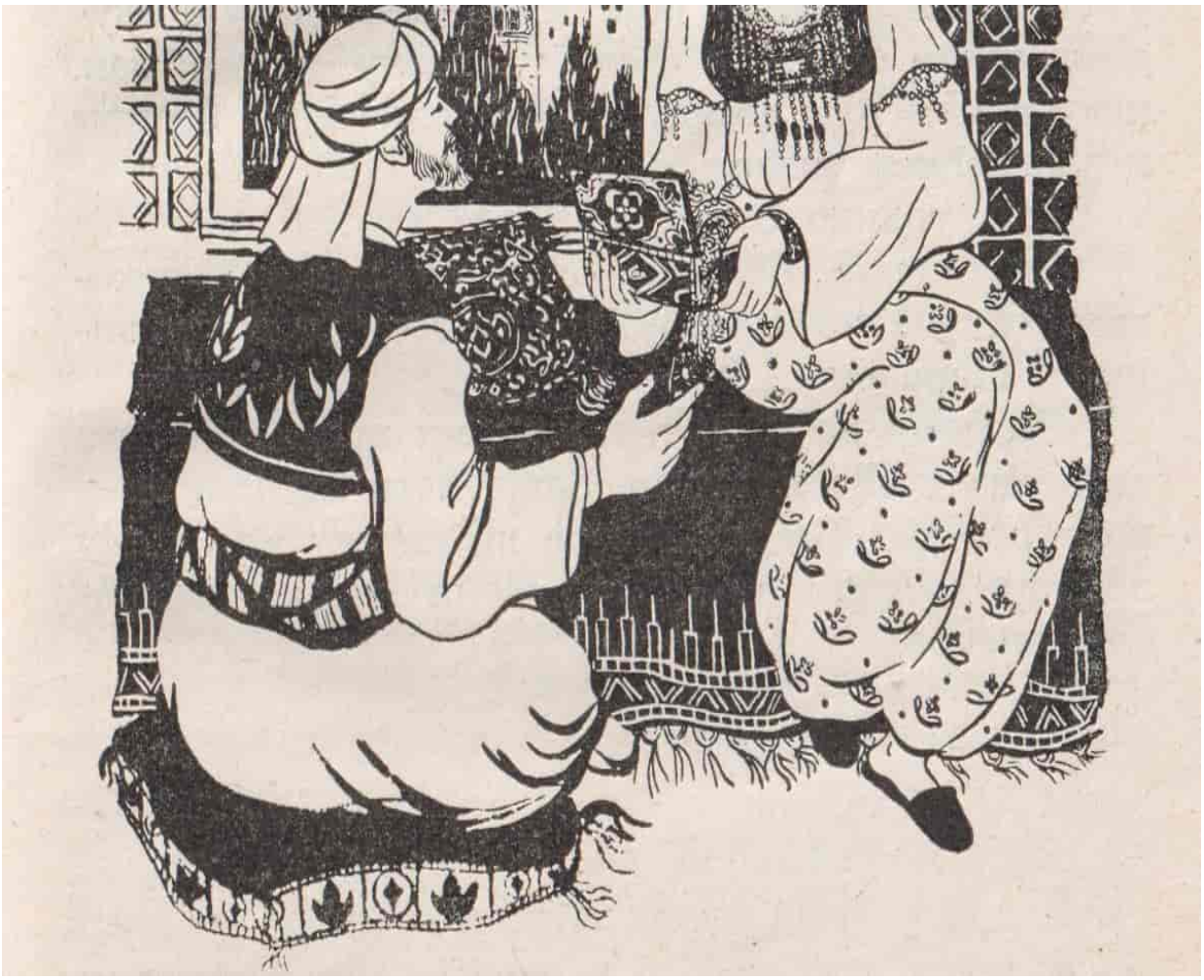

— Posle svečanosti posvećenja džamije, Jakub el-Mansur, pošto je pokazao svoju velikodušnost darovavši slobodu i bogatstvo graditelju El-Džebru, i svoju pravdoljubivost naredivši da se obesi njegov ljubimac (koji ga je prevario s planovima), pokaza svoju nepostojanost odrekavši se triput Ajše i oženivši se Đamom.

On htede — bog neka mu oprosti tu nepravdu — da joj oduzme i sav nakit koji joj beše poklonio. Ali ga ne mogade naći. Najpre bi prevrnuta cela palata, zatim sve kuće u gradu — kako bogate tako i siromašne. Na kraju pretražiše sve ribnjake, jezera i samo more. I sve beše uzalud.

Dok se tragalo za blagom, jadna Ajša se vrati u dom svoga oca. Srećni Bušaib se oženi Ranom, onom koju je voleo.

Nećemo govoriti kakav je dalje bio njihov život, jer se nije desilo ništa što im nije bilo suđeno. U domu svog detinjstva sultanija proživi u spokojstvu duše, koje milostivi daruje ljudima čista srca. Na svome

prestolu sultan, pak, iskusi čemer i dosadu čoveka oženjenog bednom i zlosrećnom ženom.

Eto, toliko o njima.

Blago, pak, nesrećne sultanije je već vekovima sakriveno u vazduhu, na mestu najvidljivijem u Marakešu.

Radnici koji su popravljali krov minareta tvrde da treća kugla ne odaje isti šuplji zvuk kao prve dve. Ko zna govore li istinu ili znaju legendu o Ajši, nesrećnoj ženi velikog Jakubel-Mansura.

PRIPOVEDAČI IZ MEKNESA

Lepota Tangera je u plavetnilu njegova neba, lepota Rabata — u njegovom osmehu, Feze — u njegovim batptama i fontanama, a Meknesu maslinjaka pripada lepota po blagosti njegova podneblja, po bistrini voda koje ga natapaju i po bogatstvu njegova bujanja.

Zavodljive draži ovog zavičaja plodnosti oplemenile su srca njegovih ljudi. Ovde će vam običan čovek na nov način ispričati priču koju ste već čuli, dodajući kazivanju neočekivani detalj, ponekad obrt koji će istaći određeni karakter ili priliku. Junaci ovih priča su duhoviti prepredenjaci koji se iz svakojakih neprilika izvlače bistrinom duha.

Tu u Meknesu, u kakvoj maloj, prijatnoj kafani, čućete najpre Araju okruženog zahvalnim slušaocima:

„Sultan Abib — neka je blažen — imao je jedinicu kćer, koja nije htela da se udaje. Jednostavno, više je volela da ostane u domu svoga oca, gde se zabavljala smišljajući priče i bajke koje je od jutra do večeri pričala svojim sluškinjama što su sedele oko nje i slušale radije svoju gospodaricu nego da peru rublje, spravljajući kuskus ili čiste luk, od kojeg suze oči.

Princezu je prosilo najmanje stotinu mladih ljudi iz najboljih porodica, ali je ona sve odbijala.

— Ne možeš — grcao je nesretni otac, koji, ipak, nije hteo da prisili kćer da se uda protiv svoje volje — ne možeš večno ostati u mojoj kući. Nemam brata, a ti si mi jedino dete, s kim ćeš ostati posle moje smrti? Tvoja tvrdoglavost me zaista zabrinjava.

— O, oče, ja ne odbijam da se udam, ali hoću čoveka visprena duha, s kojim se neću dosađivati.

— A kako ćeš otkriti unapred da ti muž neće biti dosadan? — upita sultan, u kom se zapali tračak nade.

— Proglasi da će tvoja kći sročiti neku veliku laž, a onaj koji joj odgovori ravnom merom, postaće joj muž.

Iako taj način izbora muža nije sultanu izgledao saglasan običajima i pristojnosti, on se ne htede suprotstaviti ćerci, srećan što ona na kraju dolazi pameti. On da da se razglasi po svim gradovima, po svim selima, po duarima pastira Šauje, Susa, u zemlji Šleha i sve do Sudana da će dati svoju kćer onome ko smisli laž veću od one koju ona bude izrekla.

— A koja je bila ta laž? — zapitaće neki slušalac.

— Ova: ‚Naručila sam da se napravi kotao toliko velik da je bilo potrebno tri stotine šezdeset čavala da mu se sastave delovi. Svaki čavao je zakivao po jedan kovač i ni jedan od kovača nije čuo udaranje čekića drugog kovača — toliki je bio prostor koji je delio radnike koji su pravili moj ogromni kotao.’

Iz svih krajeva zemlje nagrnuše prsici, sinovi kaida i bogatih trgovaca. Svi su oni bili puštani pred sultana, kraj kojeg je stajala s velom na licu njegova kći.

Svaki je od njih izrekao po jednu laž, ali, upoređena sa princezinom, ni jedna od njih nije odgovarala.

Prođoše tako mnoge sedmice. Jedan za drugim povlačili su se zbunjeni prosci, a svakom od njih sultan bi priredio gozbu i poklonio skupocene darove da ih uteši. Princeza je uživala. Njenom ponosu je laskalo što je prevazišla svojom laži sve te mlade ljude, i više od toga — bila je srećna što je mogla i dalje da živi po svojoj ćudi, pokoravajući se prividno očevoj želji. Nasuprot njoj, sultan je očajavao, svestan da svaki odbijeni prosac postaje njegov neprijatelj.

Ali dođe dan među danima i pojani se neki mladi Šleh. On nije imao ničeg zajedničkog sa sinovima kaida i bogatih trgovaca: beše to siromašan čovek koji je stigao na bednom kljusetu. Međutim, nije bilo nikakvog načina da ga odbiju; uslovi nadmetanja su bili takvi da se svako mogao predstaviti.

Pošto se s poštovanjem poklonio sultanu, a zatim princezi, Šleh ovako poče:

— Zasadio sam kupus. Ima na njemu tri stotine šezdeset listova i pod svaki od njih može da se skloni tri stotine šezdeset konjanika; nijedan konjanik ne može da vidi drugog — toliko su udaljeni među sobom.

— A u čemu se nadaš da ćeš skuvati svoj kupus? — upita devojka.

— U tvome kazanu — odgovori Šleh.

— Ti si, zaista, smislio laž lepšu od moje — reče princeza. — Tvoja sam, dakle.

Siromašni čovek se oženi sultanovom ćerkom i imali su mnogo dece.“

— Ja znam — prihvatiće odmah drugi pripovedač, Harana — priču o Selamu, ukrotitelju

zmija i sultanu Jadi — neka ga svemoćni vodi za ruku.

„Sultan Jadi se dosađivao u svojoj palati. On naredi da mu dovedu Muhameda, opsenara, ali ga njegove veštine brzo zamoriše, pa zapovedi da mu odrube glavu. Onda naredi da mu dovedu Drisa, pripovedača, ali ubrzo nauči sve njegove priče napamet i zapovedi da i njemu odrube glavu. Zatim naredi da mu dovedu Jusufa, koji je svirao u rajtu, ali mu ta svirka ubrzo dojadi uptima i on zapovedi da i Jusufa pogube. Jedni za drugim dovođeni su ljudi da razonode sultana, ali mu svi brzo postajahu nepodnošljivi i on, dobročinitelj, naređivaše da ih kazne smrću. Sad svi pripovedači, svirači, mađioničari, igrači i ostali od njihova soja stadoše bežati iz grada u kome je živeo ovaj moćni vladar.

Ipak, jednog dana, usudi se neki ukrotitelj zmija, po imenu Selam, da zatraži da ga puste pred sultana. Rekao je da je spreman da razonodi gospodara. Milostivi sultan je isprva osetio neko zadovoljstvo gledajući kako se na zvuk Selamove frule iz džaka pojavljuju zmije, puze čoveku uz noge i svijaju mu se oko ruku i vrata. Ali njegovo interesovanje ne potraja dugo. Jedne noći kad je Selam napuštao carske odaje, sultan mu reče:

— Prijatelju moj, dojadiše mi tvoje predstave, narediću da te pogube.

— Gospodaru — na to će Selam — to je zaista valjana misao. Ali daj mi neku mogućnost da ostanem živ, a ja ti obećavam da ćeš i ti od nje osetiti zadovoljstvo.

— Pristajem, momče — odgovori sultan — samo pod uslovom da se sutra pojaviš u palati kao konjanik i lešak istovremeno.

Selam se pokloni.

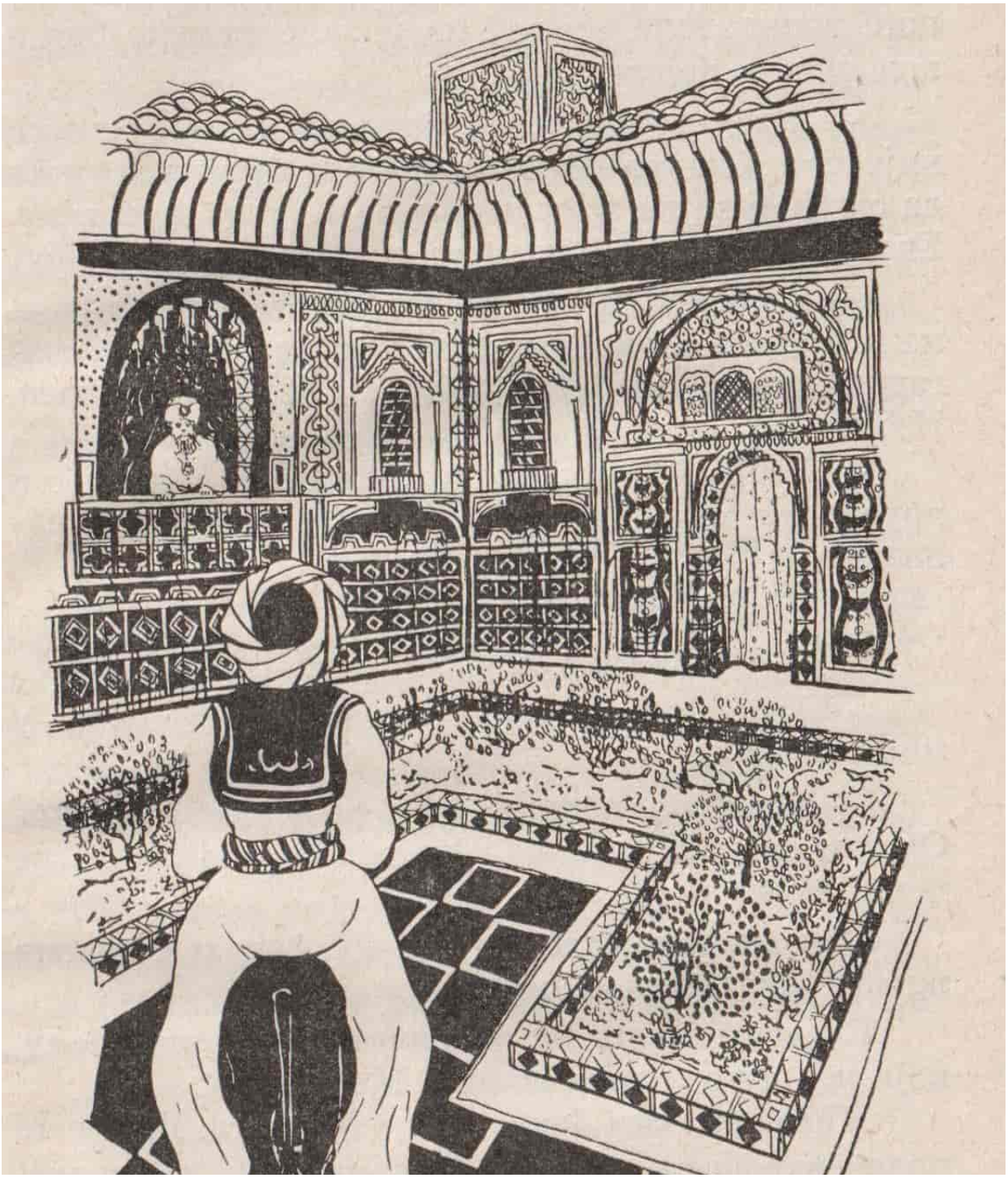

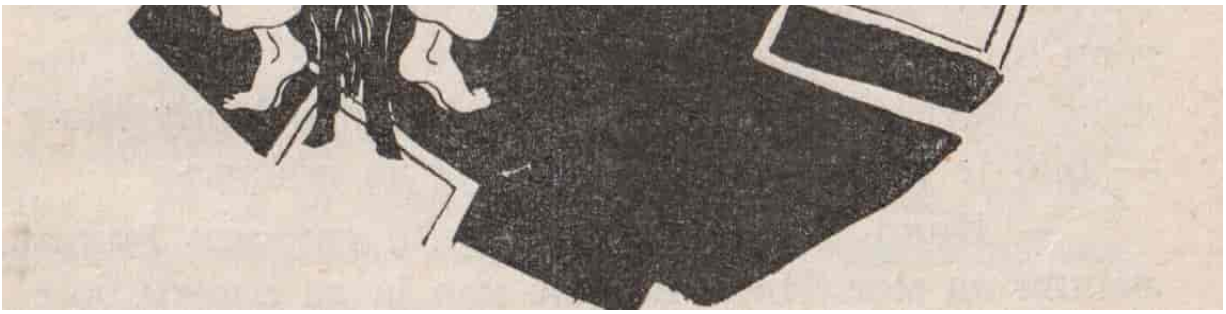

Sutradan se sultan, koji je stojao na terasi i vrebao čovekov dolazak, veoma iznenadi. Selam je jahao na sasvim malom magarcu, tako da su mu noge dodirivale zemlju, pa je istovremeno bio i konjanik i pešak.

— Izvukao si se — reče vladar — ali to nije sve. Ako hoćeš da izbegneš krvnika, treba da odgovoriš na tri pitanja koja ću ti postaviti. Evo prvog pitanja: koliko ima zvezda na nebu?

— Gospodaru — odgovori ukrotitelj zmija— na nebu ima onoliko zvezda koliko i na mom magarcu dlaka, ne uzimajući u obzir njegov rep. Izbroj ih.

— Dobro je — odgovori sultan. — A sad evo i drugog pitanja: na kom se mestu zemlje sad nalazimo?

— U sredini — izmeri!

Ovaj put sultan se udostoji da se nasmeši.

— Evo trećeg pitanja: koliko ima dlaka u mojoj bradi?

— Onoliko koliko i u repu mog magarca. Odseci svoju bradu, a ja ću rep svog magarca, pa ćemo sačiniti račun.

Sultan priznade da je pobeđen i pokloni život ukrotitelju zmija.“

Sledeću priču će ispričati Fežanin Đali, koji već dugo godina živi u Meknesu:

„Poznavao sam Jakalija iz Meknesa. Bio je to pravi čarobnjak u tkanju ćilima, tako da su njegovi ćilimi prodavani: koliko teži ćilim, toliko zlata za njega. Ali tkač je imao jednu manu — bio je razmetljiv i voleo je da ponavlja:

— Niko ti u carevini neće satkati ćilim lepši od mog. Niko ne ume kao ja da složi boje, koje će zapevati na radost oku. Ja sam ti, bratac, sem toga, domišljat i prepredenjak kome nema premca.

Desi se tako, jednoga dana, da ga u tom njegovom razmetanju ču neki trgovac koji je bio na prolazu kroz Meknes. On priđe bliže i razgledajući jedan od lepih ćilima koji su bili izloženi pred dućanom Jakalijevim reče mu:

— Pa, Jakali, ti si majstor među majstorima, ali ja znam čoveka koji tka ćilime lepe kao što su i tvoji ili, čak, i lepši od tvojih. On je u svemu i veći prepredenjak od tebe.

Strela je pogodila i zašla dublje nego što se moglo pomisliti. Jakali se uspravi:

— Ko je taj i odakle je?

— Zove se kao i ti Jakali i živi u Fezu

Ova se uvreda kosnu srca tkača iz Meknesa i stade ga sve više obuzimati, tako da on poče mrzeti svog suparnika iz Feza i, na kraju, odluči da ga pronađe i nekako namagarči i tako dokaže da je prepredeniji od Fežanina.

Zato krenu jednog dana u Fez, veličanstveni Stigavši u grad prekrasnih fontana, nije hteo da gubi vreme razgledajući ga, već pohita pravo ka suku trgovaca ćilima. U jednom dućanu primeti čoveka koji je tkao ćilime i pristupajući mu reče:

— Zdravo da si!

— Zdravo!

— Ja sam Jakali iz Meknesa. U mom se gradu zna da sam domišljat, a želeo bih da se sretnem sa Jakalijem iz Feza, koji je takođe tkač ćilima. Priča se da je i on isto tako domišljat, pa bih želeo da podelim karte s njim i dokažem da sam veći majstor od njega.

Čovek odgovori:

— Lako ćemo s tim, idem da ga potražim i dovedem. U međuvremenu ti spremi svoju ‚nameštaljku'. Samo, Jakali iz Meknesa, kako ja žurim s poslom i ne mogu da gubim vreme, udari nekoliko puta razbojem i nastavi moje tkanje, jer, kako reče, i ti si tkač ćilima.

— Biće kao što želiš.

Jakali iz Meknesa sede kraj razboja i poče tkati, smišljajući u sebi zamku koju će namestiti Jakaliju iz Feza, za koga kažu da je toliko prepreden. Unapred se smejao na pomisao u kakvu će zabunu dovesti suparnika. Prođoše u tome tri časa, a zatim i četvrti. Ćilim je bio završen. Jakali, nestrpljiv, ustade. Spazivši nekog prolaznika upita ga:

— Možeš li mi reći kamo je otišao vlasnik ovog dućana? Rekao mi je da će se odmah vratiti, a evo prošla su četiri časa, a njega nema.

Prolaznik odgovori:

— Pođi sa mnom, pa ću ti ga pokazati. Jakali iz Meknesa pođe za neznancem, koji mu pokaza u uglu jedne male kafane vlasnika one radnje gde sa nekim ljudima igra domine.

Nezadovoljan i ljut, Jakali iz Meknesa povika:

— Gle ti njeta gde traži čoveka koga je obećao da će dovesti, Jakalija iz Feza, da bih mu dokazao da sam prepredeniji od njega.

Sada se neznanac stade smejati:

— Ne treba da ga tražiš, to je on — Jakali iz Feza. Samo, mislim da je on prevario tebe, i da je od vas dvojice on prepredeniji. Naveo je Jakalija iz Meknesa da radi za njega četiri časa i da završi njegov ćilim dok se on lepo zabavljao.“

Ja ću vam ispričati priču o tvrdoglavosti Nuaje i njenog čoveka Adena, reći će sada četvrti pripovedač — Mehmed:

„Aden je bio najtvrdoglaviji među ljudima, a Nuaja najveća jogunica među ženama. Sedeći za sinijom, jednog dana, primetiše da su im na kući otvorena vrata.

— Zatvori ih — reče Aden.

— Zatvori ih sam — odvrati Nuaja.

— Ja sam čovek u kući i ti me moraš slušati — ostade pri svome Aden.

— Pa ja celo jutro dirinčim: ja sam ti oprala đelabu, ja sam nahranila magare, ja sam zgotovila ručak, takav da sad oblizuješ prste.

Žena je u ponečemu imala pravo, ali kad ospe grdnju na muža, nisi je mogao zaustaviti niti savladati. Iako je čovek po prirodi prek,

ovaj put se Aden pokaza strpljiviji. Pošto je uspeo da ućuti i pošto pusti ženu da se ispraska sve dok joj ne nestade glasa, on reče tonom koji nije dozvoljavao nikakvo protivljenje:

— Dobro, ko prvi otvori usta da progovori, zatvoriće vrata.

Odluka je bila dosta mudra, jer se zna da žena teže od čoveka drži jezik za zubima kad je reč o dokonim brbljanjima.

Ali kako je Nuaja bila u većoj meri jogunica nego brbljivica, ona je ćutala, pa čovek i žena nastaviše bez reči ručak, dok su kućna vrata stajala otvorena.

Desi se u to da neki pas lutajući ulicom spazi otvorena vrata na kući i uđe u odaju gde su Aden i Nuaja ručali. Kako se niko i ne pomače da ga otera, pas pomisli da ga ni ne primećuju, pa stade nasred odaje, podiže nos i onjuši. To ga uzbudi i on se približi siniji. Shvatajući ćutanje gospodara kao pristanak, životinja preskoči preko sinije, pri čemu prevrnu sud s vodom koji se nalazio kraj Adena. Ovaj ne izusti ni reči.

Pas, onjušivši za časak tepsiju, poče jesti. Čovek i žena su i dalje ćutali. Kad pas završi s jelom, ne ostavivši u tepsiji ništa sem oglodanih ovčijih nogu, žena uze tu kost i sveza je čoveku za bradu. Pas skoči na kost pa tako i na Adenovu bradu.

— Radije ću zatvoriti vrata — reče čovek."

,,Jedan hrišćanin, jedan pravoverni i jedan Jevrejin — javi se sledeći pripovedač — putujući zajedno ustanoviše jednog časa da im je od hrane ostao samo još tanjir kuskusa, koji bi jedva bio dovoljan za jednog čoveka, a cilj njihova puta beše još veoma dalek.

— Treba baciti kocku — reče hrišćanin — pa ko dobije, neka njemu bude i kuskus.

— Nećemo — reče musliman — kocka je stvar koju je izmislio sotona. Ne mogu se s tobom složiti. Zašto se ne bismo borili između sebe, pa neka pobednik pojede kuskus?

— Ne — reče na kraju Jevrej — gruba borba nije nikakav dokaz. Predlažem da sva trojica odspavamo i kad se probudimo, neka svaki ispriča svoj san, pa čiji bude najlepši, neka njegov bude kuskus.

Ovom predlogu ostali ne nađoše nikakav prigovor i usvojiše ga. Sva trojica zaspaše uvijeni u svoje ogrtače. Kad se probudiše,

hrišćanin prvi ispriča svoj san:

— Sanjao sam da sam sreo svetog Petra. Rekao mi je: ‚Ti si uvek bio dobar hrišćanin, veran božjoj reči i zato ću ti pokazati njegov raj.‘ I onda me svetac uze za ruku i provoda po zemlji svemogućeg. Tu sve beše svetlost i lepota; anđeli umilna lica pevali su uz harfe pesme u slavu svevišnjeg. Ta me je muzika probudila.

Sad pravoverni ispriča svoj san:

— Kobila Burak me odnese u nebo i tu nađoh Proroka. On mi uputi ove reči: ‚Sine moj, uvek ei se vladao po propisima svete knjige, pa ću ti zato pokazati alahov vrt određen za pravoverne.* Vodeći me za ruku proveo me je kroz vrt. Svuda je bilo samo cveće, baseni s vodom i fontane, a najlepše hurije su me prijateljski zvale. Od tog sjaja sam se i probudio.

Jevrej izgledaše malo u neprilici.

— Ispričaj nam, dakle, svoj san — rekoše druga dvojica.

— Oh — odgovori Jevrej — moj je vrlo jednostavan kad se uporedi s vašim snovima, ali ipak nešto vredi. Ja sam vam, braćo, sanjao da sam sreo čoveka koji nije bio ni sveti Petar ni Prorok, već običan čovek, ali naoružan nekom tojagom. On mi nije predložio da obiđem raj, niti vrt za Prorokove verne. Nije me ni pohvalio što se pokoravam zakonima gospodnjim. On mi je samo zapretio da će mi razbiti glavu ako se odmah ne prihvatim jela. Ja sam vas zvao obojicu, ali vi ste bili na nebu i niste me čuli. Šta sam mogao drugo da učinim nego da sam pojedem kuskus.“

Eto, tako u pričanju odmiče blaga mekneska noć i priprema sunčani dan, koji će u njegovim dolinama purpurom obojiti obraze ruža i izmamiti usred listanja nežni cvet pomorance.

RUŽA SIDI BEL-ABESA

Među svetim zaštitnicima Marakeša, a njih ima mnogo, posebno mesto zauzima Sidi Bel-Abes, čije se tulbe nalazi u ovom gradu. Druga njegova tulbad nalaze se u drugim mestima, a onima koji na ovo kažu da jedan čovek, pa bio i svetac, ne može da ima više grobova, odgovorićemo jednostavno da eve znanje potiče od boga, i više o tome nećemo govoriti.

Ali, sigurno je da u Marakešu, nedaleko od prekraene Bahije, koji je nekad bio dvorac vezira Ba-Ahmeda, ima jedna kuća sa divnim vrtom.

— Eh, vrt! — reći ćete. Ograđen prostor od nekoliko hvati na kome rastu tri pomorandže, jedna zakržljala smokva i dva kaktusa. Pa šta je tu lepo?

Odmah ću vam reći. Kad je Sidi Bel-Abes živeo u Marakešu, ovaj je vrt bio mnogo veći, i u njemu je bilo mnogo više stabala. A uz to, u njemu je širilo prodoran miris raznobojno cveće, a ponajviše ruže čija je lepota bila ravna ružama iz Ispahana.

I izvor je tu bio, a i danas je tu. Voda mu je samo malo zamućena, ali je onda bila bistra i hladna. Sveti čovek je voleo da se spusti kraj njega i da razmišlja uz njegovo žuborenje.

Tako je jednog dana Sidi Bel-Abes, bedno odeven, sedeo kraj izvora i zatvorenih očiju razmišljao, kad po vodu naiđe gomila žena sa krčazima na ramenu. One primetiše prisustvo svetog čoveka.

— Pogledaj, majko — reče jedna od najmlađih starici koja se na neki način razlikovala od ostalih u gomili — ovaj što drema na kamenu je Sidi Bel-Abes, čija se čuda više ne mogu ni izbrojati.

Starica je bila oštroumna a istovremeno i sumnjičava, pa reče:

— Ovaj lenjivac što ovde drema dok ja radim, on da je sveti čovek. I on čini čuda! Drugome ti to pričaj!

Bel-Abes koji — kako znamo — nije dremao, ču ovaj razgovor i otvori oči, a licem mu se razli blag osmeh.

— Majko — prozbori on svojim prijatnim glasom — devojka je u pravu, ja sam onaj o kome ona govori. Ne treba bez razloga protivrečiti bližnjemu, niti suditi o ljudima po njihovu izgledu.

Žene su bile uzbuđene što se sveto lice umešalo u njihov razgovor. Jedino se starica nije zbunjivala.

— Moguće je da si ti Sidi Bel-Abes, ali ako zaista činiš čuda, dolij malo vode u ovaj krčag ali nemoj prosuti ni jednu kap.

Govoreći to ona je napunila na izvoru zemljani krčag do samog ruba. Bilo je zaista nemoguće doliti išta a da se on ne prevrši.

Čudotvorac se nasmeši. Zatim pruži ruku i ubere malu ružu. Otkinu joj stabljiku do same čašice i sasvim, sasvim blago stavi cvet na površinu vode, a onda sa prstiju koje je okvasio na izvoru prosu nekoliko kapi na ružu.

— Vidiš, majko, krčag se nije prelio.

Eto, takva je čuda činio Sidi Bel-Abes kad je živeo u Marakešu, prestonici juga.

ZLATO ŠELE

Pre nego što će se sazadati beli Rabat, prestonica sultana Jakubel-Mansura, bila je drevna Šela podignuta na platou iznad ušća Bu Regrega. Bilo je to davno, pre punih osam vekova.

Svaki ozbiljniji podatak o nastanku Šele izgubio se u sećanju ljudi. Smatra se da su je podigli kartaginski trgovci, koji su u ono vreme svojim lađama zakrčavali ušće reke. Posle njih su došli Rimljani, a zatim su Vandali sravnili grad sa zemljom. Ponovo su ga sazidali Vizantinci, a na kraju svoje istorije Šela je postala prestonica marokanskih sultana.

Ponosni i snažni zidovi grada još i danas prkose vremenu i ograđuju prostor posejan belim kamenjem nadgrobnih spomenika. Tu se nalaze i kube sultana: Abu Jusufa, Abu Jakuba Osvajača, Abu Amera i Abu Hasana Veličanstvenog.

Nekada davno, u doba kad je Šela cvetala i bogatila se trgovinom sa reke, kad su njena polja davala obilne žetve i kad je bilo malo gradova koji su se mogli s njom takmičiti u bogatstvu, u gradu se nastanio čovek po imenu Muhamedben-Daud. On ne kaže niti iz koje je zemlje došao, niti ko su mu bili preci. Nastani se u jednoj bednoj kući iz koje je retko izlazio.

Ubrzo se primeti da je došljak bogat. On, naime, kupi mulu ne cenjkajući se, i to mulu koja nije ustupala ni životinjama iz careve staje. Zatim kupi robove od vrednosti, pa proširi i ukrasi svoj dom.

Odakle mu sad taj novac? — pitali su se ljudi. Kad se pojavi u gradu smatrali su ga siromašnim. Bio je odeven u iznošene haljine, a sad je nosio đelabu od skupocena muslina. Njegovi kaftani behu sad

od svile, sa utkanim zlatnim žicama, a zamatao se u burnuse od najlepše vune.

Da bi se obavestili odakle mu novac, ljudi su ispitivali ben-Daudove sluge kad su ovi odlazili jutrom na trg ili na izvor po vodu. Međutim, od njega se nije moglo dobiti nikakvo objašnjenje — oni nisu znali baš ništa o tome. Odgovorili bi samo da se njihov gospodar zatvarao najveći deo dana u zabitnu odaju kuće, u koju niko drugi nije mogao da uđe, dodajući da su oni koji su imali dara za prisluškivanje iza vrata bivali iznenađeni čudnim zvucima koji su dopirali iz odaje a podsećali su na duvanje kovačkog meha, udaranje čekića i zveckanje metala.

U susedstvu strančevu živeo je čovek po prirodi radoznao, a zvao se Šamed-Dohah. On je mnogo patio zbog toga što nije mogao da otkrije susedovu tajnu.

— Pa, zar da se razbolim od tako teške radoznalosti — mislio je jadni čovek. U svakom slučaju moram saznati čime se to ovaj stranac bavi.

Jednog dana, jednog običnog dana koji se nije razlikovao od ostalih, radoznali se pope na svoj balkon, a otuda na susedov i stade vrebati. Beše upravo najtopliji čas dana; strančeve sluge su spavale opružene u hladu; jedino je njihov gospodar radio. Oprezno, kako se samo zamisliti može, Šam skliznu u susedovo dvorište. Zahvaljujući obaveštenjima koje je prikupio ranije od susedovih sluga, lako je stigao do tajne odaje. Buka koja je iz nje dopirala beše zaista onakva kako su je sluge opisivale: duvanje meha, udarci čekića i zvuk kovine.

Šam je bio čovek koji sve unapred može da predvidi. Tako je ovoga puta poneo sobom alatku kojom je mogao da probuši otvor u zidu. Sasvim tiho dade se na bušenje tankog zida odaje. Kad mu se rupa učini dovoljno velikom, on namesti na nju oko.

Ono što ugleda zaustavi mu dah: na ognjištu od ilovače, čiji je plamen živo raspirivao mlaz vazduha iz meha, beše namešten jedan neobičan sud, dugačkog grla, iz kojeg je kuljao gust dim dok je u njemu nešto ključalo. Nagnut nad sudom stajao je njegov sused, gazeći nogom meh i bacajući s vremena na vreme u sud neku sivkastu masu kojoj je pomalo dodavao neke druge „začine".

Sav ustreptao pratio je Šam ono što je čovek radio. Ovaj je, pak, često pogledao u zareze peščanog sata. Vreme je po svoj prilici bilo poodmaklo, jer varilac ubrzo podiže sud radeći veoma oprezno i zatim izruči njegovu sadržinu u gvozdeni kalup. Proključala tečnost padala je šišteći na hladno gvožđe. Muhamed dohvati čekić i stade udarati po onome što je bilo u kalupu, koji je sada ležao na nakovnju. Umesto da na sve strane raspršiti tečnost, čekić izazva metalni zvuk. A čovek je kovao neprekidno i sa puno pažnje.

Posle nekoliko časaka on se zaustavi i izruči sadržinu kalupa. Šam ugleda komad blistavog žutog metala u obliku debelog kolača i shvati da je to zlatna poluga.

Sve to ispuni radoznalog Šama neizrecivim čuđenjem. On je znao da na svetu ima hakima

— Kad je anđeo zaćutao, ja padoh pred njegove noge i rekoh mu: ,,O, Silni, srce moje je puno tvojih poruka o željama svevišnjeg u pogledu groba tog čoveka, koga ja već poštujem svom dušom, ali reci mi zašto sam baš ja onaj kome otkrivaš volju alahovu? Anđeo se nagnu prema meni: „Ti si onaj koji treba da sagradi tu kubu.“ Eto, tako se anđeo udostojio reći.

— Nastavi.

— Drhtao sam — jutros me žena pitala nisam li noćas imao grčeve u stomaku — i rekao anđelu: „Kako mogu da sagradim takvu veličanstvenu kubu, ja, čovek siromašan. Silni mi je odgovorio: „Tvoj sused je majstor Muhamed ben-Daud koji poseduje hikmu (magičnu moć da pravi zlato), ako bude hteo, daće ti toliko zlata koliko je potrebno, pa i preko toga, da bi se izvršila božja volja. Čuvaće se da odbije zavet, jer će se milost nadviti nad njim koliko i nad tobom. Oko groba svečeva stvoriće se čuda, a vas dvojica bićete blagosiljani i hvaljeni do u dvadeseto pokolenje." Eto, radi čega sam, sine Daudov, prešao prag tvog poštovanog doma: da te zamolim da omogućiš izvršenje božjih naloga.

Završivši svoj govor, iskićen rečima pobožnosti i poštovanja prema susedu, Šam zaćuta očiju uperenih na hakimovo lice. A lice susedovo i dalje nije ništa otkrivalo.

— Verujem — nastojao je Šam — da shvataš svu milost koju ti čini svemogući određujući ti udeo u tako plemenitom delu i računam

za sigurno da ćeš mi dati sredstva da to delo dovedem do kraja.

— Neću — odgovori kratko alhemičar.

— Nisi me razumeo — odvrati mu Šam — pitam te koju ćeš mi sumu dati za iztradnju kube.

— Ništa neću dati — odseče Muhamed.

— Ništa — promuca Šam. Hoćeš da kažeš da ti, koji sa tako malo truda praviš zlato, odbijaš da ga daš meni, koji ga nemam, da bih mogao izvršiti božju zapovest.

— Ne dam ništa.

— Ne shvataš li da time odbijaš spasenje duše, jer poznato ti je da je pisano: ,,One koji odbijaju da veruju u naše znake stavićemo uz živi oganj. Čim im kožu proguta vatra, navući ćemo im novu, da bi mogli da iskuse kaznu. Bog je moćan i mudar.“

Muhamed odreče glavom. Šam nastavi:

— Nema čak potrebe ni da sam praviš zlato. Kaži i tajnu, a ja ću ga napraviti onoliko koliko treba za kubu. I nijednu uncu više od toga, kunem ti se glavom svoje žene (iako je ona brbljivica i nepravedna u svojim sudovima, zakletva je ipak velika). Osim toga, imaćeš udela u pobožnom delu koje ću ispuniti.

Sad se alhemičar udostoji govoriti:

— Ponavljam ti još jednom, i poslednji put, neću ti dati ni svoje zlato ni tajnu kako se ono pravi, recimo i da je imam. Ako anđeo — neka je blagosloven — treba da mi šta kaže, neka samo dođe, pa ćemo porazgovarati.

Šamed-Dohah napusti susedovu kuću, odnoseći u srcu otrov mržnje. Danima se posle toga mučio tražeći način na koji će se osvetiti ovom tvrdici i bezbožniku. Čim je reč o pakosti, žene uvek imaju svoje izvore zlobe. Pa ako ti u tome ponestane mašta, obrati se njima. Tako je uradio i Šam i posle sedmice razmišljanja obratio se za pomoć svojoj vernoj ženi.

— Dragi moj čoveče — reče mu ona pošto joj je sve potanko ispričao — ostaje ti samo jedan način da se osvetiš tom dramoseru: otići ćeš gospodaru. sultanu — bog ga čuvao — i ot

kriti mu šta si video, on će umeti da kazni tog odvratnog tvrdicu koji bez po muke pravi zlato, dok on, milostivi vladar, upinjući se jedva sakuplja porez.

— Sama mudrost govori kroz tvoja usta, o ženo — reče Šam.

On pođe, dakle, do sultana i reče mu sve što mu je ležalo na srcu.

Samo jedan čas posle toga straže opkoliše kuću protomajstora Muhameda, okovaše ga u gvožđa i izvedoše pred sultana. Ovaj beše sam, bez ijednog ministra, bez ijednog dvoranina, bez slute.

— Ti znaš tajnu kako se pravi zlato — reče mudri sultan hakimu. — Otkrićeš mi je sad, odmah, inače ćeš u tamnicu.

— Gospodaru — odgovori Muhamed — ja ne znam tajnu o kojoj govoriš.

Sultan nije bio čovek koji kad nešto obeća, ne održi obećanje. On udari u gong i slugama koji dotrčaše naredi da bace Muhameda u najmračniju tamnicu. Alhemičar smireno primi ovaj udarac zle kobi, jer je znao da je sve što se dešava zapisano unapred u knjizi sudbine. On ostade danima ležeći na tvrdom tamničkom ležaju, neosetljiv prema svemu, čak i prema zlostavljanju svog tamničara kome je bilo naređeno da se prema njemu ponaša što je moguće gore.

Vreme je lagano proticalo dok jednog dana u Muhamedovu ćeliju ne uvedoše nekog bednika koji primi svoju sudbinu sa manje pomirenosti nego majstor. Majstor pokuša da ga teši i malopomalo sa zadovoljstvom primeti da čovek sve manje plače i pokušava da priguši i svoje uzdisaje, koji bi mu se od tuge iskrali. Ubrzo mu se nesrećnik i poveri:

— Bacili su me u tamnicu po volji velikog vezira, jer mu nisam hteo dati svoju čatrlju koju 48

je odavno priželjkivao da bi proširio svoj vrt. Nemam nikakvog drugog poseda sem nje, a sada ne znam kad ću opet videti svetlost dana.

— Svi smo mi u božjim rukama — odgovori mu Muhamed.

— A zašto si ti ovde? — upitaće bednik.

— Ja — odgovori sin Daudov — ja sam pravio zlato, i to je uzrok moje nesreće.

— Pa, kad praviš zlato zašto već nisi slobodan? Zlatom se kupuje tamničar i preko njega ključevi od polja. Eh, da ja umem praviti zlato, ni po jada ne bi bilo, bio bih ja već napolju.

Muhamed se nasmeši otkrivši kod svog druga veru u svemoć zlata, pa odgovori.

— To što kažeš je možda istina, ali na nesreću, ne mogu ovde praviti tu plemenitu stvar, jer nemam onoga što je za to potrebno.

— Čuj me — reče drugi, drhćući od prevelikog uzbuđenja — ja se nešto malo poznajem s našim čuvarom, ne dovoljno da bi me pustio da pobegnem a da mu za uslugu ne platim, ali ipak dovoljno da bih ga mogao ubediti da shvati gde mu leži velika mogućnost da se obogati. Ako mu objasnim da ćeš, ako ti dobavi tvoj alat, praviti zlato i dati mu ga, tvrdim da ću ga ubediti da nam pomogne.

— Alat je u mojoj kući. Ja sam Muhamed ben-Daud i dobro me znaju u gradu. Instrumenti se nalaze u jednoj sobi koju će ti pokazati moje sluge, a evo ti i spisak stvari koje su mi za to potrebne.

Muhamed, na komadu otkinutom od svoje košulje, ispisa parčetom uglja spisak stvari, dodavši znak na osnovu kojeg će sluge znati da pred sobom imaju pravog čoveka, koga je gospodar ovlastio.

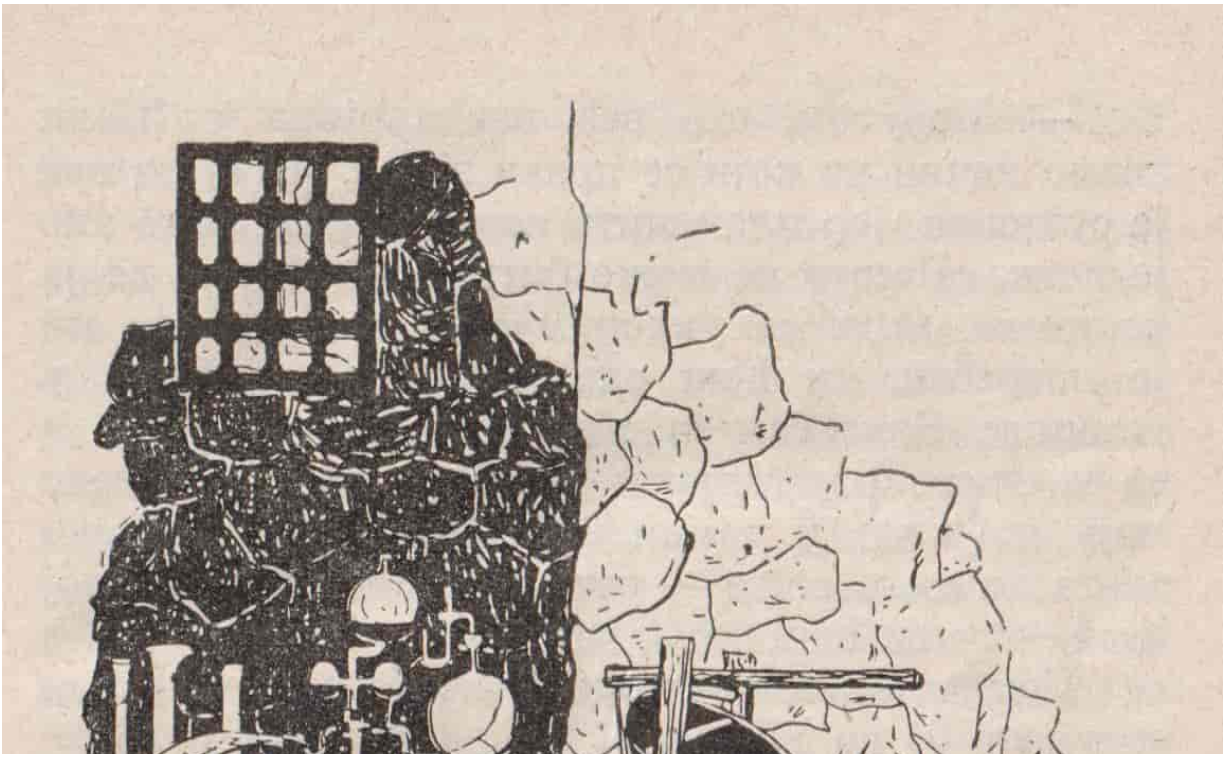

Sad majstorov sadrug udesi razgovor sa tamničarem i kad se spusti noć, ovaj pusti da se u ćeliju unesu ognjište, meh, staklene cevi, sirovine, nakovanj i kalup — ceo alhemičarev alat

Dok se majstor bavio svojim poslom oko zlata, izgledalo je da njegov drug drema u svom uglu To, bez sumnje, nije bio radoznao čovek i valjda je znao da su za takvu strašnu tajnu, ako bi se njom želeo koristiti, potrebna znanja koja on nema. Izgledao je iznenađen kad je ujutru ugledao rezultat jedne noći Muhamedovog rada. Ovaj se zabavljao gledajući u toliko začuđenog čoveka, a onda mu reče:

— Pošto si uspeo da mi donesu alat, nalažem ti da sad razgovaraš s tamničarem o našem bekstvu, jer, da se razumemo, ja mislim da ćeš od ovog zlata imati koristi i ti koliko i ja.

Čovek se klanjao do zemlje i zahvaljivao, pa onda pođe čuvaru.

Časovi su, međutim, prolazili, a on se nije vraćao, što zabrinu alhemičara. Da je otišao sa zlatom, njegov bi se nestanak mogao

objasniti, ali on je otišao praznih ruku. U doba dana kad se obično zatvoreniku donosila hrana pojavi se u ćeliji tamničar — koga su ovoga puta pratili sultanovi žbiri. Oni ščepaše i odvukoše zatvorenika sa sobom.

Tako se Muhamed po drugi put nađe pred sultanom. Samo je danas kraj sultanovog prestola stajao jedan čovek. Alhemičar ustuknu za trenutak. Poznao je u čoveku svog druga iz ćelije, iako on sad beše odeven u svilu i kadifu, gotovo kao i sam sultan.

Vladar je izgledao veoma raspoložen i spreman na šalu:

— Prijatelju moj, ti si odbio da mi odaš tajnu kojom praviš zlato. Kako sam, pak, ja želeo da je po svaku cenu saznam, poslao sam svog velikog vezira, ovoga ovde, prerušenog u prosjaka, da provede nekoliko dana. u ćeliji s tobom

i on je za jednu noć saznao ono što nam je trebalo. Zar nismo lepo smislili ovu igru.

— Zaista je lepo smišljena — odgovori alhemičar.

Sultan sad ćutaše nekoliko trenutaka zamišljen, pa onda ponovo poče:

— Međutim, eto već nas trojica u Šeli znamo način na koji se pravi zlato; jedan od nas je suvišan, jer plemenita kovina vredi samo ako je retka. Pošto ne može biti reči o tome da ja nestanem, niti da uklonim svog vezira koji mi je potreban, ti ćeš odsada ostati zatvoren u tamnici. Kako sam ja, pak, milostiva srca — a to će ti svako potvrditi — želim da i ti osetiš moju dobrotu: u tamnici ćeš moći da praviš zlata do mile volje — ostavićemo ti, naime, tvoj alat — i ti ćeš tako tešiti svoje srce.

Pošto je opet nekoliko časaka ćutao, sultan se udostoji da doda:

— Zaboravih ti reći jedno — nećeš dobijati nikakvu hranu, ali zar zlato nije najskupocenije dobro na svetu.

Dobri vladar se nasmeja veselo, pa se nasmeja i veliki vezir. Nesrećni Muhamed bi odveden ponovo u tamnicu, i da njegov čuvar ne bi došao u iskušenje da ga iz tamnice pusti, zazidaše vrata na ćeliji.

Sedeći na svojoj gomili zlata, jadni čovek je sa tugom razmišljao o uzaludnosti posedovanja zlata, o ništavilu bogatstva, a posebno o

svojoj sudbini koja ga je osudila da umre od gladi.

— Zlato je uzrok moje nesreće — šaptao je on — i nije pravo da ja jedini patim i umrem zbot njega.

I onda, skinuvši košulju, on je iskida na sitne krpe i na svakoj napisa tajnu preobražaja metala. Zatim se dovuče do uskog otvora, kroz koji su u ćeliju jedva prodirali vazduh i svetlost, i izbaci kroz njega te zapise.

Eto, toliko o njemu.

Sutradan je ceo grad znao kako se svaka i najbednija kovina pretvara u zlato. U svim kućama su buktale vatre, duvali mehovi, udarali čekići i gomilale se zlatne poluge. Svi sad behu bogati.

Najpre sa ulica i ispred džamija nestade prosjaka — niko više nije pružao ruku za prolaznikom, zatim nestade krpača obuće, pa mazgara, onda kamilara. Posle njih zemlja ostade bez moreplovaca i ribara, i na kraju — bez ratara i stočara. Brodovi su trubili u luci, plugovi su rđali u brazdama. Svi žitelji Šele su se šetali u kaftanima otežalim od utkana zlata; psi su nosili zlatne ogrlice i bili vezani uz vrata zlatnim lancima. Za zlato se beše nakupovalo drago kamenje. Prsti ne izgledahu da su stvoreni za rad, ruke da bi delale, već da bi nosile prstenje i narukvice.

Ubrzo porastoše cene stvarima; za parče crnog hleba davalo se posuđe od zlata i drago kamenje; nije više bilo ni žita, niti ikog ko bi ga dobavljao iz daleka. Nešto stranaca, gonjenih mogućnošću velike zarade, dolažahu neko vreme donoseći robu potrebnu za život, ali i njih ubrzo uhvati strast za zlatom, jer ga i sami naučiše praviti, i ostadoše tako u gradu kao okovani.

Sad nastade glad. Stravična, potpuna glad, glad bez milosrđa. Nije više bilo bogatih da priteknu u pomoć siromašnima, jer više nije bilo siromašnih. Sultanova kći je nudila za amforu žita svoju težinu u zlatu i dragom kamenju, ali žito ne dobi. Stiglo se dotle da su ljudi pokušali da se hrane zlatom i dragim kamenjem, ali tu hranu, naravno, ljudski stomaci nisu nikada mogli da vare. Tako su žitelji Šele, ljudi, žene i deca pomrli strašnom smrću od gladi.

Toliko o njima.

Posle toga se počeše same od sebe rušiti kuće Šele, jer ih ljudska ruka nije popravljala. Najpre korov, zatim trnje i žbunje obuze ovu pozornicu smrti pokrivajući i sećanje na nju.

Poslovica kaže: „Ljudi odlaze, ljudi dolaze.“ Kraj mrtvog grada izgradi se živi grad — Rabat, kraj grobova — bele kuće El-Mansurove prestonice. Novi grad je cvetao, razvijao se radom i naporom: bilo je i prosjaka pred vratima džamije, što su pružali ruku za prolaznikom, bilo je obućara u dućanima, koji su zadržavali dah vukući konac sve dok im se on ne bi usekao u meso; bilo je krojača u suku, koji su šili sve dok im oči ne pobele; bilo je na moru ribara, koji su zbog ulova stavljali život na kocku. Bio je i sultan, koji je mogao da se upinje da bi došao do poreze, jer mu je trebalo novca da bi ga mogao krasti veliki vezir, da bi ga mogle potkradati sluge, da bi ga branili njegovi vojnici.

Sve u svemu, beše to grad sličan svim ostalim, gde se hleb zarađuje samo teškim znojem.

Jednog dana rabatski sultan, potomak El-Mansura Veličanstvenog, čije je oko uvek videlo sve što se u zemlji dešava, saznade da postoji jedan čovek, starac, čija je brada bela poput snegova što pokrivaju vrhove Atlasa, starac toliko pritisnut godinama da mu kolena klecaju. Po njegovu hodu ljudi su u njemu prepoznali nekadašnjeg vodonošu, iskrivljena držanja od sake koju je dugo nosio na desnom ramenu.

Starac nije bio žitelj Rabata; govorilo se da je Fežanin. Uostalom, on nije ni dolazio u Rabat, već u Šelu, u mrtvi grad. Boravio bi tu koji dan, a zatim odlazio ne pojavljujući se ponovo godinama.

Kad sultan saznade jedne godine da je stari vodonoša u gradu, posla sluge u Šelu da mu ga dovedu.

— Ko si ti? — upita on starca.

— Ja sam Habib iz Feza. Nekad sam bio vodonoša.

— Vrlo si star?

— Ne mogu ti reći, jer to ne znam. Živeo sam pod vladom tvog oca — neka je blagosloven, tvog dede — mir duši njegovoj, pod vladom tvog pradede, i tvog pretka Jakuba-el-Mansura. Znao sam i druge sultane koji su vladali i živeli u veličanstvenoj Šeli.

— Vidim, starče, da živiš daleko preko granica ljudskog veka. Zbog uspomena mladosti dolaziš u Šelu?

Stari vodonoša se nasmeši.

— Zbog uspomena, tako je gospodaru. Zbog uspomena iz doba kad sam bio dete i pomagao svom ocu koji je, kao i ja, bio vodonoša. Nije bilo nikoga u gradu ko bi obavljao taj posao, jer sve beše krcato zlatom, pa su zvali strance, ali moj otac nije hteo ostati u Šeli, već se vrati u svoju zemlju da bi tamo živeo i umro.

— Na težak put se upućuješ starče, kad dolaziš ovamo čak iz Feza. Ako hoćeš, ostani među mojim slugama, u duaru kraj palate.

— Gospodaru, ti si plemenit — odgovori Habib — ali meni nije potrebna tvoja pomoć. Oni odande — reče starac pokazujući prstom na Šelu — oni odande mi daju više no što mi je potrebno za život.

Sultan je bio iznenađen.

— Kako mogu mrtvi dati živome ono što mu je potrebno za život? Ne pričaš li koješta, starče, pod teretom godina?

— Ne veruješ mi, gospodaru? A u stvari oko ne veruje onome što vidi. Ako pođeš sa mnom, pokazaću ti darove koje su mi ostavili mrtvi.

Začuđen, sultan se odluči da se uveri u ono što je starac govorio.

— Idi — naredi on — a ja ću za tobom.

I tako odoše zajedno, starac i svetli vladar. Bili su sami, jer je sultan zabranio da ga iko prati, ne želeći da mu se dvorani podsmevaju u slučaju da ga je starac lagao. Sad već prođoše zidove Rabata i uđoše u Šelu, među kupine, trnje, korov i kamenje. Starac je išao napred klecajući, ali sa sigurnošću čoveka koji zna svoj put. Stigavši na jedan izvor bistre vode, on reče:

— Ovde je.

Svuda oko sebe sultan nije video ništa, sem pustoši i divljine. Morao je pomisliti da ga je starac svesno ili nesvesno prevario. Ovaj, međutim, razgrnu žbunje, otkrivajući put kojim pođe i sultan. Zastadoše zatim pred jednim velikim kamenom koji starac gurnu, a kamen se obrnu oko stožera.

— Sagni se i videćeš što želiš videti.

Sultan posluša i uđe za čovekom u tamnu pećinu. Starac ukresa kremenom i zapali svežanj suvog granja koji je poneo sa sobom. Kad plamen obasja zidove, sultan ne zadrža uzvik divljenja: mala zasvođena odaja u kojoj se nalazio beše ispunjena gomilama zlatnog posuđa, zlatnih narukvica, pojaseva od zlata, zlatnih lanaca, amfora, đerdana, a sve to beše još više obogaćeno dijamantima, rubinima, safirima i smaragdima. Ni Jakub-el-Mansur nije iz svih ratova koje je vodio doneo toliko blaga.

— Čije je to bogatstvo? — upita sultan grla stisnuta od uzbuđenja.

— Moje — odgovori mu starac.

— A ko ti ga je dao?

— Mrtvi su mi ga dali, gospodaru. Reći ću ti da su žitelji Šele zlatom plaćali vodonoše koji su im donosili vodu. Moj otac je sakupio sve ovo blago i zatvorio ga u ovo sklonište odakle je uzimao samo onoliko koliko mu je bilo potrebno za život, a tako sam radio i ja. Eto, radi toga dolazim ovamo s vremena na vreme i, eto, zato mi nije potrebna tvoja pomoć.

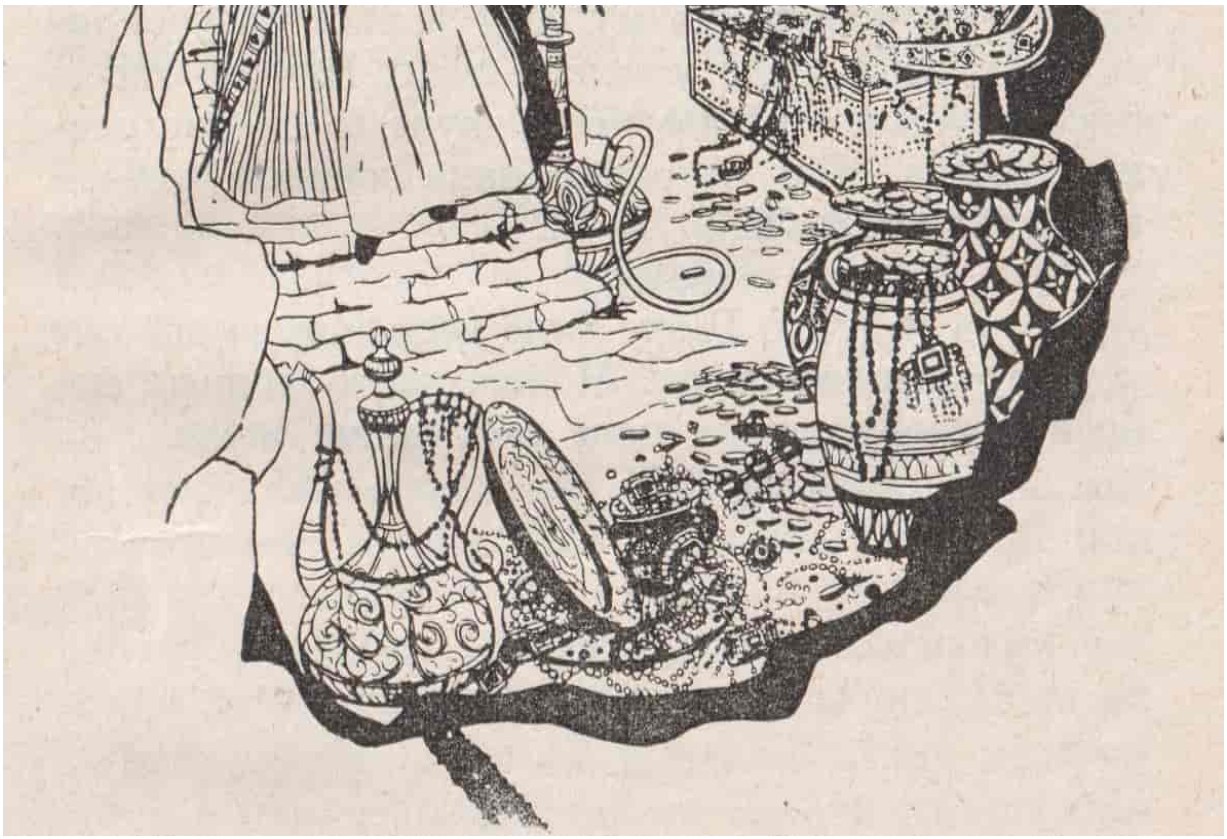

Sultan je trenutak-dva razmišljao i onda izvukao sablju, britku i laganu, i posekao starca

Tek u noć on napusti sklonište dragocenosti, noseći punu torbu dragog kamenja. Odlučio je da ga docnije polako isprazni.

Da radoznalcima ne bi otkrio odakle se vraća i da dvorane ne bi naveo na trag tajne, jer im je sigurno morala biti čudna njegova usamljena šetnja, sultan siđe do strme obale Bu Regrera. Idući njome, on se vraćaše u Rabat i u svoju palatu.

Koračajući kroz tamu mislio je šta će sve učiniti sa blagom. Mislio je na svoje ljubimce koje će nagraditi, na verovnike kojima će se odužiti, na svoju vojsku kojoj će konačno isplatiti plate.

Zadubljen u te misli, sultan nije pazio u tami kuda korača, pa mu se u jednom času okliznu noga i on pade u talase reke. Njegova torba, otežala od dragog kamenja, o;fuče ga na dno rečnog korita. Tek nekoliko dana docnije ribari mu izvukoše telo.

Eto, toliko o njemu.

Tako je zlato Šele bilo nesrećno za sve one koji su ga posedovali. Možda zlato uopšte donosi nesreću svima koji ga suviše žele.

BURGUNĐANKA — MAROKANSKA SULTANIJA

U prvim godinama francuske okupacije Alžira naseli se u Deli Ibrahimu kraj Bufarika neki Francuz sa mnogobrojnom porodicom. Zvao se Lanternje i u svojoj zemlji beše vrlo siromašan; u Alžiru, pak, poče obrađivati dobar komad zemlje i njene plodove prodavati okupacionoj vojsci, pa tako stade čvrsto na svoje noge.

S proleća 1836. godine povede on jednog dana ženu i kćeri u Bufarik. Kad svrši svoje poslove i kad žene obaviše svoje kupovine, stadoše se u sumrak vraćati kući.

Tek što iziđoše iz grada, napade ih grupa naoružanih konjanika. Francuz se branio koliko je mogao, pa su se i žene opirale, ali, naravno, otpor beše uzaludan. Napadači ih savladaše i posadiše ispred sebe vezavši im ruke oko konjskih vratova i onda krenuše galopom. Celu noć su odzvanjala konjska kopita, a snažni konopci se urezivali u telo zarobljenih. Povorka se tek ujutru zaustavi u nekom duaru od dvadesetak crnih šatora gde ih opkoli gomila stanovnika logora i stade ih radoznalo posmatrati. Pažnju je posebno privlačila najstarija Lanternjeova kćer, koja beše prava lepotica. Kad oči muškaraca zablistaše od divljenja prema ovoj lepoti, njihove žene, ljubomorne, počeše da se ljute i grde.

Tako je prošao dan. Uveče se u duaru pojavi u pratnji kaida neki ogromni Berber, preplanula i mrka lica. Bio je opasan crvenim pojasom o kom je visila sablja, a iz njega se pomaljala dva pištolja; preko leđa je nosio dugu pušku — mukhalu.

Ni kaid ni ovaj mrki ratnik nisu obraćali nikakvu pažnju na Francuza i njegovu ženu, niti, pak, na dve mlađe devojke, već na najstariju — lepoticu.

Kad ju je ugledao, Berber ne mogade da zaustavi uzvik iznenađenja i divljenja. Dva čoveka su razgovarala o nečem na svom jeziku, a onda su se udaljila.

Ni noć nije donela mir i tišinu u logor. Čuo se neprestani razgovor, neko je dolazio, a drugi su nekud odlazili i u sve to su se mešali i koraci konja, zveket oružja ili tiho pevušenje.

U šator u kom su ležali zarobljeni uđe nekoliko ljudi. Neko je uneo svetiljku. U polu osvetljenju kretala se i senka onog Berbera. Mala grupa se uputi prema Žani — tako se zvala lepa devojka. Čovek s fenjerom joj osvetli lice, dok Berber nešto reče. Dvojica iz grupe je podigoše. Otac pokuša da ustane i odbrani kćer, ali ga savladaše. Devojka zaplaka.

Ubrzo je bila napolju, pod nebom na kom su treperile zvezde. U polutami je primetila konje osedlane visokim sedlima presvučenim crvenom kožom. Znala je da ih Arapi tako sedlaju. Ljudi pojahaše, a Berber položi devojku na konja vezavši je čvrsto, a onda se vinu u sedlo iza nje. Senke jahača utonuše u noć.

Sati su prolazili, a konji samo povremeno prelazili iz galopa u kas. Žanu Lanternje, koju je telo bolelo od jahanja prošle noći, ponovo su stezali konopci i žuljao obluk na sedlu.

Bio je uveliko dan kad je povorka stigla pred neki grad opasan visokim zidom, čiji je vrh bio izreckan u crveno okrečene puškarnice. Grad je iznutra pružao sliku vojnog logora. Svi ljudi koje je Žana videla behu ratnici, s puškama preko leđa, s pištoljima i noževima za pojasom. Grupa pridošlica prođe krivudavim sokacima i zaustavi se pred jednom kazbom, od koje se pogledom mogao obuhvatiti ceo grad pa i polja oko njega. Kazbu su čuvale straže.

Prošavši kroz teška vrata pratnja sa zarobljenicom se nađe u prostranu dvorištu koje je vrelo od naoružanih ljudi. Berber nešto reče jednom Arapinu, a ovaj se uputi ka čardaku u dnu dvorišta. Čardak je bio veoma skladan i lep, sa fasadom ukrašenom skulpturama i s krovom od gleđosanog crepa. Arapic se odmah vrati. Nastade novi razgovor, a onda devojku skinuše s konja i oslobodiše je veza na nogama, pa je uvedoše u raskošnu odaju čiji su zidovi bili obloženi keramikom, a pod joj pokrivali skupoceni ćilimi. U uglovima su bili nameštеni udobni divani, dok je u sredini njenoj bio postavljen

sto za kojim je sedeo čovek energična i inteligentna izgleda. Nosio je negovanu bradu, a lice mu je bilo uokvireno kapuljačom njegovog burnusa. Po izrazu lica i uopšte po njegovu držanju, a zatim po biranoj nošnji ljudi koji su stajali oko njega dok je on sedeo, moglo se zaključiti da je ovaj čovek zapovednik vojske koja je posedala grad.

Zapovednik je dugo i pažljivo posmatrao devojku, a onda mu osmeh pređe preko usana. On se nagnu prema jednom od ljudi i reče mu nekoliko reči pokazujući glavom na devojku. Čovek se sad obrati Žani i reče na savršenom francuskom jeziku:

„Vi se nalazite pred emirom Abdel-Kaderom i neće vam se desiti nikakvo zlo.“

Emir Abdel-Kader beše tada duša alžirskog otpora protiv Francuza, gospodar Tlemsena, Maskare, Milijane, Hamze, Medijane, Zaba i komandant regularne armije od preko dvadeset hiljada ljudi. Devojka je to znala i beše se strašno uplašila. A onda joj očajanje probudi hrabrost:

„Protestujem protiv nepravde koja nam je učinjena. Moj otac je siromašan kolon koji nikome nije učinio nikakvo zlo. Ne verujem da su ljudi koji su nas zarobili radili po naređenjima emira. Molim da emir naredi da se ja i moji roditelji, kao i moje sestre, pustimo svojoj kući.“

Abdel-Kader je sigurno shvatio smisao ovih reči, jer njegov pogled postade oštar dok je devojka govorila. On reče nešto tumaču, a ovaj se ponovo obrati Žani:

„Kažete da nam vaši nisu naneli nikakvu nepravdu? Zar zemlja koju obrađujete nije naša zemlja? Svaki Francuz je naš neprijatelj i prema svakom postupamo kao prema neprijatelju. Međutim, vi lično ste sad pod emirovom zaštitom, i, kao što vam je rečeno, nemate ničeg da se plašite.“

Emirov pogled ponovo omekša, ali to beše samo divljenje čoveka pred dirljivom devojačkom lepotom. Zatim procenivši, valjda, da je izgubio već i suviše od svog dragocenog vremena na ovaj nevažni događaj, dade znak rukom, na što tumač reče:

„Emir će učiniti kako bude odlučio i ne postoji niko pred kim mora da pravda svoje postupke.“

Rekavši to tumač nešto viknu. Četiri snažna crnca uđoše i iznesoše devojku.

Sad je ona bila zatvorena u zgradu sa jednom jedinom odajom čiji je jedini prozor, sa rešetkama, gledao na mali vrt. Služila ju je i brinula se o njoj stara crnkinja. Devojka je satima i satima plakala zbog svoje gorke sudbine. Osim crnkinje, nikakvo se drugo živo biće nije pojavljivalo pred njom. Starica je pokušavala na sve moguće načine da je uteši,' ali je sve bilo uzalud, devojčin bol je bio težak i neutešan.

Dani su se nizali, bez kraja — jednolični i tužni. Jednog jutra starica se pojavi sa nekom vrstom gandure i burnusom. Ona pomože zarobljenici da se obuče i namesti joj burnus onako kako je propisivala tradicija. Na kraju joj pokretom ruke pokaza da treba krenuti. Gde li je vode? Čeka li je sudbina gora od ove?

Dve žene pređoše mali vrt i uđoše u dvorište. Tu je vladala prava vreva. Gomila užurbanih ratnika kretala se oko dvadesetak kamila koje su klečale. Na nekim kamilama bili su već natovareni kovčezi, na drugim kavezi sa mladuncima lavova i leoparda. Udaljena od ostalih klečala je kamila na čijim je leđima bila postavljena šatra sa crvenim i belim prugama, razapeta na okviru od drveta, koju zovu basur.

Nekoliko ruku gurnu devojku prema šatri i pomogoše joj da se popne u nju. U basuru behu dva sedišta s jastucima. U jedno sede devojka, a stara crnkinja zauze drugo. Kad dve žene sedoše, neko brižljivo zatvori šatru.

Usred meteža, povika i dozivanja, basur se zaljulja. To se kamila uspravlja. Ponovo se začuše povici, smeh i veselo dozivanje, a zatim se krenu.

Korak kamile je tvrd i cimav. Devojka u početku oseti gađenje, a onda se naviknu na truskanje i, nešto od vrućine, a nešto od iscrpenosti zbog tuge u kojoj je već duže vremena živela, ona zaspa. Posle nekoliko časova hoda karavan se zaustavi. Starica pokretima ruku objasni zarobljenici, u stvari saopšti naređenje, da se ne miče i da bi toj opomeni dala veći značaj, ona pokretom ruke i okom predstavi nekog koji nišani puškom, što je zacelo značilo da straže

bdiju. Zatim iziđe iz šatora i odmah se vrati s pregršti datula i posudom vode.

Čim žega postade podnošljivija karavan koji je nosio lepu robinju, laviće i mlade leoparde, kovčege sa zlatom i srebrom, ćilime skupocene izrade, burnuse opšivene zlatnim gajtanima i koji je pratila jaka pratnja ponovo krenu.

Putovanje je trajalo danima. Kad bi pala noć, podizali bi se šatori i postavljao logor. Žena je ostajala celo vreme u prisustvu starice koja je nikad nije napuštala, sem kad se na trenutak udaljavala da donese hranu. Iako devojka nije nikad bila izložena pogledima, iako je uvek bila ili u basuru ili u šatoru od kamilje dlake, gde je provodila noć, mogla se ubediti da je bila predmet strogog nadzora.

Najzad napustiše prostrane ravne predele i zađoše u brda. Sada su se sporije kretali. Karavan su nekoliko puta napadale bande gorštaka, jer je, valjda, sa udaljenošću od glavnog stana opadala i moć emirova. Oglasile bi se puške, začuli povici, nastao bi trenutak meteža, a onda bi sve bilo ponovo dovedeno u red. Žana nije mogla da vidi šta se zapravo dešava. U uzbunama bi joj od straha srce snažno tuklo zamišljajući kakva bi je sudbina čekala kad bi pala u ruke ovih divljih brđana. Nije čudo što je u takvim trenucima zaticala sebe u želji da pobede emirovi vojnici.

Posle nekoliko sedmica sporog i napornog putovanja, kad se jedne večeri karavan zaustavi na konačište, začuše se radosni povici. Kakvu joj novu nesreću predskazuje razdraganost njenih tamničara?

Dok je prelazila iz šatre koja ju je nosila u šator u kom će provesti noć, stara robinja je zadrži za trenutak.

— Šuf2 — reče joj, ispruživši ruku.

Devojka vide da je logor postavljen na ogoljenoj strani planine, kraj nekoliko nadgrobnih spomenika. Staričina ruka je pokazivala na dolinu ispod njih. Tamo se prostirao ogroman grad, okružen bedemima, dok su njegove bele kuće zlatili zraci sunca na zaklonu. Sa krovova od zelenog crepa odražavale su se tu i tamo blistave površine, a mnogobrojni minareti dizali su se prema nebu. Na najvišem mestu grada mogla se razabrati ogromna blistava palata okružena vrtovima, sa unutrašnjim esplanadama, sa rasejanim

paviljonima, sa posebnim zgradama, a sve je opasivao zid izreckan na vrhu. Beše to u gradu grad.

— Fez! — objasni crnkinja.

Jadna Žana, ulazeći u svoj šator oseti kako se rasplinu sva njena hrabrost. Seti se kako je daleko dovedena i pomisao da se nalazi kraj Feza izazva u njoj samrtnu stravu. Od danas će ući u jedan novi svet i napustiće svaku nadu da će se ikad vratiti domu ili u Francusku.

Posle noći u kojoj joj se san ne spusti na oči, ponovo je smestiše na kamilu i karavan krenu ka gradu, prođe bedeme i utonu u ulice. Devojka je osećala da je usred gomile ljudi. Zastajkivanja, usporavanja, ponovni prolasci i na kraju je spustiše u sredini velikog dvorišta gde su kamilari skidali terete sa svojih životinja.

Visoki i snažni crnci, obučeni u bele haljine, okružiše je i odvojiše od starice koja ju je dotad služila. Onda je povedoše zamršenim putevima.

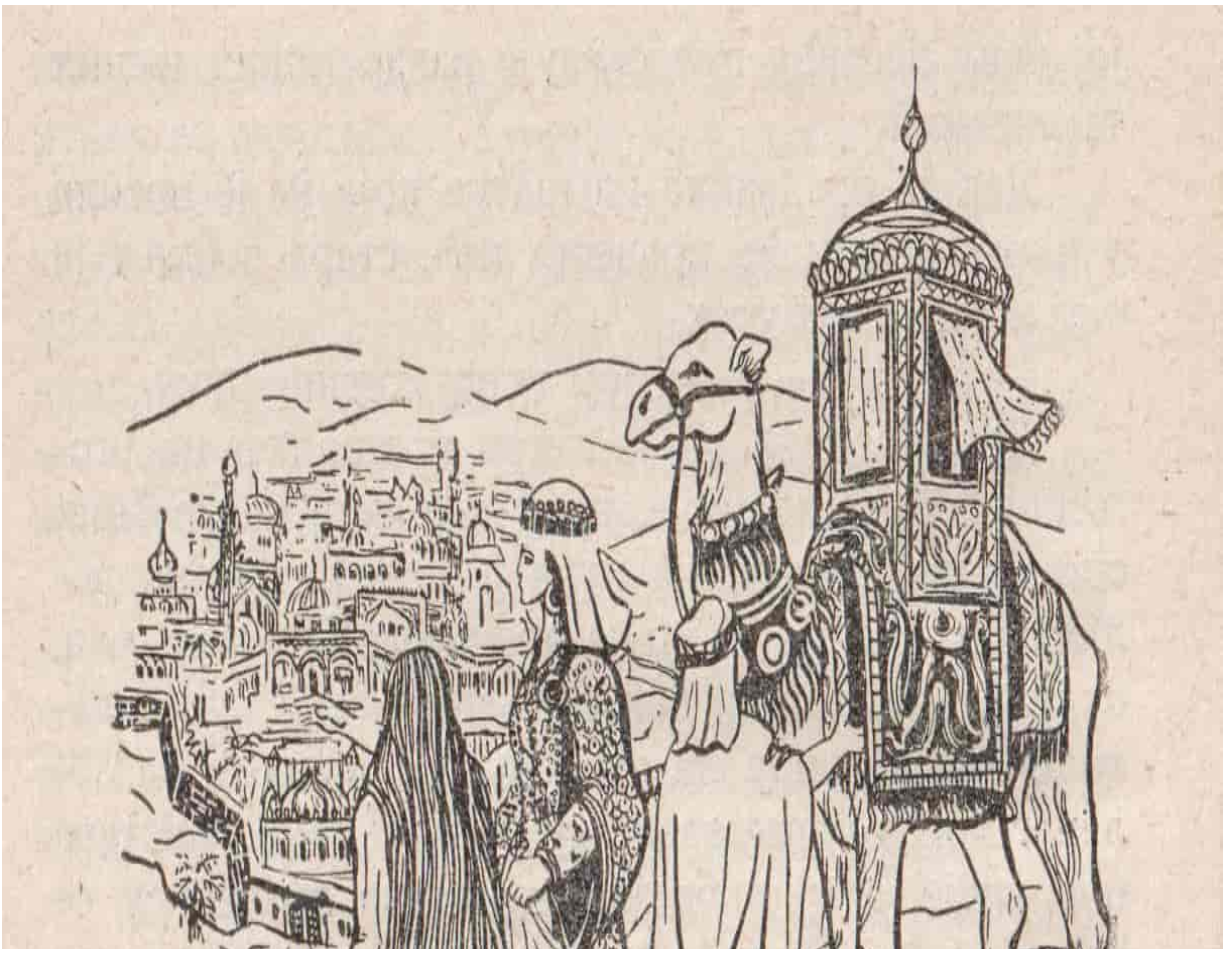

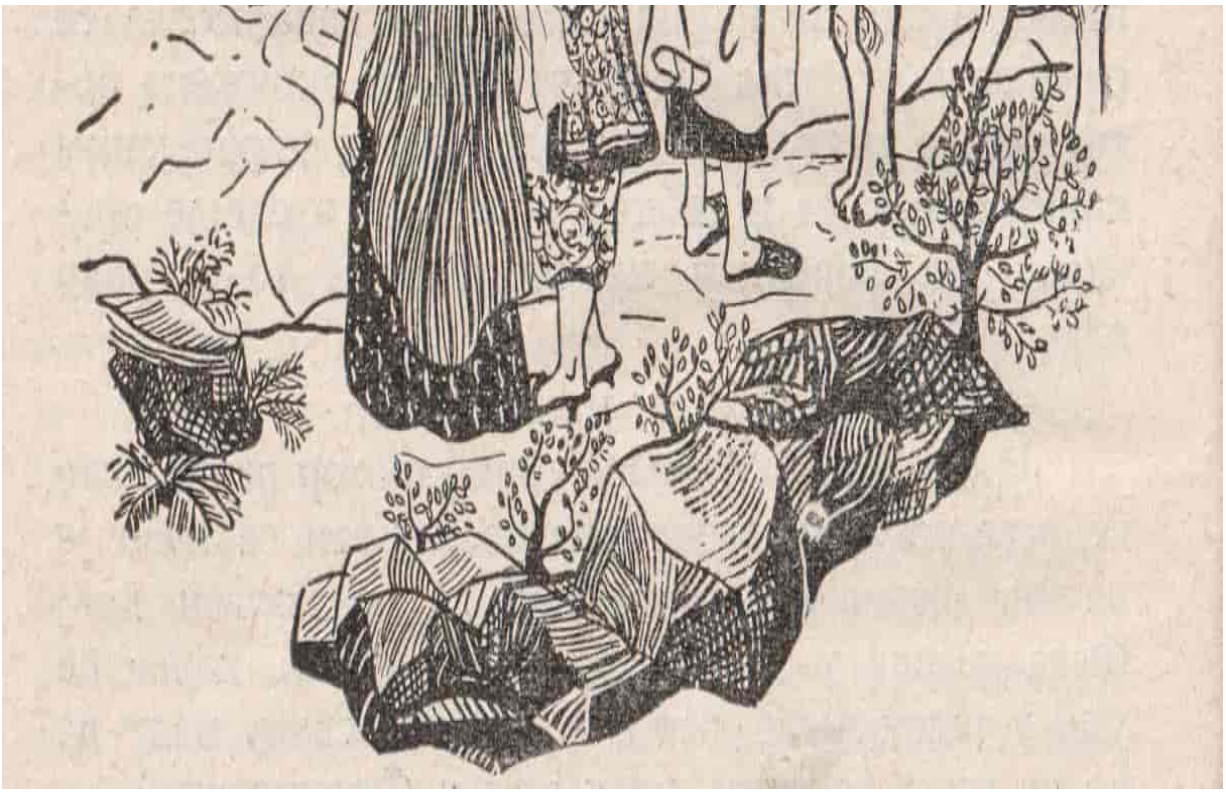

Žana jedva uspe da primeti vrtove, dvorišta velika i mala, ukrašena Ili gola, tremove, stražarnice gde su u senci zidova dremali vojnici crne garde, s puškama među nogama,

Na kraju je uvedoše u jednu prostranu dvoranu veoma raskošnu, sa stropom od kedra i sa inkrustacijama od skupocena drveta. Tu spazi starca potpuno bele brade koji ju je časak posmatrao ugasnulim pogledom, a onda nešto naredi umornim glasom.

Na to je crnci koji je behu uveli odvedoše u zdanje čudnog oblika. Bila je to velika kula u čijoj je sredini jedan vodoskok rasipao raznobojne mlazeve vode. Svud naokolo behu sobe, otvorenih vrata, iz kojih u susret novoj drugarici pohrli gomila žena.

Odsad će Žana, usred ovog sveta, biti sama sa svojom tugom. I tako će se jednog dana setiti starinske tužbalice, setne pesme koju je čula u detinjstvu:

Tuga je moja prevelika,
Samoća je drug moj.
Čemerni dan za danom,

Nikada im kraja nema.

Pevala je pesmu za sebe u večeri dok je lutala sama dvorištem, ne nalazeći sna i kad je prestajao svaki žagor ostalih žena.

E, sad treba reći da je onaj starac pred koga je lepa robinja bila dovedena bio marokanski sultan. Njemu ju je poslao sa ostalim darovima emir Abdel-Kader. Sultan je imao unuka, Muhameda, kome još ne beše ni dvadeset godina i koga je veoma voleo. Muhamed je bio po naravi setan i voleo je da sanjari noću ležeći na krovu paviljona u kom je stanovao i koji beše jedan od mnogih u sklopu ogromne palate.

Tako jedne večeri on ču pesmu robinje i zanese se njenom tužnom ljupkošću, iako nije razumeo tuđe reči. Čuvši je jednom, nije mogao da je ne sluša ponovo. Njegova bdenja u zvezdanim noćima ispuni sad tiha tužna pesma, pevana toplim devojačkim glasom. I sad on poče zamišljati devojku.

U paviljonu u kom su živele žene bila je i jedna dvorska službenica, nadzornica rublja, po imenu Rita. Ta mlada žena je zavolela najtužniju među robinjama, Žanu Lanternje.

Mladi princ se kod Rite raspita za robinju, a ona umede da ga zainteresuje za njenu sudbinu opisavši mu njenu lepotu, ljupkost i tugu. Ona to učini sa toliko revnosti da se mladić, čije je srce već bilo naklonjeno onoj čiju je pesmu noćima slušao, zaljubi u Žanu. On zamoli dedu da mu je pokloni. Vladar pristade i Žana postade sultanija.

Ovaj neobični brak bio je srećan. Žana zavole svog lepog princa, a on joj postajaše svakim danom odaniji. Kad mu rodi sina, muž „ozakoni“ njihov brak. Uskoro umre stari sultan, a na prestolu ga nasledi Muhamed.

Mnogo godina docnije u jednom malom selu na granici Burgonje i Franš Konte, u Francuskoj, zaustavi se jedna zatvorena kočija. Stanovnici sela, na svoje čuđenje, videše kako iz nje izađoše najpre jedan čovek bronzane boje lica, odeven u belu dugu haljinu i sa velikim burnusom, a zatim dve žene u bogatoj stranoj nošnji, lica uvijenih u gustu koprenu. Među prisutnim muškarcima iz sela behu neki koji su ratovali u Alžiru. Oni izjaviše da to neće biti Alžirci.

Dve žene su nekoliko časaka stajale na seoskom trgu i posmatrale kuće na njemu, a onda se uputiše ka veoma staroj seoskoj crkvi. Jedna od njih kleče pred glavnim oltarom i dugo se molila.

Seljani su posle odlaska posetilaca dugo prepričavali ovaj događaj, ali nikad nisu saznali da jedna od žena beše kći njihova sela i marokanska sultanija. Druga žena beše njena verna sluškinja Rita.

U Fezu u muzeju marokanske istorije Dar Batha posetilac će zapaziti u jednoj vitrini tešku zlatnu ploču sa napisom:

Uspomeni Žane Lanternje, sultanije — zahvalna Rita.

TANGERSKA RUŽA

U jednoj od najraskošnijih kuća azurnog Tangera živela je 1490. godine mlada devojka, lepa koliko se samo zamisliti može, po imenu Zoraima. Otac njen, milostivi gospodar Mulaj Muhamed, beše bogat i plemenit čovek, potomak čuvene porodice Abenseraža, čiji je ogranak prešao na onu stranu moreuza i ustoličio se na prestolu velelepne Granade.

Elem, jednog od onih dana stiže izaslanstvo iz zemlje Španije. Boabdil, kralj blistave Granade, tražio je preko poklisara ruku svoje rođake Zoraime. Sigurno je da je takva prosidba za devojku bila nešto o čemu se samo sanjati moglo; pa ipak, na tu vest tuga taknu njeno srce. Ona pobeže u svoj vrt i lutaše između ruža čiji su cvetovi zanosno mirisali, govoreći im:

— Ruže, lepe moje ruže! Posmatrala sam vas jutrom dok vas rosa krasi svojim biserima; opijala se vama u podneva dok vam sunce mami najlepše mirise, naginjala se nad vama, kad ste, spremajući se za počinak, zatvarale svoje krunice, — pa zar vas više neću gledati?

U domu Mulaj Muhameda živela je i jedna starica po imenu Ajša, uboga sirotipa koju je gospodar iz milosrđa prihvatio. Govorilo se da ona ima dragocenu i strašnu moć da iz knjige sudbine tumači sve što je u njoj zapisano pre svih vremena. Dok je princeza ronila suze, tugujući za svim što se spremala da napusti, pred njom se pojavi Ajša.

— Oh, Ajšo — prošapta Zoraima ugledavši staricu — možeš li mi reći da li će mi odla•zak doneti sreću ili neće?

Dugo je prosjakinja posmatrala nežno lice mlade devojke, pa napokon reče:

— O, gospodarice moja, kćeri dobročinitelja moga, mogu da pročitam šta ti je suđeno, ali ti ne smem otkriti ono što milostivi krije od svojih stvorenja.

Rekavši to, ona iz bašte otkide najcrveniju i najmirisniju ružu, pruži je devojci, pa kaza:

— Uzmi ovaj cvet, Zoraima, uzmi ga i čuvaj brižljivo! Sve dok te nesreća ne dotakne, ostaće ova ruža sveža, ali onog dana kad se sudbina okrene protiv tebe, i ruža će uvenuti.

Sad Zoraima krenu na put, praćena mnogobrojnom svitom.' Među skupocenim darovima koje je nosila, ruža prosjakinje beše na najsigurnijem i najlepšem mestu — u kutiji od sandalova drveta, na njenim grudima.

Ploveći pod povoljnim vetrom princezina pratnja je srećno prešla more i posle kratkog jahanja stigla u Granadu. Devojku je očarao ovaj grad. njegovih hiljadu tornjeva, njegove građevine kojima nema ravnih u svetu, Alhambra i Heneralisb. a iznad svega, čarobno lepo nebo za koje je jedan pesnik rekao: ,,Raj, to je samo deo neba nad Granadom."

U jednoj od dvorana Alhambre, čiji su mramorni zidovi ukrašeni zlatom, u koju je puno skupocenih ćilimova i plavih i ružičastih jastuka, a vazduh težak od mirisa koji se dizahu iz kadionica, ugleda ona prvi put Boabdila.

Učini joj se da će srce prestati da joj kuca dok je gledala ovog nežnog mladića blede puti, krupnih baršunastih očiju i njegove pokrete skladne i ljupke kao u kakve žene. To je, dakle, njen suđenik!

Dani su leteli brže nego laste. Sultanijina sreća je bila veća nego što se zamisliti može. U kutiji od sandalova drveta tangerska ruža kao da je plamenom buktala.

Ali, usred ovog blaženstva dopadoše u Alhambru rđavi glasovi. Ferdinand, aragonski kralj i njegova žena Izabela, gorda vladarka Kastilije, behu odlučili da se domognu Granade, poslednjeg i najlepšeg dela zemlje koji su Mavri još držali u Španiji.

Sedeći pokraj žene na duboku divanu sultan joj je govorio o uverenju koje je nosio^ u sebi.

— Ovaj grad je neosvojiv. Ne preti nam opasnost — štite nas tri reda utvrđenja i trideset hiljada ratnika.

U vojsci katoličkih kraljeva bilo je pedeset hiljada ljudi. Tu se nalazio cvet viteštva cele Španije. Pa i pored toga, prvi juriš ove sile na Granadu bio je odbijen, hrišćanski ratnici okrenuše leđa bedemima i nestade ih u ravnici.

— Dobro sam ti govorio — naginjao se Boabdil uvu svoje ljubavi — da krst neće nadvladati polumesec.

Posle nekog vremena, Ferdinand ponovo prikupi vojsku i na bregu nasuprot Alhambri postavi svoj logor i okruži ga utvrđenjima. I, gle, malo-pomalo nestajahu šatori, a na njihovom mestu nicahu građevine od kamena i logor postade grad kome dadoše ime Santa Fe.

Stigoše pojačanja iz Kastilije, a s njima i sama Izabela.

— Uništićemo ovaj hrišćanski grad — govorio je Boabdil — pobićemo vitezove, a njihovim glavama okititi terase naših palata.

U prostoru koji je odvajao Granadu od Santa Fea mavarski ratnici i španski vojnici bili su krvave bitke.

Ali pobeda ne kruniše uvek oružje Proroku vernih.

U toku rata Zoraima se ponekad obeshrabrivala. Tad bi se povlačila u svoje odaje i otvarala kutiju od sandalovog drveta: tangerska ruža cvetaše svežija nego ikad.

Hrišćani promeniše taktiku. Umesto da jurišaju na bedeme i opkope, oni presekoše puteve koji su vodili u grad, a onda opustošiše vrtove i polja koji su ga opasavali zelenilom. Zima steže svojim mrazevima dotad bogatu zemlju, a s njom uđe i glad u Granadu.

— Veruj mi, ljubavi moja — ponavljao je sultan — naša braća iz Afrike poslaće nam na vreme pomoć i hrišćani će biti oterani daleko od ove zemlje.

Sa prozora Alhambre Zoraima je mogla da posmatra ratničku vrevu u Santa Feu. Ako bi je prizor rastužio, ona je hitala da udiše miris ovoga cveta, čiji se sjaj još uvek nije gasio.

Nikakva pomoć nije stizala iz Afrike; oštra hladnoća od koje su toliko trpeli Mavri kao da nije smetala hrišćanima.

U Granadi su glad, boleštine, nepogode desetkovale stanovništvo. Povici mržnje dizali su se protiv sultana i stizali sve do zidova njegove palate.

Boabdil je saosećao sa svojim narodom, ali nije znao kako da mu pomogne. Da li je moguće boriti se sa ovim iscrpenim vojnicima protiv neprijatelja čija snaga svakim danom raste? Dok je sultan poveravao ženi svoje slutnje, ona mu je svojim belim rukama obavijala vrat i šaputala na uvo: „Svemogući ti šalje iskušenja da bi tvoja slava na dan pobede bila blistavija“, a sama je crpla hrabrost i snagu posmatrajući ružu iz Tangera.

Kad su svakojaka lišavanja i nedaće dovršili svoje delo, kad je izgledalo da je grad naseljen samo utvarama, Ferdinand i Izabela povedoše svoj najžešći juriš. Prolomi se top, a njegova đulad pogađahu zidine i tornjeve i otvoriše prodor u bedemima.

— O, kraljice moja — reče Boabdil — sunce mojih dana, medu za moje usne, treba li da pustim neumoljivog neprijatelja da zauzme ovaj grad i Uđe U njegove ojađene domove ognjem i mačem, treba li da dopustim da moji jadni podanici budu usmrćeni oštricama mačeva? Nije li bolje da odstupim pred pobednikom, da napustim prestolje svoje moći, da ovi nesrećnici ne budu lišeni svetlosti dana?

— Dušo moja — odgovori Zoraima — tvoje su reči dostojne tvoje mudrosti i dobrote. Ako možeš po cenu svog prestola da spaseš živote ovih nesrećnih ljudi, žrtvuj se, a nas dvoje ćemo biti, jedno uz drugo. isto tako sretni u kakvom skromnom domu kao i u ovoj palati.

Tog istog dana zamirisa tangerska ruža svojim najopojnijim mirisom.

Izmeću katoličkih kraljeva i sultana bi potpisan sporazum. Boabdil se odrekao krune, a svoje kraljevstvo predao u ruke osvajača, da se dalje ne bi prolivala kov njegovih podanika.

A oni. Prorokovi vernici kad saznadoše da je kraljevskim pečatom ozakrnjen strašni čin kojim umire nezavisnost njihove Granade, odbaciše ga s gnušanjem u srcu svom i pobuniše se protiv sultana. Grad se prenu iz svog mrtvila, sjuri se na trgove i nagrnu u džamije.

— Nikad nikad nećemo pristati na jaram hrišćana. Slobodni smo i želimo da ostanemo slobodni — vikali su građani.

— To je izdaja — prolamalo se Granadom. Naš nas je sultan izručio neprijatelju. Smrt izdajniku!

Svi koji su bili u stanju da ponesu oružje ili štap, ljudi, žene, starci, deca, kretali su se uz breg, putem ka Alhambri.

— Smrt Boabdilu! Smrt izdajniku!

Sultan je, obgrlivši ženin struk, gledao kako se približava razbesnela gomila.

— Avaj! — uzdahnuo je — pa zbog njih sam ostavio nasledstvo svojih otaca, ovo divno kraljevstvo, palatu kakve nema na svetu, vrtove, fontane i sve blago što imam.

— Ne sve — odgovori blago sultanija — jer ja ti ostajem.

Boabdil povede sobom samo ženu, svoju staru majku i nekoliko vernih slugu i napusti palatu tajnim prilazom. Podzemni hodnik, probijen u steni, dovede ga do poljane i on pade u ruke hrišćanskih ratnika.

Vojnici odvedoše begunce do kuće u kojoj su bili katolički kraljevi. Kad mu svrgnuti vladar pristupi, Ferdinand ustade i dodirnu ga mačem po ramenu. Izabela poljubi u obraz Zoraimu.

Poslednji put behu Boabdilu ukazane kraljevske počasti, a onda privedoše konje na kojima će on i njegova pratnja otići u progonstvo.

Malobrojni eskadron krenu.

Kad nesrećni sultan stiže na Padul, breg odakle se vidik pruža sve do Granade, osvrnu se. Baci pogled na tornjeve, na bedeme, na grad koji se u terasama peo u visinu i na Alhambru koja je sve nadvisila, pa zaplaka.

Njegova starica majka samo sleže ramenima.

— Plači sad, sine moj — reče mu ona — oplakuj kao žena ono što nisi umeo braniti kao čovek.

Nasuprot tome, Zoraima mu se nasmeši, otvori pred njim kutiju od sandalova drveta i on vide tangersku ružu blago rascvetanu.

Bio je to tužan povratak poslednjeg izdanka kraljevske loze Abenseraža na zemlju afričku. Boabdil se sa Zoraimom zatvori u skroman dom. Jedva se usuđivao da izađe na ulicu, plašeći se pogleda u kojima je čitao mržnju ili samilost pravovernih. Često bi

razmišljao o tome da li je trebalo da se bori do kraja, da pošalje u smrt ratnike, sve do poslednjeg, i da se sahrani pod ruševinama svoje palate.

Ništa od svog blaga nije poneo, niko mu nije došao u pomoć i njegov dom beše siromašan toliko da u njemu ne ostade ni jedan jedini sluga.

Poniženja i brige savladaju duše koje nisu dobro kaljene, a ono što ne može da učini bol, postignu stalne uvrede. Malo-pomalo nekadašnji gospodar Granade poče se odbijati od žene gledajući je kako se predaje ponižavajućim poslovima.

Jednog dana — neka mu milostivi tvorac oprosti greh — Boabdil stade pred ženu i reče joj:

— Ovde više ne mogu da živim. Idem u krajeve gde se rađa sunce, u zemlju gde su se rodili naši preci.

— Dobro, ljubljeni, pratiću te makar pošao na kraj sveta.

Svrgnuti sultan odreče glavom.

— Ne, Zoraima, ti nećeš ići sa mnom. Ti ćeš se vratiti kući svoga oca i živeti okružena bogatstvom i poštovanjem.

— Zašto da te ne pratim, gospodaru moj?

Boabdil odgovori gotovo šapatom:

— Jer te više ne volim.

Kad poslednji iz loze Abenseraža krenu tamo kuda ga je vodila njegova sudbina i pošto je, prema Zakonu, triput izgovorio reči odricanja koje su dozvoljavale sultaniji da se uda za drugoga, Zoraima pođe sva u suzama u svoju sobu i, kako je uvek činila u teškim trenucima, otvori kutiju od sandalova drveta. Od lepog crvenog cveta beše ostala žućkasta grudvica, koja se otkide i pade u prašinu.

Ako me pitate šta se sve to zbilo, odgovoriću vam: samo je uvela tangerska ruža.

GRAD NA DNU JEZERA

Nedaleko od Darel-Beide (Kazablanka) nalazi se jezero Dajetel-Rumi, čije vode kriju u sebi ostatke jednog grada. Ni jedna geografska karta nije sačuvala uspomenu na njega, niti je do nas dopro ikakav njegov opis. Najverovatnija pretpostavka je da je zemljotres ili neka druga vulkanska kataklizma obrazovala na mestu gde je nekad bio grad ulegnuće koje je zatim osvojila voda.

Ali ono pggo je propustila istorija, učinila je legenda. Prema njoj, grad se zvao Đebela, a uzrok njegove propasti je bio Sidi Bu Selam, „čovek s turbanom". A evo kako se to desilo:

Sidi Bu Selam je učinio mnoga čuda i nije sigurno da u nekom pogledu nije bio u dosluhu sa đavolom. U svakom slučaju, bio je ponekad, kako se to već kaže, konkurent alahu. Priča se da je jednom naišao na ribara koji je baš u tom času s mukom izvlačio iz vode svoje mreže.

— Zašto loviš mrežom? — upitao je Sidi Bu Selam ribara.

— Zato — odgovorio je začuđeni ribar — što ne znam drugi način, već četrdeset godina lovim tako, a tako mi je radio i otac i njegov otac i otac njegova oca.

— More, baci te teške i nespretne mreže.

Spusti samo ruke u vodu i, kad ih izvučeš, imaćeš na svakoj njihovoj dlaci po ribu.

Sidi Bu Selam, lakrdijaš i šaljivčina, kakvog je bog samo mogao da stvori, odavao je izgledom ozbiljna čoveka. Duga bela brada, duboke bore na licu, a naročito zeleni znak hadžije na turbanu ulivali

su poštovanje. Ribar ga posluša, spusti ruke umore i izvuče onoliko riba koliko je dlaka imao na rukama.

Od tog dana čovek nije hteo da lovi nikako drukčije. On pokloni svoje mreže nekom rođaku i poče odlaziti na morsku obalu golih ruku. Ali nikad više ne ulovi ribu, tako da je posle mnogih jalovih pokušaja morao ponovo da nabavi mreže i ostali ribarski alat.

Eto, isti taj Sidi Bu Selam beše u svom srcu veoma kivan na stanovnike Šauje, jer su pokušali nekoliko puta da s njim teraju šegu. Čega je tu sve bilo, nije nam poznato. Tek čovek s turbanom prevrtaše u svom dosetljivom duhu različite načine kako bi im se osvetio. I, bogami, jednog dana se doseti i odmah pođe da svoju zamisao i ostvari.

Uputi se, naime, na morsku obalu i stade tamo govoriti duhovima okeana. Sidi Bu Selam je znao govor ko jim se mogao obratiti svim vrstama duhova: duhovima zemlje, duhovima vode, zatim onima koji nastanjuju vatru i onim koji nastanjuju vazduh. On je posedovao i razloge kojima ih je mogao ubediti da učine ono što on zaželi. Zato se ne treba čuditi što ga je na povratku pratilo more koje, napustivši svoje obale, stade da ga sledi baš kao što verni pas sledi gospodara.

Na tom putu Sidi Bu Selama zaustavi lično svemoćni alah i reče mu:

— Slugo moja, šta radaiš tu i zašto vučeš za sobom vode mora?

— Gospodaru — odgovori čovek koji se nije zbunjivao ni pred licem svevišnjeg — uvrediše me ljudi iz Šauje i zato hoću da im potopim pasišta i polja.

— Selame — na to će milostivi — ti radiš kao čovek bez razuma. Ako potopiš pasišta i polja Šauje, potopićeš i svoja i od čega ćeš onda živeti? Tako ćeš, na kraju, sam sebe kazniti.

Posle toga alah nestade. Sidi Bu Selam ostade za časak zamišljen kopajući nos, a onda se okrenu vodama mora i naredi im da se vrate u svoje prostore. Vode poslušaše, ali, na nesreću, jedan njihov deo pobeže u suprotnom pravcu i sjuri se u dolinu na čijem kraju beše jedan grad i tako ga potopi.

Rekli smo vam da ćemo vam ispričati priču o gradu na dnu jezera. Možete u nju poverovati ili ne poverovati. Pomenućemo samo da se

mnoge stvari slične ovoj pripisuju Sidi Bu Selamu, iako su njihovi uzroci bili možda drukčiji, pa nije sigurno da je i ova priča baš u svemu istinita.

STROGI SULTAN KOJI JE VOLEO LEPOTU

Kada se Sidiben-Daud, izvanredni poklisar sultana Mulaj Ismaila, vratio iz zemlje hrišćanskot kralja Luja XIV ne obavivši do kraja misiju zbog koje je bio poslat u Evropu, na dvoru u Meknesu behu svi uvereni da se neće još dugo nanositi glave.'

Ne bi se moglo reći da su dvorani mrzeli ben-Dauda. Ali on je već godinama služio sultana i pokazao se veoma vešt, pa je službujući stekao i prilično bogatstvo. Ako bi poklisaru sad odletela glava, bilo bi prirodno očekivati da će njegovo imanje sultan razdeliti drugim svojim ljubimcima. I upravo zbog toga je ceo dvor u Meknesu očekivao šta će se dogoditi. Poznajući preku narav sultanovu, ljudi uopšte nisu verovali da će se poklisar, i tako vešt i snalažljiv kakav je bio, izvući iz neprilike.

Prostrt ispred nogu sultanovih, ben-Daud je nabrajao jedan po jedan nedostatak svoje misije. A kad je završio, on čekaše gospodarevu odluku, dok mu je srce u prsima snažno udaralo.

Sultan protrlja oči i krenu rukom na način koji je uvek imao sudbonosno značenje, ali zastade i suvim glasom reče poklisaru da može da ide, ali da mu se sutra ponovo javi.

Jadni Sidiben-Daud se vrati svome domu, lepoj kući smeštenoj iza zidova dvorske palate. Čim je tamo stigao, on se uputi u vrt i spusti kraj fontane. Ali ni šum vode, ni osmesi žene, ni nežna umiljavanja dece nisu mogla da rasteraju bore s njegova čela.

Kad se poče spuštati noć, još uvek utonuo u misli o životu i smrti ben-Daud primeti kako u vrt ulazi crnac Bu Adu, evnuh i poverljivi sultanov čovek. Ben-Daud zadrhta. Evnuh je bio od onih koje je

sultan obično slao čoveku kojem je hteo da tajno naredi da se bez velike buke otruje i preseče sebi vene.

Evnuh pogodi poklisarevu misao, pa čim se udobno namesti uputi mu utešan osmeh.

— Poštovani sine Daudov — reče on — mir s tobom! Ne šalje me gospodar Mulaj Ismail, ali ja uvek znam šta je u njegovom srcu i prenajem osećanja koja gaji prema svakom od svojih robova.

— Avaj, plemeniti Bu Adu — odtovori ben-Daud — bojim se da sam u nemilosti gospodarevoj, jer mu nisam doneo odgovor koji je očekivao. I sad ne znam kako da izbegnem njegovu srd.

— Biće to teško, zaista — uzdahnu crnac — jer je gospodarev gnev veliki. Kad bih samo mogao da odvratim od tebe tu opasnost, rado bih to učinio. Ali, ja sam samo jedan bednik, a takvi ovde nemaju uticaja.

Posle ovih nekoliko reči Bu Adu popi kafu, vrati robinji šoljicu, uzdahnu još jednom i utonu u misli. Ćutao je i ben-Daud.

Na kraju evnuh prekide tišinu, menjajući veoma vidljivo temu razgovora:

— Nije pi istina, ben-Daude, da kraj Mulaj Idriza imaš lepu kuću sa poljima, ispašama, sa stokom i slugama.

Ben-Daudovo oko zasja nadom — evnuhova poseta dobijala je drugi, ugodniji smisao.

— Zaista, plemeniti Bu Adu, imam takvu kuću, prostrana je, a dobra je i zemlja kraj nje. Reći ću ti da bih kuću rado poklonio prijatelju Koji bi mi pomogao kod sultana.

— Ako naš gospodar u svom gnevu nije naredio da ti odmah skine glavu, verovatno želi da sazna ostale pojedinosti sa tvog puta. Verujem da ga interesuje šta si video u Evropi. Uostalom znam — moj je izvor obaveštenja siguran — da on namerava da te ispituje dok iz tebe ne iscedi eva tvoja sećanja. Kad bude smatrao da si mu ispričao sve što si video i da nema više ništa da čuje, tek se onda boj za svoju glavu.

Ben-Daud se opet zamisli: on se nadao milosti, a u izgledu mu je samo odlaganje kazne.

— Da bih svoje imanje kraj Mulaj Idriza mogao predati prijatelju na koga mislim — reče ben-Daud odsutna pogleda — trebalo bi da budem smiren i uputim se tamo da bih izvršio potrebne pripreme. A kako da to učinim kad ću svetlost ovog sveta gledati još svega nekoliko dana?

— Nije reč samo o nekoliko dana — odvrati crnac. — Do tebe je da svoju priču učiniš prijatnom da je sultan sluša što duže i promeni svoje raspoloženje prema tebi. Ako tvoja mudrost iznađe način da polaskaš gospodarevom ukusu, verovatno ćeš brzo zaraditi oproštaj i ponovo zadobiti njegovu milost. Osim toga, možeš biti siguran da ću upotrebiti svoj ništavni uticaj da ti u tome pomognem.

Sutradan je ben-Daud bio ponovo pred sultanom i pričao mu redom o svemu što je video na đaurskom dvoru, ne propuštajući ni jednu pojedinost — od odeće dvorana, do boje zidova pojedinih odaja na evropskim dvorovima.

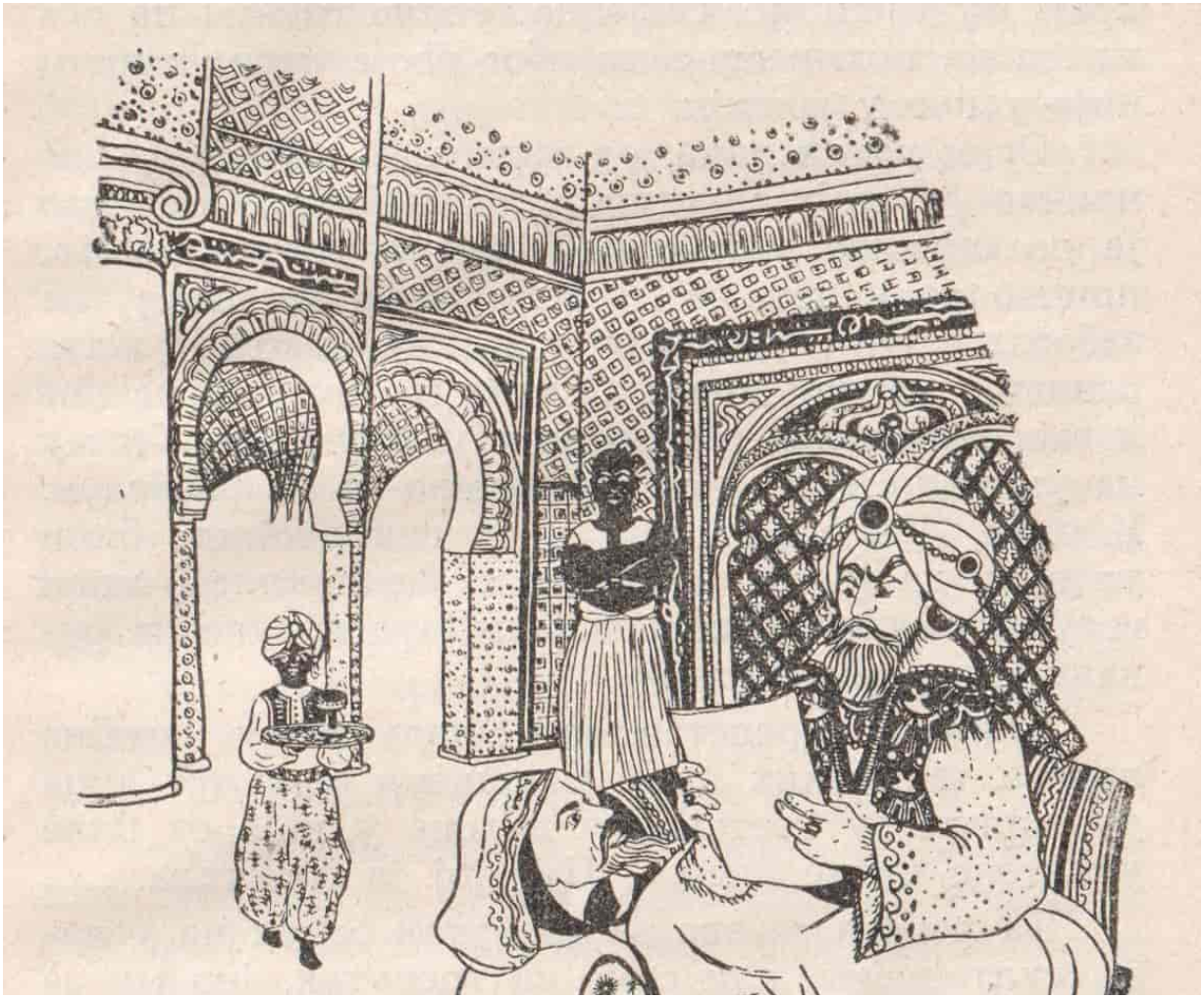

Sultan je pažljivo slušao sve što je nesretni poklisar govorio, ali je njegovo oko, na kraju audijencije, svejedno sevalo gnevom na pomisao da poklisar samo zbog svoje nespretnosti nije uspeo u misiji.

Osam dugih dana, od izlaza do zalaza sunca, pričao je svoju priču Sidiben-Daud, Opisivao je do sitnica uniforme garde đaurskog kralja, pričao do u detalje o odeći žena na dvoru, ne zaboravljajući ni boju vrpci u njihovoj kosi, razlagao na pojedinosti scene sa mozaika na podovima, izmišljajući i dodajući sve što bi mu na um palo. Ali lice sultanovo se ne razvedri. I onda, devetog dana, kad su svi dvorani bili uvereni da je sve rečeno i da će poklisar ipak izgubiti glavu, nesrećni ben-Daud izvuče iz rukava jednu minijaturu.

Slika je predstavljala mladu ženu čarobne lepote, anđeoskih crta. Savršeni oval tog lica uokvirile su kestenjaste vitice u koje su bile upletene niske bisera. Put joj je blistala.

Ta lepota izazva za trenutak osmeh na usnama sultanovim, ali samo za trenutak, jer mu se odmah zatim ponovo pojavi na licu srdit izraz.

— Veoma je lepa — procedi kroz zube sultan — ali smatram da je suviše smelo od tebe da mi izneseš pred oči sliku ljudskog stvora

kad znaš da je pisano: ,,O verni, statue i slike su sablazan koju je đavo izmislio. Odrecite ih se i bićete srećni." Znači, dakle, da si mi rđav sluga, jer nastojiš da me odvratiš od sreće.

Drhtaj prođe krugom dvorana, a pomisao na ben-Daudovo nasleđe probudi nadu u ponekome od njih. Ovoga puta, nije bilo sumnje, prklisaru će odleteti glava. Na licu evnuha Bu Adu izbi lagani grč. Učini mu se da lepa ben-Daudova kuća u Mulaj Idrizu može pripasti drugome. Jedino se ben-Daud i dalje smešio, a zašto je to činio — još se nije znalo.

— O gospodaru moj, izvesno je da se ti, čije je srce riznica Proromove nauke, poigravaš sa svojim slugom i iskušavaš ga da li zna značenje Knjige. Mudri propis, koji se nalazi u petoj suri i u njenom devedeset i drugom stihu odnosi se samo na verne, ne sne kojima je zaista dostupna božja reč. Naš Prorok se ne obraća nevernicima, a lepa žena čiju sliku posmatraš je hrišćanka. Nevernik je i onaj koji je izvajao njen lik i koji mi je dao sliku. Kad ti još kažem da je ona kći kralja — kojeg ni pored svih nastojanja nisam mogao ubediti u tvoje razloge — znaćeš kakve su i ostale njene vrline, koje su zaista dostojne da se vrhom igle zapišu u zenicu oka.

Sultanova mrzovolja preobrati se u interesovanje, a lice mu se ozari.

— Govori, sine moj — reče on blago.

— Znaj, milostivi gospodaru srećnih gradova Magreba, da su toj ženi darovane sve čari koje mogu zavesti čoveka: kad igra, reklo bi se da lebdi i da trag njenih stopala ne bi naudio ni najnežnijem cvetu, kad svira u lautu, čini ti se da se nebeski zvuci spuštaju na zemlju.. .

Dugo, neumorno je govorio Sidiben-Daud. Nagnut napred slušao ga je sultan, slušao ga je i sutradan i ponovo sledećeg dana. Nije nam poznato šta je još poklisar pričao o lepoj princezi. Izvesno je samo da je sultan trećeg dana poslao na dar ben-Daudu jednu lepu robinju i da je ubrzo posle toga evnuh Bu Adu obišao kuću u Mulaj Idrizu koja je postala njegovo vlasništvo.

Eto, to je priča o mrkom sultanu čija je narav bila preka, ali koji je znao šta je to lepota. Priča o velikom Mulaj Ismailu čije je delo ona divna palata u carskom Meknesu, za koju je rečeno: „Ako ruka

vremena i izbriše ono što je ovde nekad sagrađeno, lepota će tu sigurno ostaviti svoj trag.“

Dodaćemo i to da je mudri i snalažljivi ben-Daud još dugo živeo na dvoru Mulaj Ismaila i doprineo njegovoj slavi.

PAS IZ VOLUBILISA

Nedaleko od Mulaj-Idriza, smeštenog u lepom i divljem predelu Zerhuma i čuvenog po džamiji i tulbetu osvajača prve arapske dinastije, nalazi se Ksar-Faraun, nekadašnji rimski Volubilis. Grad, jedan od najlepših ostataka rimske imperije u Africi, osnovan je u doba prvih careva. Koliko trgovačko, Volubilis je bio i vojničko naselje. Podignut na krajnjem jugu Tingiške Mauritanije, služio je kao logor legije koja je štitila provinciju od upada nepokorenih plemena sa Atlasa. Mnogo vekova posle propasti rimske imperije Volubilis je video slavu arapskih sultana i davao građu za sjaj novih palata i džamija.

Ostaci nam kazuju kakav je to grad bio. Svuda posejane, ostale su kamene ploče sa natpisima, nadgrobne stele, nekoliko stubova, slavoluk podignut u čast cara Hadrijana, drugi podignut u čast Karakale. Ostao je i plan ulica koje su se sekle upravno jedna na drugu, a glavne se sticale na Forumu, zabavnom i poslovnom centru.

Desno od Foruma, kraj samog Karakalinog slavoluka, iskopana je statuta Marka Valerija Severa. Nekoliko koraka odatle nalaze se ostaci kuće sa stubovima čiji je peristil ukrašen basenom kružnog oblika i gde je pronađena čuvena skulptura psa, izlivena u bronzi, koja se danas nalazi u muzeju Ksar-Faraun. Lepa životinja prikazana je izvanredno prirodno, spremna na skok i toliko živa da očekujete da će u sledećem trenutku zaista i skočiti. Pas koga je vajar ovekovečio pripadao je po svoj prilici Marku Valeriju Severu, čiju smo statuu pomenuli.

Kartaginjanin, odrastao i vaspitan u Rimu, ovaj je čovek, u vreme o kome pričamo, bio mlad i lep ratnik, vojni zapovednik u Volubilisu. U to doba to nije bila laka dužnost: Tingištsa Mauritanija nije ni izbliza uživala plodove trajnoga mira. Ponosna i nepokorena plemena sa padina Atlasa, ili ona koja su se skrivala u beskrajnoj šumi Mamora, spuštala su se i zaletala u ravnicu, rušila kuće mirnih ratara, uništavala njihove žetve i odvodila žene u ropstvo.

Nato su ova berberska plemena izbegavala da se pojave pod samim zidinama Volubilisa, ona, u ovom početku rpmske okupacije, nisu propuštala da u pazarne dane napadnu naselja u njegovoj okolini. Zato su rimski zapovednici iz Volubilisa morali slati na te sajmove odrede vojnika da obezbede mir za trgovačke poslove, da zaštite trgovce i karavane žita i stoke koji su po završetku dana upućivani u Volubilis.

Martso Valerije, odan svojoj dužnosti, a uz to i radoznao duh, često je lično bio na čelu ovih odreda. To je bila za njega i neka vrsta razonode — tako je bio neoženjen, nije se baš zabavljao u gradu, čak se može reći da je živeo daleko od zadovoljstava na koja je bio navikao u mladosti.

Eto, tako se mladi oficir našao jednog pazarnog jutra u nekom malom gradu, smeštenom u samom podnožju planine. Mesto je već nekoliko puta bilo napadano, pa je bilo razloga da ga obiđe zapovedni lično.

Trgovački poslovi su se brzo odvijali. Bogati trgovci iz Volubilisa su menjali svoje magarce i kamile za vreće žita, zobi, ječma koje su prodavali ratari iz okoline. Marko Valerije je sedeo kraj jedne česme i odsutnim pogledom, nezainteresovan, posmatrao vrevu na trgu. S vremena na vreme podmetao je ruke pod mlaz bistre vode da bi se osvežio, jer je već ovladala dnevna žega, a sunce nemilosrdno upiralo1 svoje zrake kao koplja.

U jednom trenutku mladi se čovek trže: primetio je kako mu se približava, s krčagom na ramenu, devojče neobične lepote. U beloj haljini od lana koju je oko pasa malo podizao i ubirao pojas ispleten od kamilje dlake, bila je ljupka poput grčkih statueta što u čoveku bude radost. Lepo joj je lice, osvetljeno krupnim očima boje noći, štitio široki šešir od slame.

— Zdravo! — reče ona mladom oficiru.

Odgovor zape u Markovom grlu, a ona se nasmeši.

Kad lepa devojka ode sa česme, Rimljanin se stade o njoj raspitivati. Tako saznade da se zove Tigra i da je kći ugledne berberske porodice iz tog mesta. Od toga dana Valerije je koristio svaku priliku da poseti gradić ispod planine, a jednog dana se gordi Rimljanin pojavi kraj česme opet bez ikakva vidljiva povoda i reče devojci da je voli.

Srce u žene zna samo za ljubav. Tigri se svideo mladi i lepi ratnik, stranac iz dalekog Rima. Ona mu odgovori na ljubav i umede da nađe način kojim ubedi roditelje da joj dopuste da se uda za njega.

Valerije je odvede u svoju kuću sa skladnim peristilom i divnim okruglim basenom, čija vrata behu za tu priliku ukrašena lišćem i pred oltarom svojih predaka, po običajima Rima, uze je svečano za ženu.

Dok se mlada Berberka navikavala na svoj novi dom i uživala u svojoj sreći, u njenom zavičaju tugovaše za njom jedan drugi mladić, iz njenog naroda. Bio je to Masipsa, vlasnik stada na ispašama ispred rodnog gradića. On je voleo Tigru još dok je bila dete i čvrsto se nadao da će mu jednog dana biti žena. Sad je bio ogorčen na Rimljanina koji mu je preote.

— Rimljanin nije naneo uvredu samo meni — govorio je Masipsa grupi mladih Berbera, koji su ga slušali — već svima nama. Oni koji sebe smatraju našim gospodarima otimaju nam danas verenice, a sutra će nas pretvoriti u svoje robove.

— U pravi si — odgovoriše mu drugovi.

Masipsa, koji je i inače obilazio zemlju kupujući stoku da bi povećao svoja stada, poče sad krstariti selima, ulazeći u šatore i govoreći svuda o uvredi koju mu naneše Rimljani. U ljudima se poče buditi stara mržnja protiv osvajača. Srca planuše gnevom, pesnice se počeše stiskati i pretiti u pravcu Volubilisa.

Rimljani, osetljivi jedino na pokrete nepokorenih plemena, nisu primećivali komešanje dotad mirnog stanovništva.

Valerije i Tigra su retko napuštali dom. Voleli su da borave u svom vrtu, da sede na kamenoj klupi, u senci vinove loze. Bilo je hiljadu

stvari koje je trebalo jedno drugom da kažu. Nežnost ih je toliko zaokupila da je Valerije gotovo zanemario svoje dužnosti, prepustivši svojim stotnicima komandu nad legijom. On se više nije lično stavljao na čelo odreda koji su krstarili zemljom.

U određene dane kad je zapovednik morao da se pojavi u pretoriji i da po zakonima koji su važili za rimske provincije vrši funkciju sudije, Tigra bi ostajala sama u domu sa velikim psom Ksiksom koga je mlada žena povela sa sobom iz kuće svojih roditelja. Ksikso je bio jedino što ju je još vezivalo sa rodnom kućom.

Jedne večeri, posle dana provedenog u savršenoj ljubavnoj sreći, Valerija obavestiše da će rimski trgovac iz Volubilisa Pulher u zoru krenuti za Tingis (Tanger), gde će se ukrcati na brod koji će ga odvesti u Rim. Ovo putovanje, predviđeno za sledeću sedmicu, bilo je zbog zgodne prilike pomereno i trebalo je da trgovac krene već sutradan. Kako veze između metropole i Volubilisa nisu bile česte, zapovednik je nameravao da po trgovcu pošalje cezaru u Rim izveštaj o stanju kolonije. Trebalo je da brzo sastavi taj dokument i Valerije se povuče u tablinijum.

Dok je on stavljao na papirus reči i brojke, Tigra je ćuteći sedela na stolici i posmatrala s ljubavlju crte na licu svoga muža. Kraj njenih nogu ležao je Ksikso.

Noć je natkrilila Volubilis. Sva svetla u njemu su bila ugašena, sem jednog jedinog — u domu zapovednikovom.

Časovi su tako prolazili.

Valerije je završavao izveštaj i sad se radilo o zaključku, o zaključku koji će se cezaru sigurno svideti. Zapovednik je u njemu navodio napredak ostvaren u poslednjim mesecima, pokorenje novih plemena, privredni procvat provincije, osvajanje novog zemljišta za obradu.

Odjednom Ksikso poče da reži, pa se onda napola uspravi i načulji uši.

— Mir, Ksikso — prošapta Tigra — smetaš gospodaru.

Ali Ksikso ne posluša, već se oglasi besnim režanjem, pa onda još bešnje zalaja i kao strela iskoči kroz otvoren prozor i nestade u noći. Ksiksovo lajanje kao da je bila opomena i zov: svi psi Volubilisa

odgovoriše mu lavežom; prodorni pseći glasovi i muklo urlanje čuli su se sa zvih strana.

— Nešto neobično se dešava — reče Valerije, a onda opasa pancir, stavi kacitu i pripasa mač.

— Odoh da vidim šta je, a ti se ne miči nikud, brzo ću se vratiti — reče on ženi i iziđe u noć.

U Volubilisu je bilo bučno od silnog psećeg laveža. Vojnici dohvatiše oružje. Napuštajući kasarne, oni se u tami sudariše sa senkama Berbera koji su pod plaštom noći prodrli u grad. Započe borba u svim delovima grada. Grupe rimskih vojnika borile su se već izolovane jedna od druge. Međutim, Valerije nekako skupi kohorte i nešto svojom hrabrosti a nešto umešnošću svojih vojnika uspe, ali tek pred zoru, da očisti grad od neprijatelja. Napadači koji su računali na iznenađenje bili su sami iznenađeni otporom legije. Valerije udvostruči straže na bedemima i kulama, pa se uputi kući da obavesti ženu da je metež prošao.

Kad je stigao na domak domu zastade mu dah u grlu: kućna vrata behu razvaljena. On pojuri kroz atrijum i u odaji u kojoj je bio ostavio ženu naiđe na strašan prizor: bleda i nema stajala je u jednom uglu Tigra dok su se dva čoveka borila na život i smrt sa Ksiksom. Rimljanin poteže mač i zabi ga u grudi jednom od napadača. Drugi čovek se ustremi nožem na njega, ali ga pas ščepa za grlo. Valerije zamahnu mačem, čovek pade i padajući zari nož, do same drške u slabine psa...

Valerije odluči da u svom domu sačuva uspomenu na psa koji mu je spasao ženu, pa i njega samog, na psa koji je u času opasnosti probudio Volubilis i tako sprečio da Rimljani budu poubijani.

Koikso je predstavljen u bronzi, spreman da skoči i takvog ga još i danas, posle mnogo vekova, gledamo.

Kad je car Klaudije saznao kako se legija uspešno suprotstavila neprijatelju i odbranila grad i kako je njen zapovednik svojom hrabrošću otklonio opasnost opšteg ustanka u provinciji, on naredi da se na Forumu u gradu postavi statua Marka Valerija Severa, a stanovnicima grada dade pravo rimskih građana. Uspomenu na ovu

carsku milost čuva jedan natpis u kamenu nedaleko od Foruma nekadašnjeg Volubilisa.

KAD SE ATLAS PROBUDI

Ovu sam priču čuo od Šleha Selama jedne olujne noći koju sam s njim proveo u skloništu Timiši, visoko na padinama Atlasa.

U prastaro doba Magreb i sva zemlja juga i, kako kažu, još jedna koja se prostirala na zapad u more, imala je za kralja jednog ogromnog diva po imenu Atlas. Njegova je vlast dosezala do kraja koji je danas Španija i u to vreme nije bio odvojen moreuzom od Magreba. To beskrajno carstvo se zvalo Mauritanija.

Elem, desilo se jednog dana da su neki Atlasovi prijatelji, divovi kao i on, ali mnogo manji i slabiji od njega, smislili da zarate protiv boga koga su ljudi u to vreme priznavali i koji se zvao Jupiter. Ti bezbožnici — prokleti bili — nisu još znali da je jedini bog alah.

Jupiter, iako je bio lažni bog, potuče svojim četama vojske Atlasove i ostalih divova. Manji i slabiji divovi behu strmoglavljeni u more, a za Atlasa, njihovog pravog gospodara, Jupiter smisli drugu kaznu, okrutniju i dugoročniju. On je, naime, bio osuđen da stoji u sredini svog carstva i drži na plećima nebeski svod. Čak i za jednog diva kakav je Atlas teret neba, pridržavan najpre sedmicama pa mesecima i godinama i, na kraju, vekovima, bila je teška kazna. Južno od te zemlje, u srcu kraja koji se zove Sudan, carstvo crnih ljudi, bio je u ono vreme. jedan čuveni vrt, vrt Hesperida. Toplota je u njemu večno bila ista, sunčanu žegu je blažila svežina potoka žive vode koji su tekli u svim pravcima koritima od keramike, tu je raslo drveće senovitih kruna na čijim su granama umilno i ne prestajući pevale ptice raskošna perja.

Među ovim drvećem svih vrsta sokova bilo je drveća koje je rađalo smokvama, i onog koje se kitilo urmama, treće je zrelo breskvama, a

četvrto se plodilo kruškama. Neko naročito drveće rađalo je čak i zlatnim jabukama.

Te zlatne jabuke behu čuvene; o njima se nije pričalo samo u Magrebu, već među svim narodima, i onim koji nastanjuju sever i onim čije su zemlje na jugu i istoku. Nije bilo čoveka koji nije poželeo da uzbere od tog čudesnog voća. Ali je vrt bio opasan debelim i visokim bedemom,. toliko visokim da je bilo nemoguće i pomisliti da se preskoči, i toliko debelim da ga nikakva sila nije mogla srušiti. Teška vrata od mjedi zatvarala su ulaz u ovo mesto uživanja. Jedan jedini ključ je mogao otvoriti ova vrata; bio je to zlatni ključ koji je čuvao Atlas i koji mu je visio oko vrata na zlatnom lancu.

Ponekad bi se pojavio kakav stranac iz daleka, koji je izmakao svim opasnostima i srećno podneo glad i žeđ, da bi dopro do drveća zlatnog ploda, ali kad bi se našao ispod ogromnog zida i pred vratima kroz koja se nije moglo proći, on bi zaplakao zbog muka i uzaludnog truda, pa slomljen umorom i očajanjem legao u prašinu i postao plen zveri koje su lutale okolinom.

Jedan od takvih putnika bio je i neki Grk, po imenu Erkul. Ako je ikad bio čovek dostojan i sposoban da dođe do zlatnih jabuka, on je zacelo bio takav. U rukama mu beše ogromna snaga, duh mu je bio hitar i sposoban da smisli lukavstvo. u grudima mu je kucalo srce gordo i hrabrije od srca pustinjskih lavova.

Elem, Erkul je bio upravo stvor koji je razdvojio planine Kalpe i Abilu i pomešao vode Atlantika i Sredozemnog mora, načinivši između Afrike i Evrope tesnac koji ih i danas razdvaja.

Erkul je znao da niko ne može prodreti u vrt Hesperida bez pristanka Atlasova i zato je, umesto da pođe da uzalud navaljuje na vrata, potražio diva prikovanog teretom neba koje mu pritiskivaše pleći.

— Zdravo da si! — reče mu on malčice preko mere uglađeno kad mu je pristupio.

— Zdravo! — odgovori div. Kakva te sreća navela u ova mesta i šta želiš od mene?

— Atlasu — na to će Grk — mogao bih ti reći da je tvoja teška sudbina koja te je primorala da pridržavaš kuću lažnih bogova

dirnula moje srce i da mi je namera bila da ti donesem reči utehe. Ali ja ti to neću reći, znajući da on ti i suviše oštrouman da ne bi pročitao moju misao. Priznaću ti, dakle, otvoreno da sam odlučio da svojoj ženi donesem par zlatnih jabuka iz vrta Hesperida. Jedinom su tebi one dostupne i molim te, dakle, da mi u znak prijateljstva, kad ti i onako jabuke ničemu ne služe, daš nekoliko. Zauzvrat ti obećavam da ću svoje poznanstvo i prisnost sa lažnim bogovima — prokleti oni bili — iskoristiti da ublažim tvoju kaznu. Ne verujem da u tome neću uspeti.

— Stranče — odgovori Atlas — tvoje su reči blagotvorne, a način na koji si mi prišao pošten, pa ne sumnjam da ne bi uradio ono što obećavaš. Samo, zar te mogu zadovoljiti? Pa ja ne mogu ostaviti ovo mesto i odložiti teret koji nosim.

Erkul sad upre prstom u zlatni ključ što je visio na zlatnom lancu o vratu divovom:

— Neće ti biti teško da mi pozajmiš ključ, za čas ili dva, a ja se kunem da ću ti ga vratiti.

— I to je nemoguće, brava je tajna i jedino je ja umem otvoriti.

— U tom slučaju predlažem ti nešto drugo: pođi sam u vrt, a ja ću za to vreme stati na tvoje mesto i pridržati nebo. Šetnja će ti dobro doći i moći ćeš odmoriti pleća i krsti.

Div se zadovoljno nasmeši, jer je bio veoma umoran, pa prihvati strančev predlog. On prebaci svoj teret na Grka, zafrkta razdragano kao konj kome su skinuli teški samar. Zatim ode.

Veseo, Atlas stiže do vrta, uđe u taj čudesni zabran, uzbra zlatnih jabuka, iziđe, zatvori vrata i pođe ka mestu gde ga je čekao Erkul s nebom na plećima.

Putem on ipak malo razmisli.

Trenutno sam bez onog tereta i zašto da ga opet prihvatim? U stvari, ja tom strancu nisam ni obećao da ću ga ponovo osloboditi dužnosti koju je prihvatio; ja sam mu samo rekao da ću doneti jabuke i svoju ću reč održati.

Kad stiže do Erkula, Atlas mu pokaza zlatne jabuke, dvanaest velikih i kao limun žutih jabuka.

— Pogledaj — reče on — šta sam učinio za tebe. Vidiš, dakle, da nisam cicijašio.

— Ti si pravi prijatelj — odgovori mu Grk — a sad ću ti predati tvoj teret i vratiti se kući sa tvojim darovima. Neću propustiti da se založim za tebe kod lažnih bogova, onako kako sam ti obećao.

— Oprosti mi, prijatelju moj — odgovori div — ali moje namere nisu da ponovo preuzmem breme koje tako lako nosiš. Mnogo šta moram da pregledam u svom carstvu i kad završim ono što treba da uradim, vratiću se, možda, da ti olakšam teret. Zasad da si mi zdravo!

Našavši se tako u zamci Erkul je bio pokunjen i tužan. Gledao je diva kako se sprema da prokrstari svojim ogromnim carstvom, pa i njega, koji je večno putovao i lutao prostranstvima sveta, obuze silna želja za daljinama.

— Eh, Atlasu, igra je vešto odigrana i ja nemam tome išta da dodam. Samo, pre no što odeš, posavetuj me kako da podržavam teret koji mi ostavljaš. Mislim da sve nije leglo kako treba i nebo može pasti, što bi bilo pogubno za tebe jer bi te lažni bogovi smatrali odgovornim pa bi u svojoj domišljatosti mogli da smisle još goru kaznu za tebe.

Ove su reči delovale. Div razmisli trenutak i zaključi da je Grk u pravu, pa zadrhta od pomisli kako bi se Jupiter razgnevio, ako bi mu se njegovom krivicom srušila kuća.

— Zaista, izgleda mi da ne stojiš kako treba. Moraš podići desno rame i razmaknuti noge načinivši luk. Kad se umoriš, prenesi teret na drugo rame.

Erkul pokuša da se postavi kako mu je rekao div.

— Je li sad bolje? — upitaće diva.

— Ma, nije bolje; taj položaj je još gori.

— A ovako?

— Ništa bolje.

— Sad?

— Još gore.

Grk uzdahnu duboko.

— Pa, naravno, ti to umeš bolje od mene, jer si pametniji. Molim te, pokaži mi kako da se postavim; jedino će mi primer pomoći da shvatim tvoje objašnjenje.

Atlas se sažali na nesposobnost Grka da shvati tako prostu stvar — da se postavi kako treba.

— Pogledaj — reče on i podmetnu se lod nebo, zatim prenese teret sa Grka i namesti se.

— Eto, tako radi. Vidiš li kako stojim?

— Izvrsno — odgovori Grk — i zaista ti se divim. Tako si se postavio da se bojim da te pokrenem, tim više što su i bogovi od ovog prenošenja malo uzdrmani u svojim staništima. Uostalom, imam još puno poslova i zato odlazim. Zdravo da si!

Rekavši sve to, Grk uze zlatne jabuke koje je div bio spustio na zemlju i ode ka svojoj zemlji.

Ojađeni Atlas poče proklinjati ovog Grka, i eve druge Grke, i sve strance, i sve ljude.

— Ako mi ikad iko od tih prokletnika dođe nadomak, videće šta će ga to stajati.

Godine i godine su prolazile, niko nikad nije naišao da poseti nesrećnog diva pod njegovim teškim bremenom. Ali, gle, jednog dana Atlas primeti u daljini konjanika koji je jahao prema njemu. Taj konjanik nije podizao nikakvu prašinu, što začudi diva. Kad se onaj što je jezdio približi, Atlas vide da on jaše na krilatu konju, čija kopita nisu dodirivala zemlju.

Stranac već stiže do njega i sjaha s konja.

— Ja sam Perzej — reći će on, smešeći se pri tome ljubazno — dolazim iz zemlje Helena jašući na Pegazu, krilatom konju, i molim te da mi u svom carstvu pružiš gostoprimstvo.

— Gadni Grče — zacrvene se od gneva Atlas — veoma me je uvredio jedan iz tvog naroda. Neću ti pružiti gostoprim1stvo. Ni tlo ove zemlje, ni voda njenih potoka, ni plodovi njenog drveća neće ti biti naklonjeni. Ja. . .

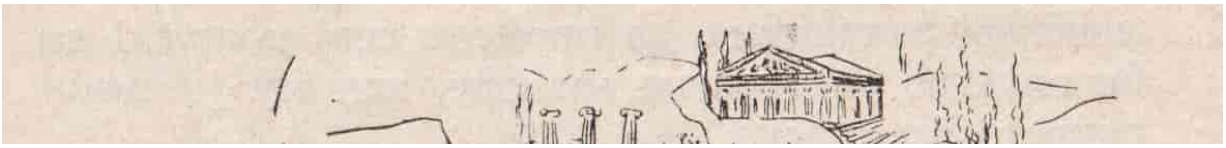

Atlas nije mogao završiti što je nameravao reći. On oseti da mu se jezik koči u ustima, a slobodna ruka mu se u pokretu zaustavi. On

sad pođe, kako je već nesvesno radio u jednakim vremenskim razmacima, da promeni svoj položaj da bi opustio opterećene mišiće, ali mu je svaki pokret bio oduzet.

Grk je ispod ogrtača bio izvukao jednu odsečenu glavu, glavu užasnu, plamenog pogleda i: kose čije su vlasi bile zmije; to je bila glava Gorgone, koja je imala strašnu moć da pretvori u hladni kamen svakog koga bi pogledala. Čudo se završavalo: Atlas je osećao kako mu se noge stapaju sa zemljom, udovi mu se koče i on postade planina.

Ali čini imaju ovoj vek i pravi bog će uništiti vlast lažnih bogova koji su dosudili Gor— goni moć da pretvara divove i ljude u kamen. Doći će dan kad će div prestati da bude planina i dobiti svoj prvobitni ljudski lik, a onda će uzdrhtati njegovi neprijatelji.

IZVOR KRVI

Od kapija veličanstvenog Feza pa sve do zidina Dar-el-Beide (Kazablanka) prostire se ogromna hiljadugodišnja šuma Mamora, koju su nekad zvali Pustara Strave. Ako bi se ikad, u ono vreme o kome kazuje ova priča, kakav neoprezni trgovac — da bi uštedeo korake svoga konja, mule ili svojih kamila i da bi što pre stigao u grad gde se nadao da će obaviti trgovinu — usudio da zađe u ovu šumu ili, makar da samo izbliza sledi njene međe, nije bio siguran da mu sutra telo, krvavi plod, neće visiti na grani kakvog sasušenog hrasta ili ponositog kedra.

Pa ko je bio gospodar tog prostranstva svakovrsnog drveća, neprohodnih čestara mladica i stare šume čiji se kedrovi dižu u nebo poput vitkih stubova kakve veličanstvene džamije sa svodovima od lišća? Šuma je imala dva gospodara. Istina, ne istovremeno dva, već je jedan redovno u krvavim borbama smenjivao drugoga: čas je njom vladalo pleme Beni-Hasana, a čas pleme Zemura. Onaj ko je trenutno gospodario Pustarom Strave mogao je lako iz nje izbaciti grupu ratnika, presresti karavan ili uceniti mirne duare u pazarne dane, i onda se povući. Ali je uvek dolazilo vreme kada je pobeđeno pleme napuštalo šumu i povlačilo se u planine. Kad bi glad i lišavanja dovoljno prekalili duše ovih ratnika, oni su se ponovo spuštali sa planine, bili bitku sa gospodarima šume, odebljalim i otežalim od laka života, a ovi su, potučeni kad je na njih dolazio red, bežali u Atlas.

Istina je da su dva plemena imala i zajedničkog neprijatelja. Bio je to sultan. Ali se ni njegove čete nisu usuđivale da prodru dublje u Pustaru Strave.

Mnogo hrabriji u bojevima od Zemura, bolji jahači, veštiji strelci, BeniHasanci su. naprotiv, neprestano strepeli od lukavstva svojih prevejanih neprijatelja, plašili se njihove veštine da iskoriste zasedu i zaklon, kao i trenutnu priliku u boju, tako da borba između njih nije bila neravna.

U vreme kad počinje naša priča gospodar šume je bilo pleme Beni-Hasana. Njegov poglavica Sidi Maruf, kaid dovoljno star i sa velikim životnim iskustvom, mudro je njime upravljao. Niko nije umeo bolje od njega da smisli napad na karavan ili upad u duar, da održi disciplinu u bo>ju, da izabere plen koji zaslužuje da bude odnesen a ostatak da se uništi. Tako je pod njim pleme živelo u izobilju.

Još davno je pleme Zemura bilo prognano u planinu. Ali ono se nije pomirilo sa porazom, već je izgaralo od želje da se spusti iz svojih zbegova, negostoljubivih i neplodnih. Međutim, to nije bila i namera njegovog vođe Ben-Drisa. On je smatrao da je pleme Beni-Hasana još uvek dovoljno snažno da bi se smeo upustiti u otvorenu borbu s njim, i bio je više za to da čeka svoje vreme. Stoga je vodio samo sitne čarke sa neprijateljem, uznemiravao ga i ponekad mu iznenada otimao parče plena. Sidi Maruf, stari kaid plemena Beni-Hasana, imao je lepoticu kćer Fatimu, koju je veoma voleo. I kad bi se u proleće srećna zemlja pokrivala cvećem, Fatima bi ga svega nadmašila svojom lepotom. Nju su obećali, još dok je bila dete, Ahmedu, mladom neustrašivom ratniku, jahaču kome nije bilo ravna. Vreme je prolazilo i na pomolu je bio dan svadbe, dan kada će devojka napustiti šator svoga oca i preći u šator svoga muža.

Običaji plemena koja žive pod šatorima nisu kao običaji u gradu. Jer pod šatorom se drukčije i živi. Tu su ljudi uvek spremni za boj, uvek suočeni sa mogućnošću da će biti prinuđeni da se već sutra ili u toku noći pokrenu i promene mesto. Tamo u gradu, u čvrsto sagrađenim kućama, običaj je da verenik zna devojku samo po opisu neke starice, sve do onog dana dok mu je, u gomili veselih svatova, ne dovedu. U duarima, pak, devojke ne kriju lice, a mladići im se obraćaju gotovo slobodno. Tako je rođena i nežna ljubav između Ahmeda i Fatime.

Sudbina je htela da baš jednog od tih dana sultanu Muhamedu padne na um da naredi da se iz njegova grada Rabata, dobro

čuvanoga, prebaci u Fez, grad sa hiljadu fontana, porez koji su platili njegovi verni podanici iz Šauje.

Tako u zoru određenog dana krenu iz Rabata karavan kamila natovarenih kovčezima sa zlatom, vrećama i balama, jer se porez plaćao ne samo u novcu već i u robi. Jedan eskadron sultanovih konjanika pratio je karavan, koji se lagano kretao i izbegavao da se približi šumi.

Trebalo je da se ovo putovanje drži u tajnosti i u tom smislu behu — kako se to kaže — preduzete sve potrebne mere. Ali, svejedno, cela je zemlja znala da je krenuo veoma bogat sultanov karavan, a oni koji su o tome bili prvi obavešteni bili su upravo oni koji su za njega bili i najviše zainteresovani — Beni-Hasanci i Zemuri. Sidi Maruf obavesti svoje saplemenike, rasejane po beskrajnoj Mamori, i nijedan od njih ne izosta na zbornom mestu. On lično, stari poglavar, stade na čelo odreda — a uz njega beše Ahmed, budući zet mu — i krenu u susret bogatom karavanu.

I zbilo se ono što se moralo zbiti. Sultanov eskadron, primetivši još iz daleka pripremu za juriš Beni-Hasanovih ratnika, ne smede ih dočekati, već nagna u beg i rasprši se na sve četiri strane.

U sumrak kamile, natovarene skupocenim tovarima i svakojakim zlatnim novcem, nestadoše u' velikoj šumi, a gonili su ih ne stari goniči već Sidi Marufovi ratnici.

Ljudska sreća je, međutim, stvar beskrajno krhka, a svemoćni stavlja uvek uz dobro i zlo, uz radost i nesreću, i trn na stabljiku ruže. Kad se Sidi Maruf i Ahmed vratiše u svoj duar, nađoše šatore uništene, a pustoš i tajac na mestu gde je tog jutra vladalo dozivanje žena i žagor dece.

Sve je bilo odneseno, sanduci napunjeni plenom, zalihe hrane, posuđe. Behu oterane i koze čijim su se mlekom hranila deca, i u logoru ne beše ostala ni jedna žena, sem nekoliko mrtvih starica, čiji leševi ležahu oko šatora. Sve je govorilo o tome da su Zemuri obavili svoj posao. Nije bilo sumnje da su upravo oni, obavešteni o kretanju bogatog karavana i znajući da njihovi neprijatelji neće propustiti priliku da ga napadnu, upali u Sidi Marufov duar.

Dok su Sidi Maruf i Ahmed oplakivali jedan kćer a drugi verenicu, pred njih iskrsnu jedna starica. Žena se zvala Ajša. Bila je vračara, a

živela je u pećini pokraj koje beše izvor.

Sam bog zna koliko je starica imala godina i otkad življaše u pećini. Svi su je poštovali, a pomalo se i pribojavali njenih čini, koje je, kako se govorilo, umela da baci na čoveka kad joj nije bio po volji.

— Plemeniti kaide — reče žena Sidi marufu— ti vrli ratniče — dodade ona obraćajući se Ahmedu — neću vam govoriti o tome ko su Zemuri koji u vašem odsustvu opustošiše vaše šatore, prepuštene odbrani žena i slabe dece. Reći ću vam samo da se onaj koji je ugrabio Fatimu zove Bernanel -Fid i da je sin kaida Ben-Drisa.

Na to Ahmed povika:

— Kunem se imenom Prorokovim Da ću se osvetiti tom psu i da će poginuti od moje ruke.

Pre nego što se moglo misliti na osvetu, trebalo je popraviti ono što uništiše Zemuri. Međutim, za to nije trebalo mnogo vremena. Plen zadobijen napadom na sultanov karavan bio je dovoljan da se stvari dovedu u red. Novi duari behu podignuti a gospodari Pustare Strave predadoše se svojim svakodnevnim poslovima. Istina, njihova ruka oteža na plećima plemena koja im davahu danak. Nevin uvek plaća za kriva — to je zakon života.

Ima jada koje vreme ne leči, a znalo se u kojim planinskim pribežištima logoruju Zemuri. Jednog dana bi sastavljen brz i pokretljiv odred Beni-Hasanovih ratnika i na njegovo čelo stade Ahmed. Odred se uputi u planinu, ali stiže kasno: isturene straže Zemura otkriše ga i on uspe da spali samo mali broj šatora koji Ben-Drisovi plemenici nisu uspeli da sakriju. U njima beše samo nekoliko starih žena, i to uglavnom Beni-Hasanovih zarobljenica. One obavestiše Ahmeda da je Fatima mrtva.

— Bernanel-Fid će platiti za njen život svojim — procedi Ahmed stegnutih vilica.

Ovakvi iznenadni napadi vršeni su nekoliko puta u toku sledećih meseci. Ponekad bi Zemuri, iznenađeni, bili prisiljeni da prihvate boj i u njemu su uvek izvlačili deblji kraj, ali Ahmed niti srete Bernanel-Fida u boju, niti ga ikad nađe među poginulim.

Slučaj je hteo da se neki siromašak — jedan od onih koji mogu da se kreću svuda, jer nemaju ništa niti govore o svom rodu ni plemenu,

pa ne izazivaju ni mržnju ni želju da budu opljačkani — uputi šumskim stazama i zamoli jedne noći za gostoprimstvo u duaru u kome je živeo Ahmed. Kao što rade svi njemu slični, on plati svoj ležaj i večeru kazivanjem o onome što je video i šta mu se sve posrećilo na putu. Tako se u plemenima i saznaje šta se dešava kod suseda i neprijatelja.

— Kuda te je vodio put koji te je ovamo naneo — upita ga Ahmed.

— Prešao sam visove koje nastanjuju Zemuri, vaši neprijatelji.

Sad Ahmed načulji uši.

— Reče Zemuri? Jesi li video njihovog kaida Ben-Drisa, seme mu se zatrlo?

— Video sam ga — odgovori čovek.

— A Bernanel-Fida, njegovog sina?

— Ne, njega nisam video. On ne živi u plemenu.

— A gde je onda?

— Rekoše mi da se boji jednog od tvojih, kojemu je naneo veliko zlo i koji se zakleo da će ga ubiti.

— A kamo je kukavica pobegao?

— Mislim da te neću prevariti ako kažem da je u Tangeru i da se tamo krije, siguran da ga u velikom gradu niko od tvojih neće naći.

Ahmeda nije interesovalo ono što je gost dalje pričao, on je u sebi već bio doneo odluku.

Sutradan se mladi ratnik pojavi u Sidi Marufovom šatoru.

— Oče, sad znam gde se krije Bernanel-Fid.

— Dakle, gde?

— U Tangeru. Veruje da ga u velikom gradu neće stići moja ruka.

— Šta ćeš uraditi?

— Poći ću u Tanger i ispuniti svoju zakletvu.

— Pravo govoriš, sine. To ti je dužnost. Svojom osvetom osvetićeš i mene. Neka te bog blagoslovi i vodi tvoju ruku. Ali znaj, biće mi teško bez tebe, i dok god se ne vratiš, moje srce će biti žalosno.

Dva čoveka se onda uputiše izvoru kraj koga je živela vračara Ajša.

— Majko — reče Sidi Maruf starici — evo mog sina, koji odlazi da izvrši svoju dužnost. Možeš li mi reći, ti koja čitaš iz knjige sudbine, hoće li uspeti?

— Gospodaru — odgovori starica — znam da onaj koga zoveš sinom ide u Tanger, veliki grad, da nađe bestidnog Bernanel-Fida i da mu se osveti. Ipak, ne mogu ti otkriti kakav će biti ishod tog putovanja, jer mi je to zabranjeno.

— Shvataš li, majko, koliko ću se brinuti dok mi sin bude daleko, a ja ne budem mogao dobiti nikakvu vest od njega niti znati da li ga je u njegovim namerama poslužila sreća.

Ajša onda odgovori:

— Gospodaru, moje te srce shvata. Dok ti se sin ne vrati, dolazi svakog dana na ovaj izvor, a izvor će ti reći da li je mladić uspeo ili nije. To je sve što mogu za tebe učiniti.

Ahmed krenu na put. Da ne bi privlačio na sebe pažnju, on se preruši u prosjaka. Išao je danima i danima, oslanjajući se na štap.

Večerom se zaustavljao u duarima sa šatorima od kozje ili kamilje dlake, ili, pak, u selima sa kućama od naboja i govorio:

— Zdravo da ste! Ja sam Ahmed, siromah sam i želeo bih večeru i konak.

— Uđi, nahrani se i odmori se.

Ujutru bi odlazio.

Na kraju Ahmed stiže u azurni Tanger, podignut na brdu ukraj morske obale. I tek tu, u ogromnom gradu, shvati koliko će teško biti naći Bernanel-Fida, kao da u vreći žita treba da nađe zrno zobi.

Želja da uspe i žeđ za osvetom podržavahu mladog Beni-Hasanca. On prokrstari grad od severa do juga, od istoka do zapada i svuda se zadržavao raspitujući se.

Ulazio je u konačišta gde su noćivali putnici, hodočasnici i radnici na prolazu i govorio:

— Mir s vama! Nema li među vama čoveka koji se zove Bernanel-Fid, sin Zemura? Treba da ga nađem i da mu predam očevu poruku.

Ljudi su odricali pokretom glave i odgovarali:

— Mir s tobom! Ne znamo toga koga tražiš. Nikad nismo čuli njegovo ime.

Obilazio je trgove, tragao po bezistanima. Ulazio je u čajdžinice gde se odmaraju u podneva ili u sveže večeri radnici i oni koji traže posao. Niko nije poznavao Bernanel-Fida. Posećivao je gradilišta, gde je sretao Zajane, Ajade, Mtuge, ljude iz južnih plemena. Video je plehe u plavim haljinama, ljude iz Šauje, odevene u smeđe sukno. Ali ni jedan Zemur, niti ikoji drugi čovek, ne znade mu bilo šta reći o Bernanel-Fidu.

Ahmed se odluči da uđe u jazbine i ćumeze koje su posećivali nevernici — mesta na zlu glasu kojih se pravi čovek kloni. Niko mu nigde nije mogao reći išta o čoveku koga je tražio.

Na kraju, sin Beni-Hasanov siđe u luku. Tu se muvala šarena gomila, u kojoj beše ne samo .ljudi iz svih plemena već i zarobljenih hrišćana i mornara iz naroda koji su nastanjivali zemlje preko mora. Ovi su ljudi tovarili ili istovarivali jedrenjake širokih bokova, uzane gusarske galere, krcate plenom i galije španskih brodovlasnika, koji nisu ustupali ni pred kakvom opasnošću da bi obavili svoju trgovinu. Nosači su se penjali na brodove ili silazili s njih povijeni pod teškim teretima ili, ako je lađa suviše duboko gazila pa nije mogla da pristane uz obalu, išli po robu čamcima, koje su onda istovarivali u luci.

Ahmed primeti nekog čoveka iz Šauje, koji je sedeći na zemlji posmatrao, umorna izgleda, gomilu koja je vrvela.

— Zdravo da si! — reče sin Beni-Hasanov.

— Zdravo bio! — odgovori onaj što je posmatrao vrevu.

— Ne znaš li čoveka iz plemena Zemura po imenu Bernanel-Fida.

— Bernanel-Fida? — odgovori čovek iz Šauje. Bog te uputio na mene, jer ga znam vrlo dobro; pogledaj, eno ga tamo gde slaže one bale istovarene malopre iz lađe.

Onaj što ga čovek pokaza beše neki đido, snažan kao vo i za glavu viši od Ahmeda. I iz daljine se moglo videti kakvom lakoćom podiže teške terete.

— Hvala ti — reče sin Beni-Hasanov.

On ne pođe pravo na dušmanina. Njegov cilj ne beše da se s njim bori i da, možda, bude pobeđen, jer nije trebalo izazvati protivnika već kazniti zlikovca.Ahmed provede oko dan u pristaništu krijući se iza gomila robe. Kad se spusti veče i luka utonu u tišinu, Beni-Hasan vide kako Bernanel-Fid dovede u red svoju đelabu i napusti obalu. On pođe za njim krivudavim ulicama niskog dela grada, i kad se ovaj u jednom času sagnu da prođe ispod nekog nisko zasvođenog prolaza, gde je vladala gotovo potpuna tama, Ahmed mu se približi s leđa i zamahnu nožem. . .

Dok je Ahmed tragao po Tangeru za čovekom koji mu je onako podlo oteo verenicu, stari se kaid, Sidi Maruf, veoma brinuo i svakog dana odlazio na izvor gde je nalazio Ajšu i govorio joj:

— Mir s tobom, majko. Imaš li šta da mi kažeš o mom sinu i znaš li da li je osvetio smrt moje ljubljene kćeri i svoje verenice?

Starica je odgovarala:

— Ne, izvor još nije progovorio.

Starac bi onda seo i satima posmatrao tanki mlaz vode koji je veselo isticao i slivao se bistar u malo kameno korito.

Bio je tu, starac, i jedne večeri dok se senka noći lagano spuštala nad beskrajnim carstvom šumskim. Sad već nije bio siguran da se neko zlo nije desilo onome koga je nazivao sinom. On se podiže da pođe ka svome šatoru i onda još poslednji put pogleda u izvor čarobne moći. I šta vide! Bistri izvor se stade mutiti, i umesto' mlaza čiste vode, poteče mlaz krvi. probi se kroz kamenje i nestade u zemlji.

Dok je on posmatrao to čudo, vračara, koja je stajala kraj njega, prozbori:

— Hvala milostivom bogu, stvoritelju! Osvećen si.

Tamo, u Tangeru, Ahmed je u tom času zario nož u pleći Bernanel-Fida, koji se beše sagnuo da prođe kroz mračni prolaz.

Povratak mladog ratnika bi proslavljen u duarima Beni-Hasanova plemena onako kako to dolikuje osvetniku.

Od tog dana rasplamsa se do besnila, dr ludila mržnja između plemena Zemura i Beni-Hasana. Glave su padale: čas bi Beni-Hasanac izdahnuo pod udarcem Zemura, čas bi ovog stigla ruka

Beni-Hasanca. Bilo da je glava pala u šumi, u polju ili u senci kuća kakvog grada, vračarin izvor bi svojim krvavim mlazom oglasio tu smrt.

Tako je bilo nekad. A sad je odavno mrtva vračara, mrtav Sidi Maruf i Ahmed, Mrtvi su i njihovi sinovi i njihovi unuci. Krvavi izvor je sad samo izvor sveže i bistre vode, na kome umorni putnik može da ugasi žeđ. Izgubljena bi bila čak i uspomena na one dane, da se kraj izvora ne nađe kakav starac koji kazuje ovu priču o besmislenoj i slepoj mržnji.

Mir s vama!

ALI MULA

Živeo je jednom jedan moćni kralj koji je imao kćer toliko lepu da se s tom lepotom ništa nije moglo uporediti. Ta devojka, koja je bila lepša od prolećnog dana, zvala se Zohra.

Ali je taj kralj strasno želeo sina jer, kako ljudi kažu, kći — to su usta koja treba hraniti, a ne donose ni zaradu ni čast.

Mala je Zohra imala dve godine kad kraljica ostade bremenita s drugim detetom. Sad je otac bio nestrpljiv da sazna da li će drugo dete biti sin.

Jednog dana kraljica se u društvu dvorskih gospođa šetala šumskim stazama kad pred njih iznenada iskrsnu iz čestara neka pobesnela mula, prope se pred kraljicom, a ova se veoma uplaši i od toga pade u postelju.

Tri meseca posle toga kraljica donese na svet muško čedo, u svemu obično sem što je imalo veoma razvijene vilice i veoma snažne ruke i noge.

Dvorske gospođe prepoznaše ubrzo u dečaku crte mule iz šume koja je onako strašno uplašila buduću majku.

Kralj je, pak, bio srećan, što napokon ima sina i dečaku dade ime Ali.

Dete je brzo napredovalo.

Od prvog dana je ispoljavalo neku divlju glad, pa je htelo upravo da proždere grudi koje mu je pružala mati. Zato su ga hranili iz mešine u koju bi pomuzli dve krave.

Dok je Ali još puzao, porazbijao bi sve što bi zaboravili da sklone ispred njega. Pokreti su mu bili nekako nagli, ličili su na konjska

džilitanja, a služio se nogama koliko i rukama.

Kad je porastao, dopuštao je sebi svakojake ispade i zabavljao se i time što je jednim jedinim udarcem šake razbijao vrata na kućama podanika svoga oca.

Ali njegovo najveće zadovoljstvo beše da ode na izvor i tu u tren oka porazbija krčage ženama koje su dolazile po vodu.

I nije bilo nikoga ko bi se mogao suprotstaviti njegovoj snazi. . .

Jednoga dana reče mu plačući neka starica:

— Zašto si se, pobogu, navadio na zemljane lonce i krčage. Bolje bi bilo da svoju snagu okušaš na kamenu i gvožđu.

Ali, koga su svi zvali Ali Mula, potraži svoju sestru i upita je šta je starica htela reći.

Zohra ga posavetova da pobedi kamen na korist ljudi.

Ali Mula postade onda zidar. Sa lakoćom i predanošću poslu, on poče prenositi ogromno kamenje pomažući ljudima da grade kuće. I više od toga, on se stade zabavljati gradnjom i sagradi mnoge čvrste i lepe građevine.

Toliko je voleo tu svoju igru da ubrzo svi podanici njegova oca dođoše do prostranih domova. Stare zgrade počeše služiti za skloništa stoci koja je dotad noćivala pod vedrim nebom i koju je svake zime pre toga desetkovala velika hladnoća.

Kad Ali završi izgradnju jednog grada, sestra ga posavetova da ukroti gvožđe.

On se uputi kovaču koji je izrađivao oružje za vojsku njegova oca. Pritonu meh i jednim udarcem iskova veliki lanac.

Zatim uze ogroman komad gvožđa i za nekoliko časova rada iskova od njega most koji postaviše preko reke.

Kralj sazva svoj savet i s ponosom mu pokaza delo svoga sina.

Princ bi pohvaljen i od tog dana poštovan u celoj zemlji.

Ali Mula je veoma voleo sestru Zohru.

Uprkos svojoj urođenoj naglosti, za nju je uvek imao nežnosti, što je čudilo ceo dvor. Sem toga, on se sestri divio.

I Zohra je volela brata i znala ga smiriti i utešiti kad bi bio tužan.

Svake večeri sestra bi čekala brata na vratima velike dvorane za prijeme, čekala ga sa osmehom, pa bi mu se obesila oko vrata i nežno ga milovala.

Jedne večeri princ se veoma iznenadi kad ne nađe sestru na njihovom svakodnevnom sastanku.

Jureći on obiđe dvadeset dvorana u palati pitajući sluge gde je princeza.

Zatim se uputi u kraljičinu sobu. Mati je .ležala na divanu i grcala u suzama.

Tako Ali saznade da je kralj džinova odveo Zohru, njegovu milu sestru.

Besan, on se uputi u kovačnicu, iskova sebi rukavice od gvožđa i isto takve čizme.

Gvožđe se još nije zapravo ni ohladilo, a Ali krenu u potragu za otmičarem.

Posle nekoliko milja hoda, srete karavan od. sto kamila natovarenih vrećama žita.

Reći će onda vođi kamilara:

— Mir s tobom! Čije su to kamile?

— Trebalo bi da znaš, one su vlasništvo kralja džinova.

Ali Mula se baci sred kamila, pa ih poče udarati i rukama i nogama i tako ih sve pobi a žito baci u reku.

Sad još izdaleka ugleda stado od dve stotine goveda koje je paslo u ogromnom zabranu.. Uputi se ka stadu i reče pastiru:

— Bog te čuvao! Čija su to goveda?

— Ne znaš li? Goveda su vlasništvo kralja džinova!

Svojim ogromnim rukama, na kojima su bile rukavice od gvožđa, uhvati svako od goveda za rogove uvrćući mu vrat sve dok mu se glava ne otkine.

Zatim uze jedno debelo tele, zakla ga i ispeče na ražnju, pa se okrepi.

Sutradan spazi u daljini obrise jednog velikog zamka.

Uputi se prema njemu i srete jednu staricu pa joj reče:

— Neka alah još dugo ne prekine nit tvojih dana! Čiji je ono zamak?

— Avaj, sine moj, ovo je dvorac kralja džinova i u njemu su zatvorene dve mlade devojke,. lepe kao mesečina.

Ali Mula od besa stisnu vilice i ubrza korak dok je starica za njim vikala:

— Čuvaj se, sine, inače će te ubiti. Ti si stranac i možeš se osloniti jedino na boga.

Stiže do zamka u mrklu noć. Kapije behu zatvorene dok su dvanaest ogromnih zmajeva, bljujući plamen, čuvali prozore koji su bili probijeni na tri metra od zemlje. On pobi svojim gvozdenim pesnicama jednog po jednog — svu dvanaestoricu.

Popevši se na visoko stablo, opazi sestru gde plače u jednoj raskošno uređenoj odaji.

U drugoj odaji primeti neku drugu devojku, lepu kao dan, koja je takođe plakala.

Nađe da je devojka lepa, pa ostade neko vreme na drvetu da je gleda.

Zatim ode i zalupa na glavnu kapiju zamka.

— Ko si i šta hoćeš u ovaj kasni sat noći?

— Ja sam Ali, tvoj šura, jer si se oženio mojom sestrom Zohrom.

— Uđi i budi dobrodošao u ovaj dom!

— Veoma sam gladan — reče Ali.

— Sedi da se založimo — odvrati mu kralj džinova i obrnu zlatan prsten koji je nosio na srednjem prstu leve ruke.

Od toga se učas između njih dvojice stvori ogroman pladanj kuskusa, sa velikim komadima mesa.

Baš kad je kralj džinova pružio ruku da dohvati komad mesa, Ali mu reče :

— Pa, zete, donesi mi vode da operem ruke.

Kralj džinova pođe u kuhinju, ali kad se vrati sa velikim krčagom, vide da je gost pojeo sve.

Sad kralj džinova spoznade da pred sobom ima strašnog protivnika.

Budući da mu se nije mogao suprotstaviti u otvorenoj borbi, naumi da ga ubije prevarom.

Postavi krčag pred gosta.

Ali Mula skide rukavice od gvožđa i pođe da opere ruke. Kralj džinova dohvati nož što mu je bio za pojasom s namerom da ga zabije gostu u grudi.Ali Mula je, međutim, vrebao ispod oka.

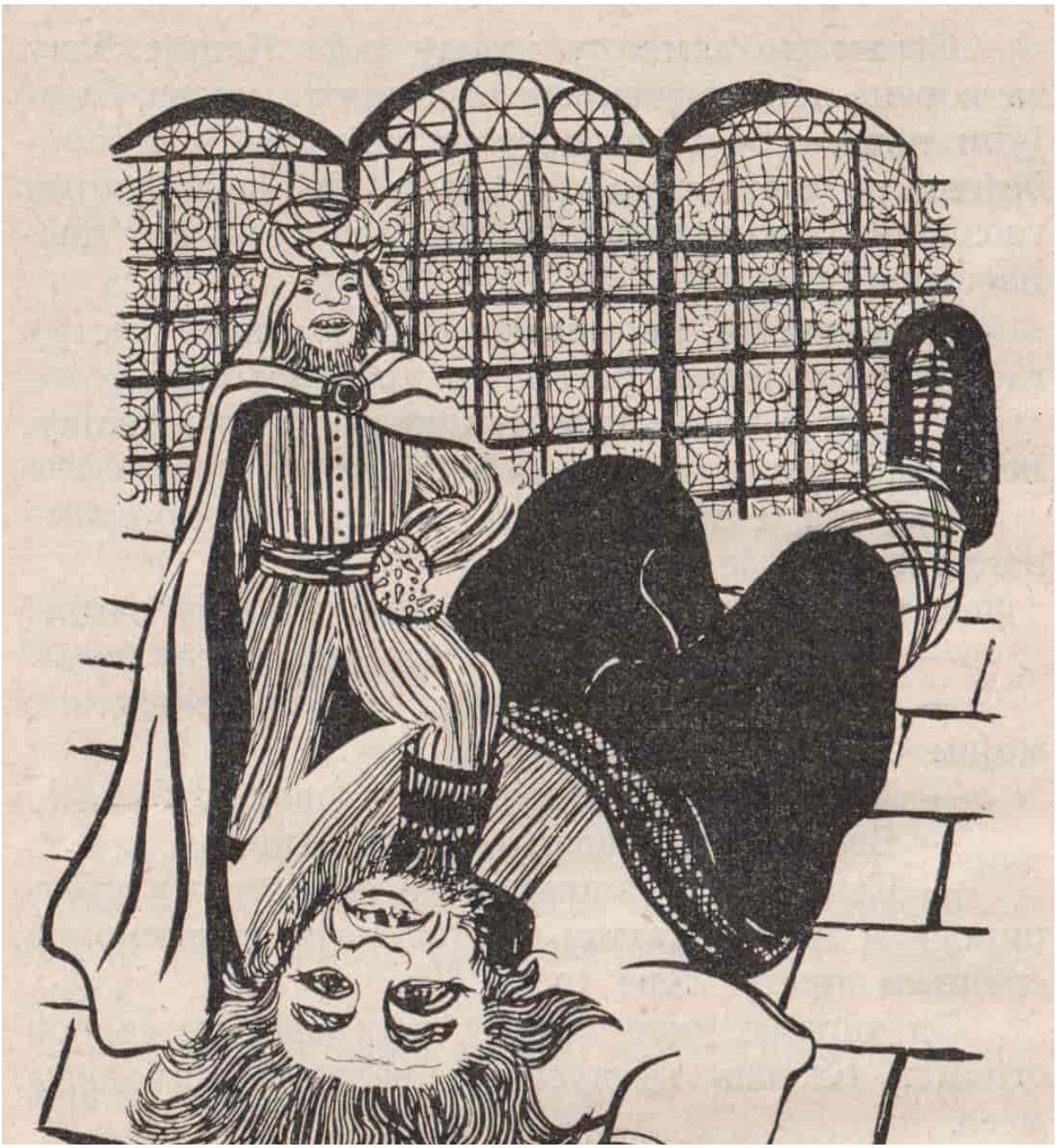

Snažan i brz poput munje njegov udarac nogom obuvenom u gvožđe svali kralja džinova na pod i on ostade ukočen. Bio je mrtav.

Ali Mula mu skide prsten s ruke, namesti ga na svoj sredši prst i pođe da oslobodi zarobljenice.

Sestra ga zagrli jecajući od radosti, a druga devojka mu se zahvali, zarumenivši se uz to, što ju je spasao.

Ona kaza da je princeza, kći jednog moćnog arapskog kralja.

Sad Ali obrnu triput prsten čarobne moći na ruci i nađe se među svojima.

Povratak dva kraljevska deteta, kao i smrt kralja džinova kome se niko nije smeo suprotstaviti, bi dostojno proslavljen.

Posle sedam dana slavlja. Ali htede da vrati princezu njenim roditeljima.

Ona pristade na to samo pod uslovom da je on uzme za ženu, jer ga je ludo zavolela uprkos tome što mu je lice ličilo na lice mule.

— Obrni prsten, lepa princezo, i zamisli tri želje za koje bi najviše volela da ti se ispune.

Na prvi obrtaj prstena, Ali oseti da mu preko lica pređe lagani drhtaj i da mu ruke i noge postaju lakše.

Princeza ga blago gurnu prema ogledalu, a zrcalo mu pokaza sliku prekrasnog, princa, blagih crta lica i finih ruku.

Princeza je bila oduševljena.

Sad on shvati svu svoju sreću i nežno zagrli devojku.

Na drugi obrtaj prstena, on se nađe sa svojom porodicom u raskošnoj palati princezinog oca.

Otac i mati mu se zahvališe po hiljadu puta, a princezin brat se približi Zohri i zaprosi je.

Na treći obrtaj prstena, bogata žitna polja, bašte zasađene drvećem divnih plodova, stada goveda i ovaca prekriše zemlje dva kralja.

Usred tog bogatstva živeli su sretni seljaci i trgovci.

Istog dana behu proslavljene obe svadbe. Veselje je trajalo tri duga meseca.

Ali i njegov zet su imali mnogo dece i dugo su vladali narodima najsrećnijim na svetu.

LjUDOŽDER I SVETI ČOVEK

Ovo je priča o Sidi Hamed-U-Musi, rodonačelniku berberskog plemena Uled-Sidi-Hamed-U-Musa:

Sidi Hamed-U-Musa i Dris, njegov pomoćnik, sluga i učenik, krenuše jednog dana na veliki put da bi obišli daleke narode i doneli im Prorokovu reč. Išli su danima i sedmicama, zatim mesecima i godinama, prolazeći kroz čudesne krajeve i nailazeći na najrazličitije narode i tako stigoše na kraj sveta, tamo gde se zemlja spaja s nebom. Bili su umorni, pa pošto već dalje i nisu mogli ići, jer ispred njih ne beše ničega, zaustaviše se da tu odspavaju.

Hamed-U-Musa i Dris nosili su sobom samo jedan džak u kome behu najnužnije stvari za život — čajnik, vrč, tanjir za kuskus, Koran i nešto namirnica. Taj džak su nosili čas jedan, čas drugi od njih.

Pre no što će leći na tvrdu zemlju i okrepiti se snom, Sidi Hamed reče Drisu:

— Ne bi trebalo da džak ostavimo na zemlji, jer bi ga zveri mogle opoganiti dok budemo spavali.

— Učitelju, u tvom srcu je mudrost — odgovori Dris — evo zvezde koja mi izgleda pogodna da o nju obesimo džak.

On uradi kako je rekao i zatim leže pokraj svog učitelja. San se spusti na njihove umorne veđe.

Kad se posle nekoliko časova probudiše i osvrnuše za zvezdom o koju su bili obesili džak, primetiše da nema ni zvezde ni džaka. Dris se stade jadati.

— Eto ti ga sad! Naišao je neko i ukrao džak dok smo spavali. U čemu ćemo sad skuvati čaj.

— Za to će se već pobrinuti gospod — odgovori Sidi Hamed ali me zabrinjava što smo izgubili Knjigu. Odakle ćemo crpsti snagu znanja.

Dok su se njih dvojica tako jadali, naiđe neki stranac i upita ih za razlog njihove zabrinutosti. Kad ču taj razlog, stranac reče:

— Pa, nije vam se ništa strašno dogodilo, sačekajte čas u koji ste juče obesili džak o zvezdu, nikad se nije desilo da se ona nije vratila, pa čak ni zakasnila.

Sidi Hamed i Dris, iako su znali da u ljudskim srcima obitava najčešće laž, poslušaše taj savet. Sedoše, dakle, na zemlju i strpljivo čekahu. U određeni čas pojavi se zvezda i namesti se tačno tamo gde je bila i jučerašnjeg dana. Toliko dragoceni džak beše obešen o nju. Putnici ga skidoše i nastaviše svoje hodočašće.

Čak ni posle nekoliko sedmica daljeg putovanja oni ne iziđoše iz pustinjskih predela koji predstavljaju kraj sveta i počeše trpeti od gladi. Njihove zalihe hrane behu potrošene i nisu znali kako da ih obnove, jer tu nigde ne beše nikakvog ljudskog staništa.

Ali jednog dana Dris se pope na neku malu uzvišicu i primeti u daljini stado ovaca. Iza stada beše pastir. Čak i sa te daljine pastir je izgledao čudno: bio je daleko iznad rasta koji je bog odredio za granicu ljudskom stvorenju; bio je, sem toga, ogrnut životinjskim kožama i u ruci je držao jednu ogromnu batinu. Pod kosim zracima sunca koje je zalazilo njegova se senka pružala po zemlji ogromna kao senka kakvog tornja.

— To je ipak čovek — reći će Sidi Hamed — pa pošto je čovek, on ima i srce, a kad ima srce, on će shvatiti nevolju onih koji putuju po zapovedi boga.

— Izgled mu je strašan — primeti na to Dris.

Nije bilo izbora. Putnici se, ubrzavajući korake, uputiše ka pastiru i stadu. Što su mu se više približavali, mogli su i bolje zapaziti nove čudne pojedinosti: pastir je sad izgledao još viši, svaka njegova ruka nije bila ništa manja od celog Drisa. Div se okrenu prema ljudima koji su dolazili, a oni sa čuđenjem primetiše da on ima samo jedno oko, koje mu beše nasred čela. To je oko gorelo zloćom. Dris zadrhta.

— Velim ti, učitelju, da je to ljudožder i bojim se da ćemo se s njim loše provesti.

Srce Sidi Hamedovo nije znalo za strah i on suvo odvrati Drisu:

— One koji slede Prorokovu reč vodi za ruku gospod i oni nemaju da se plaše ni od kakvog stvora, pa bio on i ljudožder. Uostalom, sad je već kasno da se beži. Ako bi džin hteo da nas stigne, mislim da bi to lako učinio, uporedi samo dužinu njegovih koraka sa našim koracima.

Sidi Hamed je rekao istinu; oni su bili suviše blizu čoveku sa jednim okom, tako da ih je on već mogao dohvatiti svojom batinom samo ako bi to poželeo. Ali on to ne učini, već, naprotiv, neki čudan osmeh izmeni u ponečem njegovo strašno lice, tako da Sidi Hamed pomisli da je anđeo Džibril varvarinu tajno ulio u tom času osećanje blagosti i dobrote, kao što on to ponekad uradi sa lavovima i ukroti ih pa su kao jagnjad.

Sidi Hamed se pokloni s poštovanjem onako kako to zahteva uglađenost i razboritost kad si pred čovekom jačim i većim od sebe.

— Mir s tobom! — reći će sveti čovek.

— Ko ste vas dvojica? — odseče džin u svom neznanju kako se odzdravlja po obrednim prottisima.

Mi smo dva mirna putnika koji obilaze svet. Već dugo nismo naišli ni na kakav konak, svoju smo hranu potrošili i dolazimo da te zamolimo za krov nad glavom i večeru.

Jedino oko u diva zablista. Njegov se osmeh još više razvuče i on pređe jezikom preko usana. (Jasno je da ga je milost pohodila — mislio je Sidi Hamed.)

— Pa, onda, dobro došli — progura on nekako glasom koji je pokušavao, bez uspeha, da umekša. Eto, tu je moj stan, ta pećina čiji otvor vidite. Prostrana je, živim u njoj sa stadom, a ima dosta mesta i za vas dvojicu. Zatim dodade:

— Već odavno nisam doživeo zadovoljstvo da imam za stolom čoveka.

Bolji se doček ne bi mogao ni zamisliti. I sam Dris, plašljiv kako ga je bog stvorio, oseti da mu nestaju strahovanja, a Sidi Hamed zahvali gospodu što im dade takvog domaćina.

Putnici pođoše za divom koji se uputi ka pećini goneći pred sobom svoje stado. Morali su trčati za njim, a on je u stvari usporavao svoje korake.

Pećina je bila prostranija od svakog zdanja koje je ikad ljudska ruka podigla.

— Odmorite se — reče div svojim gostima, pokazujući im snopove sena — odmorite se dok ne zapalim vatru.

Kad veseo plamen zaigra u sredini pećine, pod otvorom koji je služio kao dimnjak, čovek s jednim okom upita:

— Šta biste želeli za večeru?

— Što nam ponudiš — odgovore ljudi — nije na gostima da određuju šta će jesti.

— Daću vam mesa — reče na to div — ali ćete ga i vi meni dati. Nije red da jedan da sve, a drugi ništa.

Ove su reči iznenadile putnike. Dris povuče za rukav svog učitelja i tiho prošapta:

— Mesa? Pa gde da ga nađemo?

— Neka tvoje srce bude mirno. Jedimo najpre, a ostalo će bog urediti — odgovori mu Sidi Hamed.

Div je uhvatio dve ovce u dnu pećine, zaklao ih, očistio i stavio ih da se peku iznad vatre.

Divan miris je ispunio pećinu i razdragao gladne ljude, njihove nozdrve su ga upijale i stvarale uživanje pre samog jela, pa je Sidi Hamed zahvaljivao bogu što je stvorio bič mirisa koji pretiče samo jelo.

Kad su ovce bile ispečene koliko upravo i treba, kad se njihova koža koja je blistala od masti pretvorila u finu koricu, div povuče meso s vatre i postavi ga na dugački pljosnati kamen pred putnike.

— Založite se, stranci — reče on, i ljudi počeše jesti.

Div uvuče ruku u utrobu ovce i izvuče bubreg, pa ga ponudi gostima.

Ubrzo ispred Sidi Hameda i Drisa ostadoše samo ovčje kosti, dok je prijatan umor od dobra jela obuzimao njihova tela, a dremež im sklapao veđe. Div se nagnu.

— Jeste li se najeli?

— Jesmo — odgovoriše putnici.

— Ali ja nisam — reći će čovek s jednim jedinim okom, mada beše pojeo više od cele ovce. Ja sam se samo zabavljao hranom, a ono malo što sam pojeo samo je naoštrilo moju glad. Vi ste mi, pak, obećali da ćete mi dati mesa za ono koje sam ja vama ponudio. Došao je čas da ispunite obećanje.

Sidi Hamed se nasmeši.

— Plemeniti domaćine, kako vidiš i sam, nemamo nikakvog mesa, jer smo bili bez ičega kad smo te zamolili za gostoprimstvo.

Odazva mu se divov smeh pun strave i pretnje koji zidovi pećine prihvatiše svojom jekom.

— Pa obećao si mi, starče, a kod svih naroda sveta obećanje je obećanje. Obećao si mi, zar se ne sećaš. Ćutao si kad sam vam rekao da odavno nisam imao za stolom čoveka, a ćutanje je pristanak. Sem toga, najeo si se mesa koje sam vam dao. Odavno sam već prisiljen da jedem samo ovčetinu, koja ne prija mom stomaku, ali nisam izelica i jedan od vas dvojice će mi biti dovoljan za večeru. Bacićemo kocku i ona će odlučiti koga ću pojesti.

— Dakle, to ti je — uzdahnu Dris.— Rekao sam ja da smo u šakama ljudoždera.

Div, ne obazirući se na te reči, doreče svoju misao:

— Evo pljosnata kamenčića; jedna mu je strana bela, a druga crna. Ako padne bela strana, s tobom ću se, starče, ugostiti. Ako, pak, padne crna, okrepiću se tvojim drugom. Tako će biti.

On uze kamenčić i baci ga uvis. Pade bela strana. Sidi Hamed bi tako određen za obrok.

Nijedna žilica na licu svetog čoveka ne zadrhta kad ču da je osuđen. Dris, pak, koga je sudba poštedela, baci se starcu pred noge plačući gorko.

— O, učitelju, čija je mudrost tako velika, gospodaru moj, koji tako sjajno poznaješ Koran da ga možeš reći od poslednjeg stiha vraćajući se sve do fatiha koji je prvi od svih, velika će nesreća biti za verne ako te ne bude, a gospod će u tebi izgubiti jednu svetlu veru. Bolje je da sotona pojede mene, pa dopusti da te ja zamenim.

— Mir, mir, po tri put bio s tobom! Dokazuješ da si dobar učenik, a duša tvoja gori usrdnošću, ali ja svejedno odbijam tvoju žrtvu. Sem toga, nije sigurno da bi ovaj sin đavola pristao na zamenu. I neka se tvoje srce smiri, jer ako bog ushtede, nijedan od nas neće biti pojeden.

Div, ljudožder dakle, koji je ostavio strancima mogućnost koja se daje svima osuđenima na smrt da se porazgovore i izgovore reči koje će njihovi naslednici ponavljati, nađe da je dosta čekanja, pa se, sa nožem u ruci, približi ljudima.

— Prijatelju — reče sad Sidi-Hamed ljudožderu uz osmeh, ali ipak odlučno — ne ulazim u to da li imaš pravo da me ubiješ, ali ću dozvoliti sebi da ti kažem šta je pisano: ,,Onaj koji svesno ubije čoveka, iskusiće pakao kao kaznu i ostati u njemu večno.“

— Prekinimo razgovor koji ne razumem — odseče ljudožder — ja znam samo jedno: gladan sam i ovog časa ću te ubiti.

— Na ono što sam ti rekao navela me samo briga o tvome večnom blaženstvu, jer, iako ne veruješ, svejedno ćeš biti proklet, reč je samo o stepenu kazne, ali ne možeš biti ravnodušan na ono što ću ti sad reći, jer u pitanju je zdravlje tvoga tela: dobro se razumem u nauku lečenja i dužnost mi je da te upozorim da ništa iije gore nego jesti meso pošto sunce zađe; nastanu grčevi u stomaku koji mogu da se pretvore u zloćudne bolesti od kojih se i umire.

Ljudožder je bio okrutan i gladan, ali već pomalo načeta zdravlja i lakoveran.

— Siguran si u ono što kažeš? — kolebao se on.

— Potpuno siguran! I, ako ti smem dati savet, reći ću ti da je bolje pričekati do jutra, pa kad svane dan, ti me pojedi, bez straha da će ti stomak rđavo variti.

Sumnja se ukrade u ljudožderovo srce:

— Da se ti, možda, ne nadaš da ćeš me prevariti i ne priželjkuješ noć koja bi ti omogućila bekstvo?

— Nikako, mračni moj prijatelju. Veoma ti je lako da me sprečiš u tome. Treba samo da legneš na ulaz pećine, dok ja i moj drug budemo spavali u njenom dnu. Ako bismo pokušali da pobegnemo, morali bismo preći preko tebe, a to bi te probudilo. Da se borimo s

tobom? Pa i sam vidiš da tu nemamo nikakvih izgleda. Uostalom, nemamo ni oružja.

Ove reči ubediše diva i on se nasmeja pa reče:

— To što kažeš, stranče, izgleda razložno. Leći ću, a obrok koji ću sutra od tebe zgotoviti biće mi slađi, jer ću na njega dugo čekati.

Ali, kako je bio oprezan, ljudožder opipa i pretrese Sidi Hameda i Drisa da se uveri da nemaju kakvo skriveno oružje. Tako umiren, on leže popreko kraj vrata, ostavivši nadomak ruke svoju ogromnu batinu, koja je, kako ljudi uočiše, bila zašiljena na jednom kraju. Za pojasom mu beše i njegov veliki nož. Ubrzo zaspa.

Njegovo disanje razlegalo se pećinom poput grmljavine u kakvoj planinskoj dolini. Da su putnici i hteli spavati, to im ne bi bilo moguće, ali oni nisu ni pomišljali na san.

Klečeći u uglu pećine Sidi Hamed i Dris su se molili.

Pošto se dugo molio, a zatim neko vreme slušao disanje ljudožderovo, Sidi Hamed ustade, dodirnu Drisovo rame i pozva ga da ga sledi. Pećina nije bila utonula sva u tamu, vatra je još uvek gorela i davala je dovoljno svetlosti da se moglo kretati.

Svetac se, koračajući bos na vrhovima prstiju, približi zaspalom ljudožderu. Dohvati njegovu ogromnu batinu i prinese njen zašiljeni kraj vatri. Kad drvo poče goreti, on, koga je očigledno pomagala milost božja, zabode njegov vrh u jedino oko ljudoždera.

Džin se od bola probudi i uspravi, zatim riknu tako da se čulo čak u carstvu Magreba.

— Gde si, pasji sine, što me tako nagrdi? — urlao je on, trčeći raširenih ruku po pećini i pokušavajući da uhvati ljude — prokleti, nećete živi izići iz ove pećine, s vašom ću krvi oprati svoju ranu.

Bilo je strašno i pogledati u ljudoždera sa tako rastočenim okom. Čak je i Sidi Hamed drhtao od straha. Da bi bili van domašaja njegovih ruku, ljudi su se pomešali sa ovcama u dnu pećine i jedva izbegli da ih uplašene životinje ne zaguše. One su se sad stiskale jedna uz drugu i blejale.

Tako je u samrtnoj mori prošla noć. Zabele se zora, ubacujući u pećinu škrte pregršti blede svetlosti koju ljudožder više nije mogao videti. Svežina jutra ga, pak, obavesti da je vreme da istera na pašu

ovce. Beše to čas koji su upravo očekivali Sidi Hamed i Dris, da bi se sa ovcama izvukli iz pećine.

Međutim, ljudožder se pobrinu da ugasi tu nadu u srcima ljudi.

— Ne nadajte se, bednici, da ćete mi pobeći. Ako ste me lišili očinjeg vida, ostalo mi je čulo pipanja.

Sad se i same ovce, na zov zore, pokrenute nagonom koji je stvoritelj sveta dao životinjama, uputiše ka izlazu iz pećine. Kraj otvora je klečao ljudožder puštajući napolje samo jednu po jednu ovcu. Kako mu je koja nailazila pod ruku, on bi je opipao po leđima i osetivši vunu znao bi da je to ovca.

— Eh, izgubljeni smo sigurno — zajeca Dris — jer ne verujem da će anđeo Džibril pomoći da nam naraste vuna na leđima..

— Drži jezik za zubima — odgovori mu strogo Sidi Hamed — i ne sumnjaj nikad u božju pomoć, koji u dušama svojih slugu ume da zapali dovitljivu misao.

Rekavši to, Sidi Hamed skide sa grede kože onih dveju ovaca što su ih sinoć pojeli. U jednu se uvi on, a drugu dade Drisu, pa se onda obojica pomešaše sa ovnovima, svcama i blagim jaganjcima i polako uputiše ka izlazu.

Neka sad oni čije je srce kadro da pati zbog nevolje bližnjih predstave sebi koliko su od straha drhtale dve verne sluge božje dok ih je ljudožder pipao po leđima.

Ljudožder nije primetio prevaru, pa se putnici, na svoju neopisivu radost, nađoše slobodni na prostranom zemljištu što se pružalo ispred pećine.

Sidi Hamed i Dris zbaciše sa sebe ovčje kože i tek što to učiniše, spaziše diva kako izlazi iz pećine klateći se kao pijan. Sad više nisu morali da ga se boje, ali oni, svejedno, ubrzaše korake udaljujući se sve više. Tek kad su se poprilično udaljili od ljudoždera, Sidi Hamed i Dris sagnuše se za kamenjem, za velikim oštrim kamenjem kojim je bila pokrivena cela pusta krajina pa ga stadoše bacati na ljudoždera.

— Proklet bio, proklet po sto puta bio ti, čudovište, što tako dočekuješ božje sluge koji su kod tebe sklonili glavu za jednu jedincatu noć!

DOMIŠLjATI KADIJA

Davno nekad živeo je jedan veoma bogat čovek. Kad bi sedeo na verandi svoje kuće, pogled bi mu se odmarao na maslinjacima i žitnim poljima, na njegovoj zemlji koja se prostirala u nedogled. Na prostranim zabranima pasla su njegova stada ovaca i goveda, dok mu je livade natapao potok bistre vode.

Uprkos svem tom bogatstvu, uprkos prividnoj sreći, ovaj čovek nije bio srećan: iako je već mnogo godina bio oženjen, nije imao poroda. Jednog dana on ostavi ženu da upravlja imanjem i krenu u Meku. U ono vreme na hodočašće se nije putovalo brodovima, kao danas, već na konju, putevima zamornim i posejanim svakojakim opasnostima. Tako je njegovo odsustvovanje od kuće trajalo tri duge godine.

Veliko je bilo čovekovo iznenađenje kad je, vrativši se domu, na ognjištu svome našao pored žene i prekrasnog dečačića.

— Alah se smilovao na nas i na moje molitve, pogledaj kakva nam je sina darovao — reče mu žena.

Otac se obradova od sveg srca i dade detetu ime Muhamed.

Nekoliko godina docnije prođe onim krajem banda pljačkaša i otera hadžiji stado od hiljadu grla krupne stoke. On se sa slugama dade u poteru, ali se lopovi dohvatiše planinskih klanaca i tu se stade odvijati borba naizmenične sreće, sve dok vlasnik stada ne povrati svoje blago porazivši pljačkaše. Gonjenje i borba trajali su dve duge godine.

Kad se vratio kući, čovek nađe na ognjištu još jednog sina, pa i njemu dade ime Muhamed.

Sad opet prođoše godine.

Jednog dana čoveka pozva gospodar zemlje i posla ga za svog poklisara u Alžir. Izaslanstvo je trajalo tri godine.

Nikad dvoje bez trećeg — kaže jedna stara poslovica, tako da se poklisar ne iznenadi kad u domu nađe i trećeg sina, koji mu se obesi oko vrata i stade milovati oca.

I treće dete dobi ime Muhamed.

Tri sina ubrzo postadoše snažne đide, zahvaljujući blagotvornom vazduhu sa polja i zdravoj hrani koju im je spremala mati.

Otac im je bio srećan; znao je da se može osloniti na svu trojicu, pa ih je voleo svu trojicu podjednako.

Vreme je prolazilo. Čovek je doživeo duboku starost i sad je već imao osamdeset godina, pa oseti jednog dana da ga je snaga izdala. Noge ga više nisu mogle nositi, a groznica ga ščepa odmah po zalasku sunca. Ništa nije vredelo što se najbolji lekari kraljevstva nadviše nad starcem; snaga mu je kopnela a životna radost nestajala. Sad mu je jedino zadovoljstvo bilo da ga iznesu na verandu odakle bi posmatrao svoju zemlju, koja je napredovala u rukama njegovih sinova.

Jedne noći, u kojoj ga je potresala opaka groznica, starac usni strašan san, vide vešticu zgurenu kraj svog ležaja koja mu je bez prestanka šaputala u uvo ponavljajući:

— Hi! hi! hi! jedan od tri Muhameda nije tvoj sin. .. Hi! hi! i taj tuđin će naslediti tvoje imanje.. . Hi! hi! hi! a tvoja dva deteta će biti oštećena.

Starac se probudi sav u znoju.

Otada on ne prestade da misli na nerešivu zagonetku koji od tri Muhameda nije njegov sin.

To je trajalo dvadeset i jedan dan. Dvadeset i drugog dana, osećajući kraj, starac pozva sinove. Kad deca stadoše kraj očeve postelje, starac gledajući pravo preda se izgovori jasnim glasom ne odajući nikakvim gestom da na nekog od njih posebno misli:

— Muhamed će me naslediti i Muhamed će me naslediti, a Muhamed me neće naslediti.

I to beše sve. Svemoćni alah mu prekide nit ovozemaljskog života.

Kad oca nestade, sinovi se prihvatiše zemlje sa još više žara.

Prođe mesec. Prođe i drugi. Treći je baš počeo kad stadoše govoriti o podeli nasleđa.

Zatim su dugo raspravljali, ali bez ikakve koristi, jer se svaki od njih smatrao vlasnikom polovine imanja kao zakoniti sin svoga oca, vlasnikom imanja koje treba da deli sa jednim od dvojice Muhameda.

Na kraju se tri mlada čoveka upute šeiku sela. Ovaj nađe da je njihov spor i suviše zamršen da bi ga mogao razmrsiti, jer i majka je već odavno bila mrtva, a deca se nisu mogla razlikovati ni po kakvoj posebnoj belezi. Zato ih posavetova da se obrate kadiji Alib-en-Bareku, jedinom koji je bio sposoban da donese odluku u tako teškoj stvari.

Tako se braća uputiše kadiji koji je delio pravdu u svom domu s one strane bregova.

Pošto su pešačili jedan sat, stigoše do jednog ribnjaka. Tu primetiše tragove neke ka138

mile koja je u ribnjaku gasila žeđ, ali je sad tu više nije bilo. Malo dalje mogli su se videti tragovi celog krda kamila.

Svaki je od braće poznavao domišljatost druge dvojice, pa se uz put stadoše zabavljati kako bi koji dokučio koja je kamila pila odvojeno od ostalih.

Prvi pažljivo razgleda zemlju i reče:

— Kamila koja je bila ovde nema repa.

Drugi razmišljaše trenutak, pa reče:

— Kamila je bez jednog oka.

Treći, kad na njega dođe red, izjavi:

— Tovar koji kamila nosi je delom gorak, a delom sladak.

Posle toga produžiše put, svaki od njih zadovoljan onim što je odgonetnuo.

Malo dalje ih srete gospodar kamile koji je tražio svoju životinju i upita ih:

— Jeste li sreli jednu kamilu?

Prvi brat reče:

— Nije li tvoja kamila bez repa?

— Bez repa je!

Drugi dodade:

— Nije li tvoja kamila bez jednog oka?

— Slepa je na jedno oko!

Treći će brat upitati:

— Nije li tovar tvoje kamile delom gorak, a delom sladak?

— U pravu si! — odgovori čovek. Ali gde ste videli moju kamilu kad mi dajete tako tačna obaveštenja o njoj.

Braća mu odgovoriše u jedan glas:

— Kamilaru, nikad nismo videli tvoju kamilu!

Čovek je, pak, bio tvrdoglav:

— Gde ste je videli?

— Ponavljamo ti još jednom i poslednji put da je nismo nikad videli.

Besan, kamilar ih ščepa za krajeve burnusa i ne htede ih više pustiti.

Braća mu onda rekoše:

— Upravo idemo kadiji, pođi s nama.

Ubrzo stigoše pred kadiju.

Kamilar će odmah s vrata:

— O plemeniti kadijo, ovi mi ljudi ukradoše kamilu!

Kadija, koji nije imao običaj da odugovlači stvar, reče:

— Vratite mu odmah kamilu i platite deset durosa kazne mom pisaru.

Braća odgovoriše u jedan glas:

— Pravedni bog zna da kamila nije kod nas.

Na to se gospodar kamile obrati kadiji:

— Moju su kamilu tačno opisali. Ona je bez repa, bez jednog oka, a tovar joj je delom gorak, a delom sladak.

Kadija, sumnjičav, upita:

— Dobro, ljudi, kako znate da je kamila bez repa?

Prvi će brat na to:

— Kad kamila ide poda se, repom raspršiizmet tako da se on rasturi na sve strane. Ja sam video brabonjke sve na gomili. Tako sam zaključio da kamila nema repa.

Iznenađeni kadija se okrenu drugom bratu i upita ga:

A kako si ti zaključio da je kamila bez jednog oka?

— Video sam da je popasla travu samo sa one strane na kojoj joj je zdravo oko. Trava je na drugoj strani bila netaknuta.

Zaprepašćen, kadija se obrati trećem bratu:

— Kako si ti odgonetnuo da joj je tovar delom gorak a delom sladak?

Ovaj odgovori:

— Na strani na kojoj joj je gorak teret nad kapima što su pale na zemlju letelo je samo nekoliko muva; na onoj, pak, strani na kojoj joj je tovar sladak mnogobrojne muve su veselo zujale!

Sad se kadija okrenu kamilaru i reče:

— Kakva je, dakle, tvoja kamila?

— Zaista je bez repa, slepa je na jedno oko, a nosi tovar užeženog masla, s jedne strane, i meda, s druge.

Kadija, koji nikad nije video ovako nešto, reče:

— Traži svoju kamilu, ludi čoveče. Ovi mladići su saznali sve o njoj samo po svojoj domišljatosti.

,,To su pametni momci!“

Sad se kadija obrati braći:

— Koji su vas razlozi doveli meni i kakav bi savet hteli da čujete od mene vi, toliko mladi a kadri da dokučite stvari koje drugima ne bi pale na um.

— Gospodine — odgovoriše braća — naš nam je otac umirući rekao:

„Muhamed će me naslediti i Muhamed će me naslediti, a Muhamed me neće naslediti."

On se nije posebno obratio ni jednom od nas, pa ne znamo koji ga neće naslediti, jer je svaki od nas Muhamed.

Zbunjen, kadija je dugo razmišljao, a zatim reče:

— Kasno je već. Bićete noćas moji gosti, a sutra ću razmrsiti vašu stvar.. .

On uvede braću u prostranu odaju, pozva svog pastira i pred njima mu naredi da zakolje jagnje i pripremi dobar kuskus.

Dva sata docnije donesoše im večeru.

Ogladneli, jer su davno od kuće, braća se svojski prihvatiše jela. Za to vreme je kadija iza vrata prisluškivao njihov razgovor.

Sad će prvi od braće reći:

— Ovo je pseće meso.

Drugi dodade:

— Onaj koji je kuvao kuskus ima ranu na ruci.

Treći zaključi:

— Kadija Ali nije sin Barekov.

— Ne, brate, ne govori da kadija Ali nije Barekov sin. Odakle to znaš?

Kad kadija to ču, on se udalji. Pozva pastira i reče mu:

— Zašto si zaklao psa umesto jagnjeta?

— Ne, pobogu, gospodaru. Ja sam zaista zaklao jagnje, ali kako mu je mati umrla još dok je ono bilo maleno, dojila ga je kuja, pa je njegovo meso možda dobilo ukus mleka kojim je hranjeno.

Kadija sad pođe u kuhinju.

— Ko je pripremao kuskus za moje goste? Jedna od sluškinja mu pristupi i reče: — Ja, plemeniti gospodaru.

— Pokaži ruke!

Na desnoj ruci joj je bio zavoj koji su probile mrlje krvi.

Mahnit od besa, kadija pođe da potraži mater i kad je nađe, prisloni joj nož na levu stranu grudi i reče:

— Reci mi ko je moj otac!

Mati se uplaši:

— Sine moj, milostivi bog nam nije podario dece. Tvoj mi je otac svaki dan pretio da će me oterati i uzeti drugu ženu. Zato sam krišom od njega usvojila tebe, a on je mislio da si naš. Ti si sin baštovana Tahara i sluškinje Fatime. Ali, kunem ti se, tajna je dobro čuvana.

Onda on pusti svoju majku.

Sutradan krenu da presudi.

Čim se mladići pojaviše pred njim, upitaće prvog:

— Kako si znao da je meso bilo od psa?

Prvi od braće odgovori:

— Meso od jagnjeta je masno s gornje strane, a meso od psa je masno s donje strane; meso koje nam je služeno bilo je masno s donje strane.

Zatim se kadija okrenu drugom bratu:

— Kako si znao da onaj koji je pripremao kuskus ima ranu na ruci?

— Ako na ranu dođe so, rana zaboli, a kuskus je bio neposoljen.

Kadija ne reče ništa trećem bratu, ali presudi govoreći najpre prvom:

— Nasledićeš oca!

Zatim se obrati drugom bratu, pa i njemu reče:

— I ti ćeš ga naslediti!

Trećem reče:

— Ti ga nećeš naslediti!

Besan, treći brat upita:

— A zašto?

— Zato što, kao što vrlo dobro znaš, samo usvojeno dete može da razlikuje drugo usvojeno dete.

Tako je kadija, kad je na njega došao red, dokazao da je domišljat koliko su bili i oni što dođoše da kod njega traže pravdu.

KARAVELA BELE PRINCEZE

Živeo je jednom u Safiju grnčar po imenu Hamza. Bio je toliko vešt u svom zanatu i pokazivao je u njemu toliko stvaralačkog dara da je glas o lepoti njegovih rukotvorina prešao mora, pa je svaki strani kapetan koji bi usidrio lađu u luci potražio radionicu majstorovu i kupio poneki komad divne grnčarije. Jednog dana jedan od njih, srećniji od ostalih, naiđe u dućanu na jednu vazu koja je svojom lepotom nadmašila sve ostale, baš kao što sunce svojom svetlošću zasenjuje sve zvezde. On plati veliku cenu za vazu, a grnčar mu se zakle da je to najsavršeniji primerak koji je izradio.

Vrativši se u domovinu kapetan pokloni vazu kraljici, a ona je postavi na oltar svoje kapele, gde se Hamzinom delu divio ceo dvor.

Treba znati da Hamza nije bio prostog roda. Njegovog oca, gospodara Sasija, beše ubio i prestola se domogao Aliben-Ušman, koji je pobio i svu decu svrgnutog sultana. Uzurpatorove sluge, pak, bilo iz nemara, bilo zato što nisu znale tačan broj poroda bivšeg vladara, propustiše da smaknu najmlađe dete, četrnaestogodišnjeg Hamzu, tako da dečaka, dok je lutao zemljom, prihvati neki siromašni grnčar, koji ga posini i nauči zanatu.

U onoj zemlji, pak, u koju beše odnesena čudesno lepa Hamzina vaza življaše jedan vitez koji se po vrlinama i lepoti razlikovao od svih drugih vitezova. Kralj te zemlje je imao jedinicu kćer, Izabelu, koja je, opet, bila lepša od svih žena u kraljevini. Nju je dubokom odanošću voleo onaj vitez, a ona mu je uzvraćala ljubav. Tronut tom velikom ljubavlju dvoje mladih kralj je pristao da princezu da vitezu za ženu, iako je ovaj bio siromašan. Ali to nije bilo pravo jednom velikom plemiću iz te zemlje, čija su bogatstva bila neizmerna i veća

od kraljevih, pa je smatrao da princezina ruka treba da pripadne njemu. Taj bogataš je bio ružan koliko je vitez bio lep, bio je beščasan koliko je vitez bio plemenit i velikodušan. Sem toga. bio je lažljivac u istoj meri u kojoj je vitez bio iskren. Taj čovek je pokušavao da spletkama i lažima, svojim uobičajenim oružjem, postigne kod kralja i kraljice da raskinu princezinu veridbu. Zato mladi ljubavnici odluče da se što pre venčaju, ali, avaj, desi se da princeza odjednom teško oboli.

Najčuveniji lekari behu dovedeni njenoj postelji. Oni su se dugo prepirali među sobom, pošto je svaki od njih za princezinu bolest nalazio druge uzroke. Jedni su smatrali da kraljevska kćer boluje od poremećaja u jetri, drugi su bili ubeđeni da je u pitanju slezina, treći da je to bolest srca, a neki od njih su tvrdili da su uzrok bolesti sitni, nezametljivi demoni koji se iz mozga obolele razilaze u njene udove. Za sve to vreme jadna princeza se topila od tajanstvene klonulosti, Kralj je bio zabrinut, a vitez lutao dvorom ojađene duše. Svatsi sledeći dan je činio bolest sve težom, pa su se već svi bojali da princeza neće odoleti boljki.

Jedne noći princeza je usnula čudesan san. U snu joj se pojavi žena blistavo bele puti i kose boje zlata. Ona reče princezi da će ozdraviti ako za oltar u kapeli svoje majke nabavi Drugu vazu i u svemu istu kao što je vaza koju je doneo kapetan. Pošto je obavešten o snu svoje verenice, lepi vitez se stade raspitivati o onom kapetanu, nađe ga i saznade od njega gde je kupljena vaza. Sad se mladi čovek ukrca na jednu karavelu i odjedri put Safija.

Naći u Safiju radionicu grnčara kome nije bilo premca, nije bilo ništa teže no naći u vitezovom gradu čuvenu katedralu. Vitez, dakle, pronađe Hamzu i izloži mu razlog svog putovanja.

— Platiću koliko želiš i, ako hoćeš, daću ti celo svoje imanje, samo da donesem vazu od koje zavisi život one koju volim — reče nesrećni čovek Hamzi.

— Lepi viteže — odgovori Hamza, koji beše plemenit onoliko koliko je bio i umetnik. Nisam od onih koji koriste tuđu nesreću da bi ih opljačkali; neću tražiti više od onog što mi treba za život dok ne dovršim posao. Samo, da ti kažem odmah, takvo jedno delo zahteva dane, sedmice i časa i mesece rada; trebaće da čekaš.

— Čekaću — odvrati vitez.

— Kuća mi je malena — dodade grnčar — ali ako želiš, nudim ti gostoprimstvo.

Vitez to prihvati sa zahvalnošću i ostade danima u Hamzinom domu prateći njegov rad, pa mu se činilo da se u dalekom gradu princezino zdravlje popravlja u meri u kojoj je vaza primala svoj oblik.

Neposredno i srdačno vitezovo ponašanje, zatim ono što se znalo o njegovom jadu, kao i Hamzino prijateljstvo, učiniše da on postane drag ljudima u četvrti grnčara. Tako su prolazili dani.

Međutim, i onaj nepošteni bogataš koji je želeo da preotme vitezu princezu beše saznao za njen san. Osim toga, on je posedovao i obaveštenja o tome gde se nalazi njegov suparnik i činilo mu se da bi do čudesne vaze mogao doći on, zatim bi je odneo kralju, koji sigurno ne bi odbio da raskine veridbu svoje kćeri i devojku da onome ko joj je spasao život. Zato opremi lađu i uputi se ka afričkim obalama.

Ovaj prepredeni čovek se nije javno iskrcao u Safiju: svoju lađu usidrio je u malenoj luci nedaleko od njega i otuda se prerušen uputio u grad. Zahvaljujući novcu koji je umeo da prospe kad je to bilo potrebno, on prikupi sva obaveštenja o Hamzi. Tako saznade da Hamza nije sin običnog grnčara, već poslednje dete svrgnutog sultana.

Sa takvim obaveštenjima se uputi Aliben-Ušmanu.

— Mir s tobom, kralju! — reče on sultanu.

— Šta želiš od mene — odgovori sultan, gledajući s nepoverenjem stranca. Ko si ti?

— Moje ti ime neće ništa reći. Ja sam plemić koji ti želi dobro, a saznao sam da ti u samom tvom gradu preti opasnost.

— Opasnost? — povika uzurpator koji je, budući da mu je savest bila nemirna, uvek strepio za prestolje i život.

— Da, preti ti velika opasnost. Ne znaš li da u tvom kraljevstvu živi grnčar po imenu Hamza?

— Znam za njega. To je grnčar čiju robu traže i ljudi iz tvoje zemlje.

— Pa dobro, taj vešti čovek nije ono što ti misliš da je; on je sin bivšeg gospodara ove zemlje, koji je nepažnjom tvojih slugu izbegao tvom oku i sad kuje zaveru protiv tvog života i slavne vladavine. Sem toga, on u svom domu krije i jednog stranca, zlikovca čije su namere, po zapovesti njegovih gospodara, uperene također protiv tebe.

— Hvala ti za obaveštenja — odgovori vladar; poslužiću se njima, ali ako si me prevario iz nekih razloga koji mi nisu poznati, čuvaj se, stranče.

Rekavši to sultan zapovedi da plemića zatvore u najsigurniju od njegovih tamnica. Zatim naredi da se stvari ispitaju, pa iako nije otkrio nikakvu zaveru, on bar utvrdi da je Hamza zaista sin pogubljenog vladara.

Međutim, kao što među zanatlijama i malim trgovcima u gradu beše brbljivaca, isto tako i među dvoranima beše nepoverljivih ljudi. U ovom slučaju, tajnu odade jedna devojka koja je bila sluškinja kod sultanovih žena. Devojka se zvala Fatima i volela je Hamzu, a on je čekao da zaradi novaca da bi je uzeo za ženu. Ona, dakle, obavesti verenika u kakvoj je opasnosti. Kad se spusti noć, Hamza pobeže.

On napusti kuću zajedno sa svojim gostom, vitezom, odnoseći i dragocenu vazu, gotovo završenu. Iznenađenje dvojice begunaca je bilo veoma veliko kad su se, prošavši gradsku kapiju, našli okruženi svim grnčarima iz grada.

— Idemo s tobom i tvojim gostom — objasni vođa esnafa. Kuda vi krenete, i mi ćemo s vama.

— Pazite, ljudi, izložićete se velikim naporima i opasnostima — primeti Hamza.

— Znači li to nešto? Ako ostanemo, bićemo izloženi još gorim nedaćama. Kad okrutni sultan sazna za tvoje bekstvo, njegov će se gnev okrenuti protiv nas koji smo znali tajnu tvog rođenja i pomogli ti da izbegneš smrt od njegove ruke.

Ne gubeći dalje vreme, grnčari krenuše. Išli su polako, jer svaki beše poneo mnogo namirnica za veoma dugo putovanje. Pošto su pešačili celu noć i dobar deo dana, stigoše do mora. Iscrpeni ljudi se tu zaustaviše da bi se odmorili.

Ali baš kad se htedoše spustiti na zemlju da bi se okrepili snom, grnčari spaziše, sa stene na kojoj su bili, oblak prašine doji im se približavao.

— Izgubljeni smo — reče Hamza tiho vitezu — to su sultanovi vojnici koji idu za nama.

— Avaj! — odvrati vitez čije je orlovsko oko usred oblaka prašine razaznalo koplja — u pravu si. Zaista smo izgubljeni!

Hamza pomisli na Fatimu koju više neće videti, a vitez na lepu princezu koja će, bez sumnje, umreti ako ne dobije vazu.

— Sa ovog mesta ne možemo pobeći — složiše se njih dvojica — tu smo između reke i mora, a jedinim izlazom se približavaju vojnici.

— Umrećemo, a ja neću videti Fatimu — reče Hamza.

— Umrećemo, a ja neću videti Izabelu — reče vitez.

Sunce je zalazilo. Sultanovi vojnici zatvoriše jedini prilaz ka steni i zaustaviše se. Nisu se hteli upustiti u bitku noću, jer nisu tačno znali koliki je neprijatelj i kojim oružjem raspolaže. Odlučili su zato da u razdanje izvrše juriš.

Za Hamzu, za viteza i za njihove drugove to beše samo odlaganje njihove sudbine i gorko čekanje kobnog časa. Zato pomisle, da odmah zametnu boj i tako završe život. Ljudsko je srce, među

tim, takvo da se u času najvećeg očaja hvata za slamku nade.

Hamza se prostre po zemlji i stade se moliti okrenut Meki. Molio je od alaha da mu spase život, ali malo-pomalo, šegova molitva dobi odlučniji smisao i on se poče moliti da mu svemoćni da umeća i hrabrosti u boju da sebe i svoje drugove izvuče iz smrtne opasnosti.

Vitez kleče okrenut licem ka svojoj zemlji i katedrali u gradu u kom je bolovala princeza.

— Nebeska gospo — molio se usrdno — dopusti da izbegnem ovu veliku opasnost, da bih doneo vazu koju si tražila od Izabele, moje divne verenice.

Spusti se noć. Na dalekom nebu treperile su milijarde zvezda, ravnodušnih za sudbinu šačice ljudi dole na pustoj morskoj obali.

Ali, gle, oči tih nesrećnih ljudi ugledaše neviđeno čudo.

U daljini beskrajnog mora rodi se iz tame svetlost i osvetli prostranstvo vode. Svetlost se približavala kao da klizi na talasima i ubrzo se pojavi i njen izvor: bela karavela razvijenih jedara. Iza nje se kretala flota od preko stotinu lađa sličnih prvoj, isto tako belih, isto tako svetlih lađa koje su sledile brazdu vode koju je pravila prva od njih.

Na pramcu čelne lađe statala je blistava prilika žene, žene čudesne beline, princeze čija je odeća lepršala na vetru.

Ne mareći za podvodne stene i grebene, lađe se svrstaše duž obale. I u istom času iz njih se iskrcaše na zemlju hiljade ljudi. Iz koje su zemlje bili, nije se moglo znati po njihovoj nošnji. Sad se oni dadoše na posao iznoseći iz lađe nebrojeno tesano kamenje, olovo u velikim količinama i oružje, slušajući naređenje bele princeze, stalno uspravljene na pramcu lađe. Radilo se u potpunoj tišini i ni jedna reč nije bila izgovorena.

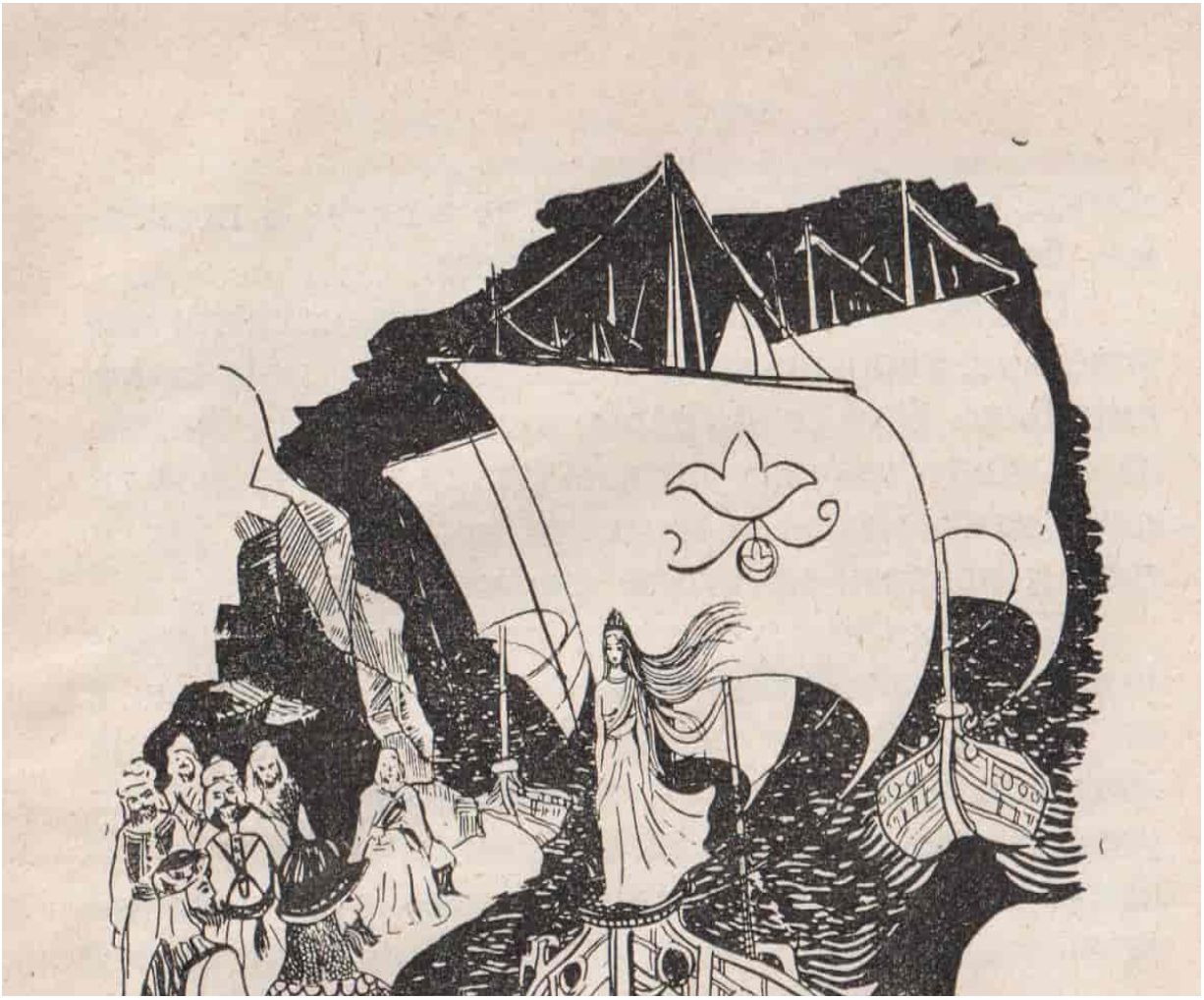

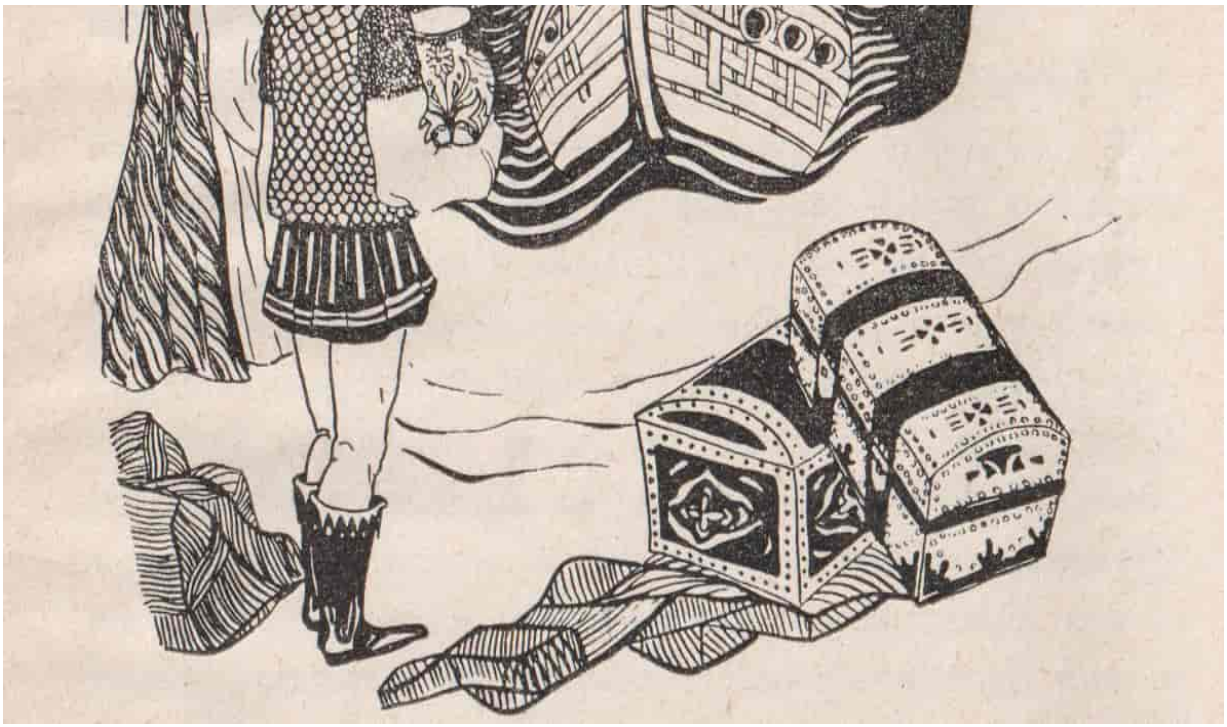

Oko stene na kojoj su se nalazili grnčari stadoše rasti debeli zidovi od tesanog kamena povezani vezama od olova. U razdanje zid je bio završen. Bio je visok i na vrhu nazupčen. Kad se grnčari okrenuše prema moru, videše flotu kako se gubi u daljini. Jedna po jedna lađe su tonule u jutarnju maglu, dok ne iščeze i poslednja, bela karavela bele princeze.

Sultanovi vojnici su bili zaprepašćeni kad ugledaše tvrđavu pred sobom, tvrđavu koje sinoć nije bilo. Oni se zbuniše, a to iskoristi Hamza, pa na čelu grnčara povede juriš i poče goniti svoje neprijatelje. On ih na kraju razbi, uđe u grad i povrati prestolje svojih otaca.

I danas ćete u Safiju naići na vaze na kojima je naslikana karavela razvijenih jedara, a na njenom pramcu žena raspletenih kosa čija odeća leprša na vetru, karavela čiji je pramac upravljen prema tvrđavi na visokoj steni u moru. Ljudi će vam reći da je to karavela bele princeze.

LIRIZAM I DRAMATIČNOST

Iako u svojoj ukupnosti ne dostižu besmrtnu lepotu Šeherezadinih kazivanja, ove se stranice odlikuju sličnim bogatstvom mašte, poetičnošću i kontrastima Istoka i imaju ponekad istu zavodljivu draž tog svog verovatnog uzora.

Druga osobina ovih pripovedaka je bogatstvo sadržaja i izuzetnost njihovih motiva. U njima se u bezbroj vidova sukobljavaju ljubav ovog sveta i njegova mržnja, plemenitost i gramzljivost; ili se postojanosti ljudskog srca suprotstavlja slika njegove tužne krhkosti; ili ljudska osećanja menjaju svoj cilj „poput pustinjskog vetra što menja svoj pravac“. U njima žive divne narodne legende, kazuju se nežne lirske ljubavi i dramatične sudbine. Mnoge od njih nose neku moralnu poruku — obično se na kraju uspostavlja pravda, kad se uvreda, pohlepa, tvrdoglavost i zlo kažnjavaju; ili se zle ljudske strasti dovode do krajnjih konsekvenci kad gube svaki smisao i cilj.

Bogatstvu sadržaja odgovara obilje boja ambijenta i iznijansirana skala osobina ljudskih duša. Ličnosti s.U određene više radnjom i sukobima nego opisom, a ponekad je dovoljan da ih oživi jedan jedini, dobro odabrani, pokret ili izgovorena reč. Na taj način, svi ovi mnogobrojni sultani i njihove žrtve, kao i ostali junaci sa ovih stranica, su od krvi i mesa, često sa kompleksnim karakternim osobinama i impulsima.

Pretežno lirski, i pri tom veoma iznijansirani, način kazivanja (na primer, kad se Zoraima oprašta od svog cveća) prelazi na nekim mestima u dramske tokove dostižući gotovo scensku fakturu (noć u palati pre no što će Đenara izvršiti svoju osvetu). Kad napušta sjaj i protivurečnosti carskog Feza, Meknesa i Marakeša i sultane „čije je

oko videlo sve što se u carevini dešava“, kazivanje se vraća izvorima divne jednostavnosti izlažući neke stare motive, prenesene uglavnom posredstvom berberske tradicije.

Od prvog dolaska Arapa, 682. god., koji su zemlji dali civilizaciju i kulturu, od Mulaj Idriza, koji je ulogorivši se 788. god. kraj ruševina rimskog Volubilisa započeo pisanu povest zemlje i Mavarskog carstva, i u toku koje se izvršilo stapanje Arapa i starosedelačkih Berbera, ove su nam pripovetke na svoj način odrazile boje nekoliko vekova istorije naroda koji je u to doba sebe smatrao na „predstraži islama", što će reći — arapske civilizacije, odakle ponekad i njihov oporiji ukus kad se uporede sa spiritualnošću persijske tradicije i rascvetale bagdadske raskoši.

M. Stefančić